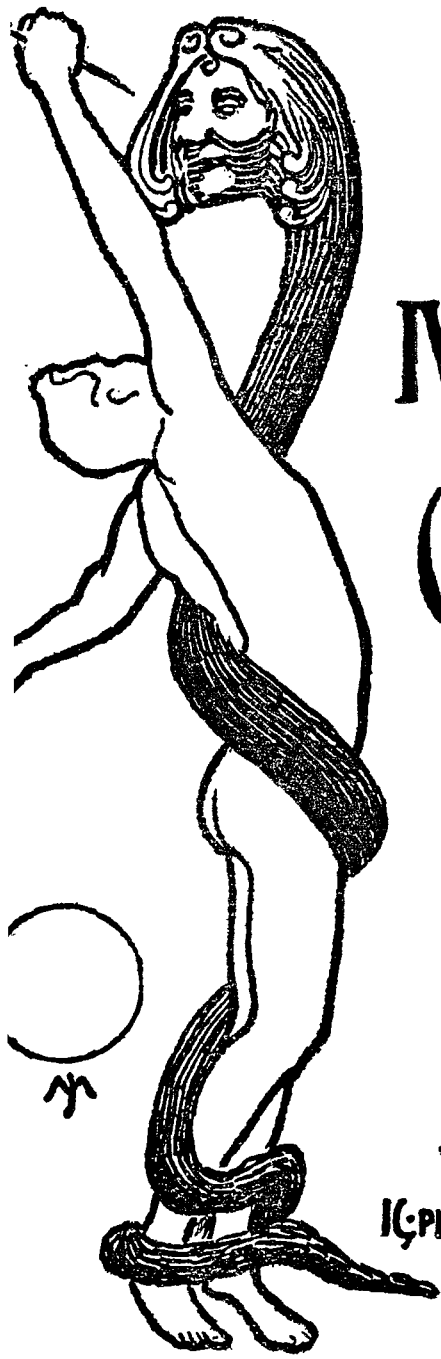

IVAN CANKAR OB ZORI

1903
V LJUBLJANI
IČ PL. KLEINMAYR & FELD-BAMBERG.

IVAN CANKAR

OB ZORI

LJUBLJANA · 1903

IG. PL. KLEINMAYR

& FED. BAMBERG.

VSEBINA.

	Stran
Ob zori	1
Mimi	9
Šivilja	19
Sestanek na Rušah	37
Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast . . .	55
Rdeča lisa	73
Odložene suknje	81
Pred gostilnico	89
Umirajoči ljudje	107
O gospodu, ki je bil Tončko pobožal . . .	115
Smrt kontrolorja Stepnika	127
Rue des nations	167

RS

OB ZORI

RS

Naši koraki so odmevali samotno po tlaku. Mesto je spalo tisto zadnje, smrti podobno spanje pred jutrom. Noč je bila čudovita; vse široko nebo se je svetilo v posebni svetlobi, kakršne nisem videl še nikoli. Ta srebrno-sinja, sanjava svetloba je lila na zemljo v mrzlih žarkih ter je izbrisala vse konture. Poslopja so stala naokoli kakor nerazločni sivi kolosi in cesto so preplegale široke sence.

Lahko nam je bilo in sladko, samo na dnu srca je trepetala bojazen, da bi te ure ne minile prehitro, da bi ne prišlo nenadoma kaj surovega, okrutnega ter odgrnilo z umazano roko to srebrno-sinje, sanjavo zagrinjalo, ki je zakrivalo našim očem vsakdanjost življenja

Ob oglu so se zableščala okna kavarne.

V ozadju, za okroglo mizico je sedel plešast starec v elegantni, toda posvalkali in zamazani

obleki. Poznalo se mu je, da je preživel veselo noč; njegova lica so bila udrta in siva. Natakár je slonel ob biljardu ter dremal.

Sedli smo za mizo.

Iz naših duš je izginilo v tistih urah vse, kar je v človeku trdega, brezobzirnega, vsakdanjega; izlila se je vanje mehka miloba. Tista čustva, ki spé ob belem dnevu globoko v srcu, neopažena in nepoznana, so se vzdramila ter si osvojila vse bitje. Tiste misli, ki jih človek v vsakdanjem pocestnem življenju sramežljivo zatajuje ter si jih upa izgovoriti komaj v sanjah in z jecljajočim jezikom, so dobile jasnega izraza. Čutili smo, da so to edino opravičena čustva in edino razumljive misli.

Natakár je prinesel kup časopisov. Brati se nam ni hotelo, ali slučajno sem odprl znano moderno revijo. Ugledal sem na prvi strani ime Maeterlinckovo. Niti besede nisem prebral, toda ob samem imenu Maeterlinckovem je vztrepetalo moje srce.

Spoznal sem v tisti uri in spoznali smo vsi, kje je življenje in kje je resnica. Vse bitje naše se je raztopilo v tisočero nijans, vsaka nijansa resnica zase in življenje zase in vendar del celokupnosti.

Govorili smo skoro šepetaje, v izbranih izrazih, obzirno in plašno. Spoznali smo bili sebe, s čudovito lahkoto smo bili odkrili skrivnost življenja, toda čutili smo, da je to spoznanje sezidano v zraku iz solnčnih žarkov, sezidano morda za trenotek, za minuto. Strah je rasel v naših srcih, kajti vedeli smo na tihem, da se bliža

koncu tisti trenotek, tista minuta. Nihče ni zinil besede o tej bojazni, ali gledala je vsem iz oči. Prepričani smo bili, da je naše spoznanje resnica, ali da ta resnica nima niti toliko odporne moči, da bi se ubranila prvi sapici zlagane vsakdanjosti. Trudili smo se, da bi podaljšali to lepo minuto in hlastno in naglo smo pili radost spoznanja v prepolnih požirkih.

Natakar nam je prinesel vdručič črne kave. Sedeli smo, komolce uprte ob mizo; nihče se ni predrznil, da bi pogledal na uro. Razgovarjali smo se v popolnem soglasju; beseda je samo spopolnjevala besedo, ni ji odgovarjala.

Obsodili smo takoimenovano življenje, ki je samo slučajna, surova in nevredna posoda resničnega življenja. Resnično življenje je umetnost, in umetnost je nijansa. Vsakdanjost s svojimi kričečimi, zlaganimi barvami ne trpi nijans in ubija umetnost. Človek se pokori njeni nasilnosti ter ji daruje devetindevetdeset odstotkov svojih dni. Čas, ki mu je odmerjen, zapravlja v zunanostih in lažeh. Le v srečnih trenutkih, v božjih urah, se odpre nenadno kelih njegove duše, zatrepečejo strune njegovega pravega bitja. Vzdrāmijo se najfinejša, najbolj nijansirana, komaj še čutna čustva. Oči njegove pogledajo široko in radostno, zakaj ugledale so resnico. Le redki so, ki so bili rojeni v taki božji uri. In njihove oči so zmirom odprte in odprte so njihove duše in njih strune pojó neprestano. Vsakdanjost jih sovraži in brutalno življenje jih preganja. Ali oni hodijo svojo pot z lahko nogó in veselim licem. Pripovedujejo o svoji sreči in o resnici, ki jo gledajo

v svoji sreči, in o sreči svojega spoznanja. Življenje poslušá besede, ki jih jeclja sámó komaj v sanjah, ki jih govori sámó časih o polnoči in sámó polzavedno, in življenje se razžaljeno upira ter ubija ljudi, ki so bili rojeni v božji uri in dela njihova, rojena v božji uri . . .

Posegel sem nehoté po dnevniku, ki je ležal na bližnji mizi, in obšel me je neizmeren gnus. Dotaknil sem se bil tistega umazanega, vsak danjega življenja. V tem trenutku sem spoznal, da ugaša srečna minuta, in spreletel me je strah. Spomnil sem se sentimentalne noči tam zunaj, srebrno-sinje mesečine, širokih senc na cesti . . . Vstali smo ter se odpravili, da bi uživali zunaj na samotni cesti srečo te čudovite noči.

Pihal je veter in nizko drevje, ki je stalo sredi prostranega trga, je šepetalo ter se nalahko zibalo. Svetloba je bila izginila z neba; siva, mokra megla je bila legla od izhoda do zahoda. Ljudi je bilo malo na cesti; tuptam se je prikazala sključena postava ter se izgubila v stransko ulico. Šumelo je vsenaokoli — nejasen šum, ki je prihajal bogve odkod . . .

Spala je velika žival; ali že je pričela odpirati motne oči, kriviti hrbet ter vstajati.

Zaškripala so vrata tuptam, prikazal se je zaspan človek v spalni suknji, zazéhal je, ozrl se naokoli ter se vrnil v hišo z lenimi koraki. Od daleč se je oglasilo drdranje voz. Nenadno je nekdo v bližini zaklical neko ime. Ta kričeči, surovi glas me je ranil, kakor da bi me bil kdo udaril s pestjo po glavi. Solze so mi stopile v oči in začutil sem se neizmerno nesrečnega . . .

Tako je prihajala vsakdanjost s svojo brezobzirnostjo, s svojo umazanostjo, in božja ura spoznanja je minila, kakor da bi se ne bila porodila nikoli . . .

Stali smo na cesti, strah in žalost v očeh. Takrat je prišla mimo dolga vrsta mož v umazanih, obnošenih oblekah. Obrazi koščeni, temni in samozavestni, roké težke in žuljave. Kakor se je poznalo na predpasnikih in bluzah, oškropljenih od apna, so bili zidarji, ki so šli na delo. Stopali so mimo nas molčé, s krepkimi, trdimi koraki. Nihče izmed njih se ni zmenil za nas; le sključen, bradat starec z zgrbljenim, usnjatim obrazom se je ozrl na nas z neskončno zaničljivim pogledom, pljunil je v stran ter šel po svoji poti za drugimi . . .

Nismo imeli toliko poguma, da bi se spogledali in da bi si segli v roké ob slovesu. Sram nas je bilo in čutili smo se neizmerno osmešene.

MIMI

RS

V te kraje ne posije nikoli nebeško solnce. Nad strehami se vije dim iz tovarn, in če greš po ulici, ti padajo saje na obraz. Hiše so visoke in dolgočasne; ljudje, ki ti prihajajo tod naproti, so slabo oblečeni, njih lica so udrta in oči gledajo nezadovoljno. To pusto predmestje se razteza daleč na okoli; pojdi proti izhodu ali zahodu, nikjer ni konca. Poznal sem človeka, ki je imel že sivo brado in sključen hrbet, a še v svojem življenju ni prišel do kraja one nedogledno dolge ceste, ki vodi v svetlejši svet. To predmestje je velikanska kaznilnica; nobenega svobodnega človeka ni tukaj. Časih sem premišljeval, kaj so bili zakrivili ti kaznjenci; šel sem zjutraj čez cesto in sem jih gledal, kako so prihajali v dolgih vrstah, s težkimi, trudnimi koraki in zaspanimi očmi; zdelo se mi je, kakor da slišim, kako jim rožljajo

železni okovi pod obleko. Izgubljali so se v velika, siva poslopja brez oken, in vrata so se zapirala za njimi . . .

Naše stanovanje je bilo v tretjem nadstropju čisto nove, zunaj bahato okrašene, znotraj preprosto in tesno urejene hiše. Moj kabinet je bil ozek in teman; razen neprimerno velike, bleščeče polirane pisalne mize je bilo pohištvo staro in polomljeno. Soba moje gospodinje je bila zelo siromašna. Otroci so hodili doma v zakrpanih srajcah; obadva dečka nista mogla hkratu na cesto, ker sta imela skupno samo ene hlače. Mož se je prikazal le malokdaj; imel ni stalne službe, če tudi se je pehāl za njo. To ga je zelo mučilo, in njegov obraz je bil osoren in potr. Svoje dni je bil nekje poslovodja, ali zaradi neke nepravilnosti je izgubil službo, in od tedaj mu je spodletelo, česar se je lotil. Prišel je časih nenadno domov, večerjal, če je bilo kaj večerje, legel na postelj ter se obrnil k zidu. Žena je delala od jutra do noči. Šivala je bluže za neko konfekcijsko trgovino, po 25 krajcarjev od bluže; če je sedela do polnoči, je zaslužila petdeset krajcarjev.

Mimi je dopolnila takrat dvanajsto leto. Njeno telo je bilo še nerazvito, njen obraz je bil droben in bled in iz njega je gledalo dvoje velikih, mirnih oči. Glava je bila zmirom nekoliko sklonjena, ker so jo težili nenavadno bujni, svetloplavi lasje. Hodila je po sobi tiho in resno, z odmerjenimi koraki in premišljenimi kretnjami, kakor njena mati. Njen fini obraz se je smejal malokdaj, a takrat je samo zatrepetalo in se zalesketalo okrog ustnic; stresle so se obrvi, in trepalnice so se

malo stisnile, potem pa so bila lica spet mirna, resna in skoro trudna, kakor pri odraslem človeku. Vstajala je Mimi zjutraj, še predno je zasijalo solnce, in hodila je spat o polnoči, kadar je bilo delo dokončano. Sedela je poleg matere in šivala; glavo globoko upognjeno, obrvi namršene, ustnice stisnjene, kolena pritegnjena visoko k životu. Kadar sem šel mimo, ali če sem sedel k njima za mizo, se ni zgenila; komaj da je trenila z očmi . . . Srečal sem jo časih, kadar je šla iz šole; stopala je hitro in resno sredi hrupa drugih otrok. Šola je bila dvoje ali troje ulic od našega stanovanja; otroci, ki so hodili vanjo, so imeli večjidel zakrpane obleke in nekateri izmed njih sestradane obraze.

Ko je praznovala Mimi svoj god, je popila pol kozarca rdečega vina; nato so postale njene oči svetle in mokre, in dvoje kapelj krvi ji je stopilo v lica. To je bilo opoldne. Po kosilu sem prišel domov ter sem prinesel dvoje kart za opero.

«Danes je tvoj god, Mimi, pojdi z mano v opero.»

Mimi je vztrepetala ter me pogledala z velikimi očmi. Bluza, ki ji je ležala na kolenih, je zdrsnila počasi na tla. Pobožal sem jo po obrazu; njena lica so gorela kakor ogenj . . .

Ko se je odpravljala zvečer od doma, so se ji roke tresle; ozrla se je k meni, nagnila je nekoliko glavo in dolg vzdih se je izvil izza polodprtih ustnic. Jaz nisem razumel, kaj se je godilo z njo; ali nenadoma mi je postalo težko pri srcu . . .

Zunaj je bil zrak poln toplega južnega vetra; sredi enakomernih, pustih ulic, med sivimi hišami,

v prahu, ki se je dvigal ter padal na oči in na ustnice, je dihala vendar nekaj mehkega in vselega — lahen dih od juga, od zelenih planjav in šumečih gozdov. Mračilo se je in zahodna polovica neba se je še svetila v sanjavi svetlobi; beli oblaki so hiteli od izhoda proti zahodu.

Mimi se je bila oklenila moje desnice z obema rokama. Kolikor bližje sva prihajala notranjemu mestu, tem živejše je bilo po ulicah, in ljudje, ki sva jih srečavala, so bili elegantneje oblečeni. Pred velikimi, bogatimi izložbami so gorele električne svetiljke; postala sva pred prodajalnico z rožami; Mimi je sklonila glavo, da se je doteknila stekla s čelom, ter se nasmehljala; nikdar v svojem življenju še ni videla toliko cvetja. Prišel je mimo starec v zimski suknji, z ovratnikom od kožuhovine; njegov obraz je bil ves vël in razoran, spodnja ustnica je bila debela in slinasta; pogladil je Mimi po licu, a Mimi je vztrepetala.

Cesta se je razširila; vse navzkriž so hiteli elegantni vozovi; zvonili so zvončki cestne železnice, vmes so žvižgale piščalke kondukterjev. Na obeh straneh ceste so gorele plinove svetiljke, istotake svetiljke kakor v predmestju; ali ta luč je bila popolnoma drugačna, svetla in vesela; zasijala je v obraz in obraz se je nasmehnil . . .

Dokler nisva sedla na žametne sedeže v operi, se me je držala Mimi tesno in plaho in tudi glavo je stiskala k meni; vsa odmerjenost in sigurnost je izginila z njenega obraza in iz njenih kretenj. Vso pot ni izpregovorila besede in tudi v operi je molčala; njene oči so bile široko odprte in ustnice so se časih stresle.

Ko se je razlila bela svetloba po dvorani, se je zalesketalo vsenaokoli tisoč bleščečih toalet, zalesketale so se bele rame koketnih dam in prav pred nama so zatrepetali kakor v zlatu visoko frizirani lasje lepe dame. To so bili čisto novi obrazi, iz bogve katerega sveta. Niti na enem ni bilo skrbi in ne žalosti; pač je bilo mnogo bledih in razoranih obrazov, ali ti obrazi so se smehljali in smejali, in Mimi je videla, da so upáli in obledeli od same pijanosti in od same sreče. To je videla Mimi, in videla je še mnogo drugega. Mimi je videla vse polno rož; po ložah in po parterju in po galerijah je bilo vse posuto z rožami; rože v laseh in na prsih in v rokah; nekatere so bile bujne in sveže, druge so razpadale, in tuptam je ležal zgrbljen listič na tleh. Težak parfum je plaval po dvorani v gostih oblakih; Mimi je čutila dobro, kadar je legel nanjo tak oblak z vso svojo težo ter jo objel od vseh strani; zatisnila je oči in s polodprtimi ustnicami je srkala ta parfum do omotice. Mimi je videla vse polno zlata; zlato se je bleščalo na stropu in ob ložah; bleščalo se je na rokah elegantnih dam, na belih vratovih, v laseh in na prsih . . . Odkod so prišli ti ljudje s svojim zlatom in s svojimi rožami? Ti ljudje so prišli iz čudovitih gradov; rožni vrti vse-naokoli; na stopnicah in na koridorjih velike rože z bujnimi rdečimi cvetovi; na stropu zlato in zlato na stenah, vsepovsod zlato in drago kamenje; in po tleh pisane preproge, da se utaplja noga, kakor da bi hodila po zelenem mahu . . .

Mimi je videla gradove in rože in zlato in preproge; ko je zaigrala uvertura, je padel

poslednji pajčolan s teh čudovitih slik in vsa lepota sveta je plavala pred njo, vse bogastvo sveta se je lesketalo pred njenimi očmi. Od začetka ji je bilo vse to tuje in nedosežno; ali parfum je bil zmerom težji in opojnejši, vijolice v orkestru so vztrepetavale in drgetale in stokale od pijane, neizmerne radosti. Njena noga se je zgenila in njene roke so se pričele razprostirati; počasi in omahujoče je stopala lepoti naproti, vsemu bleščečemu bogastvu in vsi radosti naproti...

Po odru so hodili vitezi iz starodavnih časov; njihove oprave so bile fantastične in fantastična luč je sijala na njih obrazih; in krasne dame v svetlih, belih oblekah, z visokimi frizurami, zlate uhane v ušesih in zlate zapestnice na rokah... Iz orkestra in z odra so prihajali polni, hrepeneči glasovi, in ko so jo obkrožali, ko so ji vzdihovali okoli obraza in jo božali po licih in po laseh, se je Mimi v sanjah nasmehljala... Na odru ni več Margarete v beli obleki, z deviško spletenimi, plavimi lasmi, z zvestobo v očeh in z nedolžnim smehljajem na ustnicah. Na odru je Mimi... Mimi se sprehaja po vrtu in Faust, lepi mladi mož je ovil nalahko svojo roko okoli njenega pasu.

«Ne boj se me! Glej pogled moj,
glej, moj objem ti govori
kar se ne dá izreči:
udati se čisto, čutiti radost,
ki mora biti večna!
Večna! Njen konec bi bil obup.
Ne, ne konca! Brez konca!»

In ona se je vzpela k njemu in mu je položila roke na rame ter ga poljubila

«Od srca te ljubim, ti dobri mož!»

To namreč ni bila bajka. Časih si izmišljujejo ljudje čudovite stvari, ki jih ni nikjer na svetu. Ali to je bila resnica . . . Mimi je za trenotek zgenila s trepalnicami in preko ustnic ji je šinilo nekaj bolestnega . . . To je najlepša resnica na svetu in Mimi se sprehaja po vrtu v beli obleki, z deviško spletenimi zlatimi lasmi; in poleg nje Faust, lepi mladi mož . . . «Ne, ne konca! Brez konca!» Tu pôlje življenje v polnih valovih kakor morje . . . v tisočerihi barvah, in vse barve so jasne in svetle . . . Ječa s sivimi stenami, ozko, omreženo okno, silna železna vrata. Mimi je oblečena v sivo haljo grešnice — ali pod to haljo, pod solzami na obrazu trepeče neizmerna radost; in sredi teh sivih sten pôlje življenje, življenja preveč za tako majhno srce . . . «Ne, ne konca! Brez konca!» Kakor prej in kakor na večne čase je pisano cvetje vsenaokoli, neskončno nebo se širi od obzorja do obzorja . . . in to vse je njeno po milosti božji. Ona razprostira roke in trosi bogastvo po vsej zemlji. V beli obleki in z deviško spletenimi lasmi hodi čez polja in travnike, skozi vasi in mesta. Pred njo žalost, za njo sreča. Kamor pogleda, tja zasije solnce, kamor stopi, vzklije roža . . . Njen grad stoji ob morju. Morje je tako veliko, da se ne vidi kraja nikjer — kamor se ozreš, samo srebrno morje. V gradu, na stopnicah in na koridorjih rastejo čudovite rože z bujnimi, rdečimi cvetovi; po tleh so razstrte preproge, mehke kakor zelen mah . . .

«Mimi!»

Po gledališču je zašumelo; sedeži so se praznili, v gostih gručah je hitela množica proti izhodom.

Mimi je gorela v obraz; njene oči so bile velike, zamišljene in motne . . . Ko sva se vračala domov, je slonela ob meni z obema rokama in z životom . . .

Ponoči sem se predramil; komaj da so se mi bile zatisnile trepalnice. V sosednji sobi je govorila gospodinja z zaspanim glasom.

«Mimi, kaj ti je?»

Mimi je jokala; slišal sem njeno pritajeno ihtenje še v sanjah. Drugo jutro so se ji poznali sledovi solzâ na obrazu in oči so ji bile upale in skoro brez svetlobe . . . Od tedaj je bil njen pogled čisto drugačen; stopila je časih k oknu, in videl sem, kako so se ji razširile in zasolzile oči . . . Nebo je bilo tukaj sivo in nizko, zamazano in zakajeno od dima iz tovarn; hiše so bile temne in dolgočasne, ulice puste, in ljudje, ki so hodili tod, so imeli sestradane obraze in zakrpane obleke. Rož ni bilo nikjer in nikjer svetlobe; kadar je sijalo solnce, je samevalo samo na najvišjih strehah par plašnih žarkov. Mimi je gledala skozi okno in njeno telo se je stresalo in ustnice so bile siloma stisnjene. —

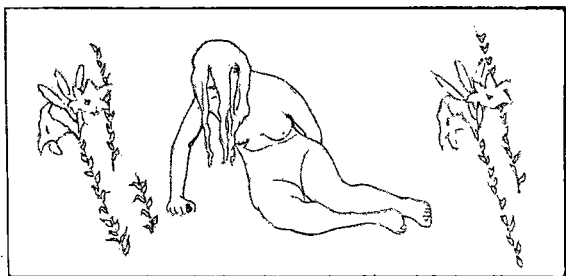
— — — — —

Mesec dni pozneje je slonela Mimi o mraku ob nizkem oknu na koridorju; slonela je in se sklonila ter padla s tretjega nadstropja na dvorišče.

ŠIVILJA

୨୫

Odložil sem suknjo ter si naročil četrť vina; svetiljke še niso bile prižgane in v gostilnici se je mračilo, dasi je bil zunaj še jasen dan. Malo je še bilo ljudi in sedeli so tiho; ko sem se ozrl po mizah, sem ugledal v kotu zadaj znan obraz. Vstal sem in ko sem prišel bliže, sem ga spoznal natanko; ugledal me je tudi on in me je veselo pozdravil. Preselil sem se k njegovi mizi, tako da sva bila skoro skrita v kotu in sva lahko svobodno govorila. Zdelo se mi je, da je med tem letom, kar ga nisem videl, nekoliko shujšal; brki so mu bili bolj košati, a lica so splahnila in obrvi so se pomaknile niže.

Povedal mi je, da je že suplent, čeprav še ni napravil zadnjih eksamnov, in da se dolgočasi na svetu. Poseda po gostilnicah in ne zahaja v družbo. Tudi zdrav ni posebno in ko bi ne bilo tistih vsakdanjih in neumnih malenkosti, ki človeka vežejo na življenje — kakor tisočero tenkih niti, ki se vsaka zase lahko pretrga, ki

pa so vse skupaj močnejše od železne vrvi — bi bil že davno napravil konec temu žalostnemu potikanju med ljudmi.

Začudil sem se zelo, ko je tako govoril. Prej je bil pač resen in celo malo suhoparen človek, tako globoke in resnične melanholije pa nisem bil opazil na njem nikoli.

In pa — tako je rekel in je gledal na mizo — tudi zaradi sorodnikov mi je in pa zaradi znancev. Ko bi bil takole navaden vagabund in bi ne imel nikogar, ki bi gledal za mano, potem bi šlo pač lahko. Ali takó — suplent — čemu pa sem pravzaprav študiral, če bi mislil napraviti tak konec?

Po teh besedah sem ga spoznal in nasmehnil sem se. On pa je ostal resen; ni se mu zdelo, da bi bil izpregovoril kaj nespametnega.

«Ali stanuješ še zmirom tam, kjer si bil lani.»

«Nič več ne stanujem tam.»

Odgovoril mi je hitro in s trdim glasom in nato sva molčala nekaj hipov oba. Pogledal mi je v obraz in se je sklonil nekoliko nižje, s kolci se je oprl na mizo.

«Glej, že davno sem mislil komu povedati, kako sem napravil; zmirom mi je bilo na jeziku, ali človeka ni bilo takega. Ti si boš morda mislil, da je bilo grdo, kar sem napravil; pa ostalo mi ni nič drugega: ali to, ali pa križ čez prihodnost — samo to dvoje je bilo.»

In tako mi je pripovedoval, meni pa je bilo sitno, in ko je nehal, nisem mogel več naravnost govoriti z njim . . .

«Skoro leto dni sem bil tam, šele jeseni sem se preselil, — pobegnil sem takorekoč, brez slovesa, in sem pošlal postrežčka po svoje stvari.

Od začetka je bilo prijetno. Izbica je bila zelo prijazna, skozi okno se je videlo na vrt, in poslikana je bila temnordeče, kakor imam rad, da lahko študiram. Kar so imeli lepega pohištva — ostalo jim je nekaj iz prejšnjih časov — so bili dali vse v mojo izbico; celó preproge so bile na tleh, stare, toda lepe in mehke; pred oknom je bilo težko rdeče zagrinjalo, tako da sem poleti napravil v sobi prijeten mrak, kadar sem popoldne ležal na zofi in kadil cigarete.

V njihovi sobi je bilo vse drugače. Čedno in pospravljeno, toda siromaštvo je gledalo iz vseh kotov. Tam so spali vsi skupaj: gospodinja, njen mož in Malči.

Prvi mesec nismo skoro izpregovorili besedice drug z drugim. Zjutraj so mi prinesli zajutrek in potem me do noči navadno ni bilo doma. In če sem bil doma, mi ni prišlo na misel, da bi se razgovarjal z njimi. Nisem imel tega nikoli rad. Najboljše je, da ostane človek tujec, kjer stanuje, in da se ne napravi preveč domačega. Tako pridejo zmirom kakšne sitnosti, ljudje ne čutijo več, da pravzaprav ne stojé na isti stopinji in si dovoljujejo marsikaj — morda iz dobrega namena, toda človeku je zoprno.

Vzbudim se nekoč zjutraj, na spómlad je bilo in solnce mi je sijalo v izbo. Skočim iz postelje, vesel in zdrav in odgrnem zagrinjalo. Čudovit dan je bil in jaz imam tako rad, če je zjutraj, ko vstanem, lep dan zunaj. Oblečem se in stojim ob

oknu; takrat potrkajo na duri, kakor zmirom ob sedmih zjutraj, in Malči mi prinese zajutrek.

Ni bila lepa, saj si jo videl. Suho dekletce, slabotno, blede; jetična je najbrž, kakor so šivilje večjidel jetične. Majhen obrazek, velike oči; preveč resne in nevesele oči. Imela je kratke rokave in roke so bile čisto bele, ne zelo polne, toda fine — in zunaj je bil lep dan in jaz nisem mislil nič posebnega, samo vesel sem bil in zadovoljen. Prijel sem jo za roko in sem se sklonil k njej in sem jo poljubil na ustnice. No . . . stala je pred mano in se je tresla in solze so ji stopile v oči, Bog vedi zakaj. In jaz sem se sklonil še enkrat in sem ji privzdignil z rokami obraz in sem jo poljubljal na ustnice, na lica kakor neumen. Niti besede nisva izpregovorila tisto jutro. Branila se ni in nazadnje — meni je bilo že sitno in začutil sem, da sem napravil neumnost — mi je sama ponudila ustnice in za slovo mi je stisnila roko. Prišel sem domov zgodaj, ali tisti dan je ni bilo več k meni.

Tako se je stvar pričela, glej!

In nato sem opazil, da se je oblačila zelo skrbno — stare reči, zašite, prenovljene, toda vse se ji je lepo podalo. Na frizuri — imela je zelo bujne lasé — se je poznalo celó malo koketnosti, samo toliko, da se je videla ženska natura. In kadar je prišla v izbo, je stopila sama k meni in se me je oklenila. Tako me je gledala, s tako srečnimi očmi, da sem že takrat mislil, kako bi se je iznebil. Žal mi je, da sem odlašal — takrat bi ne bilo še nič hudega, malo solzá morda in vse bi bilo pozabljeno.

Čudna ženska je bila. Šivala je zjutraj od petih in zvečer do enajstih, do polnoči, časih vso noč, tako da niti legla ni. Ob takih dneh je bila skoro grda — rdeče obrobljene oči, ustnice raskave, upal obraz. No, in zaslužila je precej — človek bi ne mislil, da šivilje toliko zaslužijo. Po deset, celó po petnajst goldinarjev na teden; tudi po dvajset, če je šivala par noči nepretrgoma. In odkar sva imela midva tisto reč med sabo, je delala mnogo; če sem se vzbudil ob eni ponoči, sem jo še slišal zunaj; slišalo se je namreč natanko, kako je vbadala šivanka v trdo blago, in posebno jasno, če je zdrknila ob naprstniku.

Stari je bil prej v neki fabriki in je služil precej; takrat so živeli dobro in so imeli lepo pohištvo. Zdaj pa je težko hodil, po cele dni se ni vzdignil s stola in ponoči je stokal. Protin ali kaj; sedel je tam in je imel noge zavite v debelo odejo in je kadil iz turške pipe in stokal neprestano. Časih je le vstal in je malo hodil; govoril je že spet o delu in o fabriki, potem pa ga je spet potisnilo na stol. Tudi gospodinja je bila bolehná, slabotna ženska in zeló otročja. Hodila je venomer po sobi semtertja in je kašljala in si je dala sila opraviti; opravila pa ni ničesar. Tako je bila ona, ubogo deklé, očetu in materi oče in mati. No, pritoževala se ni, jaz vsaj je nisem slišal nikoli. In tudi ne podalo bi se ji — ustvarjena je bila za živino, ki molči in dela in naposled obleži, kadar je zadosti.

To sem videl vse šele pozneje, ker prej se nisem brigal zanje. Odkar pa sem dekleta prvi-

krat poljubil, se mi je zdelo, kakor da bi se mi bili vsi primaknili bliže. Gospodinja je prišla časih v mojo izbo, dasi ni imela pri meni ničesar opraviti, in je govorila — Bog vedi kakšne neumnosti, jaz je nisem poslušal. Otročja je bila, ali na obrazu se ji je poznalo, da je bila dobra in mehka duša in da jo je siromaštvo bolelo. In take ženske govore največ in so najbolj sitne; mislijo, da človeka zabavajo in da so mu njih domače stvari zelo na skrbi. Lahko si misliš, kako mi je bilo to neprijetno. Tudi nagovarjala me je prej drugače, bolj spoštljivo — zdaj pa mi je celó nekoč položila roko na ramo. Nekega večera potrkala nekdo na duri, odpró se na stežaj in starec stoji na pragu. V stari rdeči spalni suknji, copate na nogah, dolgo turško pipo v ustih. Stoji na pragu in se smehljá.

«No, kako je? Lep dan!»

Jaz nisem vedel, kako bi mu odgovoril. In potem pripoveduje na dolgo in na široko o turški vojski, o laški vojski, o svojih popotovanjih, o protinu, o samem vragu. Jaz sem se čudil in sem ga gledal, — kaj sem hotel? In napósled je pripovedoval precej prijetno, rabil je markantne besede in je z enim samim stavkom narisal celo podobo. Ko se je naveličal, se je spet nasmehnil in se je okrenil in je zaprl duri za sabo . . .

Poleti — v nedeljo je bilo; tiste nedelje se spominjam tako natanko kakor nobene druge v svojem življenju — sta šla obadva na izprehod gospodinja in njen mož. Noge so mu odjenjale, dejal je, da bi lahko plesal, in tako sta se napotila popoldne, ob štirih ali petih, ko je bilo že

malo hladneje; opiral se je obnjo, ali drugače je hodil precej trdno; gledal sem za njima skozi okno.

In doma sva ostala sama, jaz in Malči. Jaz sem bil v izbi; zaprl sem bil duri, ko sta se poslovila onadva in sem legel na zofo. Ali srce mi je bilo in roke so se mi tresle, tako da mi je dvakrat padla cigareta na tla. In bilo mi je, kakor da slišim skozi duri, kako bije tudi njeno srce, in vedel sem, da posluša ona tako natanko kakor jaz. Vse se je slišalo, — njeno dihanje se je slišalo v mojo izbo. Čutil sem, če je pogledala proti durim, in tudi jaz sem se ozrl. Skoro ura je tako minila — poslušala sva oba in komaj sva si upala dihati. Za trenotek me je obšlo, da bi pobegnil, ali stal sem sredi izbe in nisem mogel storiti koraka, tako kakor v sanjah, ko bi človek bežal in ne more. Nič se ni oglasilo v sobi, ali jaz sem vedel, da je vstala in da se je nalahko, po prstih bližala durim. Videl sem tudi njen obraz, kakor da bi ne bilo stene med nama, temveč prozorno steklo. Njen obraz je bil še bolj droban, skrčil se je kakor od bolečine, oči pa so bile velike in so sijale kakor dva plamena in ustnice so bile polodprte in so se tresle. Tako se je bližala, po prstih, s sklonjeno glavo. Jaz pa sem ji šel naproti in šel sem kakor ona: obraz se mi je skrčil in ustnice so se mi tresle in stopal sem nalahko. Vse je bilo, kakor da bi se mi sanjalo; duri so se odprle in zdaj ne vem, če sem jih odprl jaz, ali če jih je odprla ona . . .

Še pred nočjo sta se vrnila stara dva. On je komaj hodil; že od daleč, ko se je mučil po stopnicah, sem slišal njegovo hropenje in

stokanje. Malči jima je šla odpirat; ko se je poslo-
vila od mene, je bila tako lepa, kakor nikoli
prej in ne pozneje; ustnice so se ji bile napele,
topla rdečica — tako nežna in fina, kakor da
bi bila samo odsvit rdečega zagrinjala — se je
bila razlila po njenih licih, in oči so gledale
tako zaupljivo in ljubeznipolno, da me je bilo
sram. Tisti večer nisem mogel ostati doma in
sem šel v gostilnico; nekaj težkega mi je ležalo na
srcu in ko sem stopil na cesto, sem zastokal,
sam nisem vedel zakaj.

Takrat se je pričel tisti kos mojega življenja,
ki me peče v spominu in ki bi ga rad izbrisal
za zmirom, tako da bi ne ostalo nobenega sledu
več. Ali ne dá se izbrisati in kamor grem, povsod
hodi z mano tisti kos mojega življenja.

Glej, vsako noč, noč za nočjo, sem sedel
za mizo in sem bdel in sem čakal nanjo do
polnoči, do ene. Tiho je bilo; stara dva sta
dihala težko v spanju; on je časih zaječal, za-
mrmral, zamahnil z roko, in bal sem se, da bi
se ne predramil. Nisem mogel nič misliti; sedel
sem in sem poslušal dolge ure. Časih sem mislil,
da bi ostal zunaj, vso noč; no, ko je bila komaj
osem, sem vstal, kakor da bi mi bil kdo zapo-
vedal, in sem se napotil domu. In mislil sem
tudi časih, da bi legel v posteljo, da bi ugašnil
luč in da bi zatisnil oči in sopel kakor v
spanju, če bi prišla ona in bi se sklonila nad
mojim obrazom. Ali sedel sem in sem jo čakal,
nisem se mogel geniti. In ko sem slišal, da je
vstala, da se je odpravljala k meni, sem vstal
še jaz in sem se ves tresel. Hódila je tiho, da

bi nikogar ne vzbudila, in posvetila je z lučjo na posteljo v sobi, da bi videla, če obadva spita. Potem je luč upihnila, a jaz sem narahlo odpiral duri, ko sem zapazil, da je ugasnil trak svetlobe, ki se je svetil prej skozi špranjo.

Nisem bil zaljubljen vanjo — blaznost je bila. Ali pa so bile sanje: človek trpi in strah ga je, živi bolj resnično življenje kakor podnevi; a zjutraj vstane in se umije z mrzlo vodo in po vsem trpljenju in strahu ne ostane sledú več in nasmehne se, če se spomni, kakšno čudno življenje je živel ponoči. Nisem bil zaljubljen vanjo, ali obšlo me je bilo nekaj neznanega. Živel sem čisto drugače nego prej in nego živim danes. Če bi mogel kako pozabiti na to življenje, če bi ga mogel kako izbrisati iz spomina! Ali tako mi leži na srcu in bo obležalo pač za zmirom . . .

Zdaj sem bil časih ves dan domá in sem zahajal tudi v sobo; sedel sem tam in sem poslušal starca, ko je pripovedoval svoje reči. Vesel je bil, da je mogel govoriti z mano; malokdaj je prišel kdo k njim in tako je zmirom molčal in kadil. Nemirno je bilo njegovo življenje; klatil se je po vsem svetu, predno se je dokopal do belega kruha in do mirnega doma; in ko se je bil dokopal, je prišla bolezen in tako se je spet vrnil v siromaštvo; to ga je bolelo in zmirom je še mislil, da pridejo drugačni časi in da bo delal kakor prej. «Morda samo še mesec dni, Malči, le potrpi!» Sam ni vedel, da so mu lasje že osiveli in da se mu je hrbet upognil. Malči ni nič govorila; šivala je in se je časih ozrla name in se je nasmehnila. Ob nedeljah sem

kosil pri njih in pazila je s skrbnim pogledom, da mi je bilo vse pogodi. Imela je bel predpasnik in rokave zavihane. Po kosilu je prinesla črne kave in razgovarjali smo se in jaz in stari sva kadila. Komaj sem skrival globoki nemir, ki me je ob tistih časih čedalje bolj osvajal; čutil sem, da sem bil nekam zagazil in da gazim zmirom dalje od brega . . .

Mnogo sem že imel deklet in z nekaterimi sem živel prav lepo in prijetno. Ali kadar je bilo zadosti, sva šla narazen; še en nasmeh na njenih, na mojih ustnicah in stvar je bila pri kraju. Šla sva in sva se pridružila drugod, in če sva se pozneje kdaj srečala, sva se pozdravila prijazno in sva si bila hvaležna za tiste lepe ure. Zdaj pa je bilo vse drugače. Prirasla sva drug na drugega in vedel sem, da bi zakravela obá, če bi prerezala to vez med nama. Tako sem jo objemal z nerazumljivo strastjo in sem čakal nanjo dolge noči, ves trepetajoč od poželenja, v srcu pa sem mislil, kako bi ubežal.

In zdaj ti povem, kako se je potem zgodilo.

Prišla je nekoč k meni, ob eni ponoči je že bilo in vsa je bila izmučena: oči rdeče, obraz bled, prozoren. Takrat se mi je zelo zasmilila in sem jo prašal:

«Čemu pa je tebi življenje, Malči? Še predno je dan, pa skoro vso noč, zmirom isto delo! Kaj imaš v tem življenju, kaj imaš na svetu?»

Nič mi ni odgovorila, samo privila se je k meni, čisto blizu, na prsa, in mi je pogledala v obraz. Nikoli nisem videl takih oči in ves sem se prestrašil; čutil sem, da je posegla po

moji prihodnosti, da me je vzela vsega; nikoli bi ne bil čutil tega tako jasno, če bi mi bila odgovorila na glas: «Tebe imam na svetu!» Že sem zganil z rokó, da bi se ji iztrgal in da bi pobegnil, brez klobuka, ponoči, po stopnicah navzdól, — ali stal sem tam in sem se sklonil in sem jo celó poljubil, zató da bi ne videla mojega obraza. Potem pa sva sedela na zofi in pripovedovala mi je, kakšno bo najino življenje, kadar se poročiva in si napraviva lepo stanovanje: Ljubila me je, zató ker sem bil tako blag in usmiljen in nesebičen — pomisli! — in ker se nisem oziral na svojo prihodnost ter sem si bil izbral njo, ubogo šiviljo, ko bi lahko dobil sve polno bogatih in lepih deklet. In celó očeta in mater sem si bil naložil na rame, to težko breme, ki bi se ga kdo drugi prestrašil. Ali za vse to mi daje ona neizmerno ljubežen in skrbela bo zame, tako da bom čistó pozabil na breme, ki sem si ga bil naložil . . . Tako je pripovedovala s šepetajočim glasom in njene oči so bile vlažne in tiščala se je k meni. Njenih besed, tihih, nemirnih, zmedenih skoro nisem razumel, ali razumel sem vse, kar je govorila, če sem ji pogledal v obraz. Razumel sem, da me je mislila privezati za zmirom na to temno predmestje, na to blazno življenje, ki sem ga živel v tistih časih. In ker me je zaraditega zazeblo po vsem telesu do dnà srcá, sem spoznal, da je nisem ljubil in da je bilo moje poželenje umazano in nizkotno.

Teden dni sem blodil kakor v sanjah in se nisem mogel odtrgati: bal sem se krvi, ki bi se prikazala, če bi prerezal nenadoma to vez med

namä. Ali prerezati sem jo moral, o tem nisem premišljeval več; samo odlašal sem, ker je človek tako slab in bojazljiv.

Tisto noč, ko sem se bil namenil, da zjutraj rano pobegnem, je bila pri meni in mi je povedala, da sta vedela oče in mati o najini ljubezni že dolgo, kmalu po prvem večeru, ali da molčita, ker jima je bila ona tako naročila. Obadva da sta zelo srečna in da sta se jokala, ko jima je povedala . . . Jaz sem ugasnil luč, ker ji nisem mogel več gledati v obraz in ker mi je bilo, da bi na glas zastokal, zajokal. Še v postelji je govorila, šepetala ljubeznive besede in ko je zaspala, so se pregibale še zmirom njene ustnice in smehljala se je kakor otrok. Zunaj je bilo zelo svetlo; vzdignil sem se v postelji in sem jo gledal. Oči niso bile čisto zatisnjene in zdelo se mi je, da so gledale skozi ozko špranjo naravnost name. Dihala je rahlo, ustnice so bile zelo rdeče in napete, celó na licih je bilo nekoliko rdečice. Odel sem jo do vratú, samo roke, gole do ramén, so ležale na odeji. Tako je bila podobna dvanajstletnemu otroku; sledú greha ni bilo na nji, vsa skrb, vsa žalost težkega življenja je izginila z mladega obraza; čelo je bilo jasno in nedolžno.

In takrat, ko je gledala v spanju naravnost name skozi ozko špranjo med trepalnicami, sem se sklonil čisto blizu k njej in sem ji rekel na glas:

«Malči, jutro rano pojdem.»

Nekoliko so se stresle trepalnice; tudi ustnice so se stresle in so se razločno nasmehnile.

Nagnil sem se prav k ušesu, da sem čutil toploto njenih lic.

«Bog s tabo, Malči!»

Glava se je nekoliko zgenila, tudi roka se je zgenila in se je dotaknila moje, ki sem se opiral z njo ob posteljo. Smehljal je izginil z ustnic, obrvi so se skrčile in zaječala je . . .

Svetlilo se je že, ko sem zaspal, morda je bilo polu štirih; prvi vozovi so že drdrali po ulici in čuli so se že koraki na trotoarju . . .

Spal nisem dolgo in ko sem se vzbudil, mi je bila glava težka. Nisem se precej domislil, kaj sem se bil zvečer namenil, ali ko mi je stopilo potem nenadoma pred oči, sem se zgrozil, kakor da bi se bilo nekaj črnega zvalilo name . . . Ležal sem še v postelji, ko mi je prinesla zajutrek in me je pozdravila; komaj sem se ozrl nanjo in nisem ji odzdravil, ker mi ni mogel glas iz grla; postala je pri durih in nekaj je šinilo preko njenega obraza; nato se je vrnila v sobo.

Oblekel sem se hitro, kave se nisem dotaknil. Ko sem pospravljaj svoje stvari, so se mi roke tresle. Zmirom bolj se mi je mudilo, kakor da bi se že vse podiralo nad mano; in tako sem metal v kovčeg perilo, obleko, knjige, vse navzkriž; ključa nisem mogel najti in hodil sem po sobi kakor neumen; celó pod posteljo sem ga iskal in naposled sem ga našel v telovniku. Stal sem še in sem gledal, če nisem bil kakšno reč pozabil — kakor stoji starka v goreči hiši sredi izbe, stensko uro pod pazduho in se ozira po kotih, že pol omotena in nič ne misli . . .

Pospravil sem vse in nato sem odprl vrata in sem šel. Ko sem bil na stopnicah, me je obšel čuden strah in začel sem bežati; po ulici sem skoro tekkel, takó da so ljudje gledali za mano; bežal sem dol v mesto in potem še dalje, uro daleč, v drugo predmestje. Tam sem šel v kavarno in sem napisal pismo, da sem se preselil in da naj izročé moje stvari postrežčku, ki ga pošljem. Nobene druge besede . . .

Tako se je nehalo.

Šest tednov pozneje, že na zimo, potrka nekdo na moje duri in prikaže se stari, njen oče. Velik se mi je zdel in širok, njegov obraz pa je bil plašen; gledal je nestalno in mi ni pogledal naravnost v oči; videlo se mu je, da je bil zeló v zadregi.

«Tukaj ste torej zdaj . . . lepa izbica,» je dejal in se je hotel nasmejati.

Jaz sem sedel za mizo, niti pozdravil ga nisem.

«No . . . jaz sem le mislil . . .»

Komaj je mogel govoriti; besede so bile brez glasú, bral sem mu jih na ustnicah. Nekaj se je bil pač namenil domá in se je napotil na to dolgo pot, kljub svojim bolnim nogam, zdaj pa je stal pred mano in je čakal kakor otrok, da bi mu rekel besedo. Jaz pa sem molčal in se nisem ganil, nekaj grdega in nizkotnega se me je bilo polastilo in skoro bi se mu bil zasmeljal v obraz. Hotel je reči še nekaj, ali ustnice so se premknile in niso rekle ničesar; sklonil je nekoliko glavo in je odprl duri in se je okrenil, da bi odšel. Toda še predno je zaprl duri za

sabo, se je vrnil, prišel je bliže s težkimi in nerodnimi koraki, stopil je na sredo izbe in je snel po komedijantski črno kučmo, iztegnil je roko daleč od sebe in je pljunil prédme. Nato je odšel.

In ko je odšel, sem se začel tresti po vsem telesu, ne vem zakaj, in sem moral leči na zofo, tako mi je bilo slabo . . .

Pred Božičem sem se izprehajal zvečer po ulicah. Mraz je bilo in pomalo je naletaval sneg.

Takrat sem jo srečal. Prišla je mimo, majhna in suha, zavita v dolgo siromašno ruto. Nosila je veliko škatljo; najbrž je nesla delo v mesto. Šla je hitro, z upognjenim telesom, in njen obraz je bil droben in blede, obraz tistih beraških otrok, ki prodajajo cvetice po gostilnicah, šopek za dva krajcarja. Ne v ustnicah, ne v licih ni bilo kaplje krvi. Na čelu so se ji sprijemali mokri lasje, z rokó je tiščala ruto na prsih. Ni me videla — njene oči so gledale prazno, naravnost, in niso videle ničesar. Zadela se je s škatljo ob elegantno damo, ki je šla počasi po trotoarju; ženska se je okrenila in je zaklicala za njo: «Deklè beraško, ali si pijano?» Jaz sem stopil pred to žensko in sem ji hotel nekaj reči; vsa kri mi je bila šinila v obraz; no, pogledala me je začudeno in je šla mimo.

Malči je bila izginila v gneči in jaz sem šel svojo pot.

SESTANEK NA RUŠAH

Sedeli smo že precej časa v veliki, zakajeni sobi z nizkim stropom in rdeče pobarvanim pohištvom. Sekunda se je vlekla počasi za sekundo in pivo se je kisalo v steklenicah. Od peči se je čulo nahodno, piskajoče smrčanje, in dvojce bosih nog je viselo ob zeleni lončevini. Na mizi je stala petrolejka, ki je vsak hip ugašala in zopet vzplamtevala z ozkim, trepetajočim plamenom; obrazi so se videli v njeni svetlobi trdi in blede, kakor izklesani iz sivega mramorja.

Vsi trije smo bili tesno zaviti v zimske suknje; Bukovec se je stresal ter šklepetal z zobmi.

«Prokleto — kaj nič ne kurite?»

Izza mize je vstajala suha ženica in odgovarjala z vznemirjenim, nenavadno uslužnim glasom:

«Izvolite, izvolite... takoj vam postrežemo... Morda zahtevate še eno steklenico?»

Naslonila je glavo na steno ter dremala dalje s polodprtimi očmi

Med mano in Bukovcem je sedel Jožef Tabula, žandarmerijski narednik s Strmice. Človek velike, močne postave, z mirno odločnostjo v obrazu — sivoblede, ledene polti, rezkih, globokih črt, kosti širokih in vzbočenih; v očeh samih ni bilo nikakoršnega posebnega izraza, a vsled golih, rdeče obrobljenih trepalnic se je zdelo, da leži na njih — kakor komaj vidna mokrota — nekaj polzakritega, otožnega. Govoril je malo, razgreva pa se ni nikdar; toda kar je rekel, je dobilo hipoma poseben pomen, kakor da je hotel povedati z isto besedo vse kaj drugega, globočjega.

«Ni je smel umoriti . . . on ni imel pravice . . .» je ponovil tiho s svojim mirnim, monotonim glasom.

Bukovec pa se je vznemirjal ter zamahoval z rokama.

«Pravico je imel! Dovolite, da vam razložim to stvar . . .»

«Odkar sta stopila pred oltar, ni imela več oblasti ne nad svojo častjo ne nad svojim življenjem. Zakaj če je zašla v lužo, je oškropila tudi njega. Ali čemu —»

Zganil je z rameni in prestavil svoj kozarec.

«Vsako razlaganje je tu nepotrebno. Vi razumete vse prav tako kakor jaz — in zdi se mi, da tudi ne čutite drugače. Jaz . . . Boga mi, če bi se meni zgodilo kaj takega — zdelo bi se mi, da mi gnije pol telesa . . . Ne videl bi ničesar drugega nego njen greh in svojo sramoto . . .»

Bukovec se je razgreva bolj in bolj, Tabula pa je ostal miren in hladen.

«On ni imel pravice . . . To je navadna nesreča, kateri se ne dá izogniti; podobna je elementarni nezgodi: — jokaj ali kolni, tu ni nikake pomoči . . . Ali je ubil s sekiro njeno nezvestobo in svojo nesrečo?»

Bukovec je zamahnil z roko ter ni odgovoril.

Ves razgovor se je nanašal na beležko v nekem dnevniku. Poročal je nekdo s suhimi besedami, kako je neki kmet ubil s sekiro svojo nezvesto ženo. Stvar je bila opisana tako malovažno in na kratko, da ni vzbudila v meni prav nič posebnega zanimanja. Bukovec je vzel list in je bral. Roka se mu je pričela tresti in kri mu je stopila v obraz. Od tistega trenutka so postale njegove kretnje nervozne in nenaravne; govoril je s prisiljenim, previsokim glasom, hlastno, razburjeno in v presekanih stavkih; njegov prijetni obraz z zavihanimi, svetlimi brčicami in lepimi rjavimi očmi je bil zdaj zabuhel in ves vznemirjen.

Jaz sem nestrpno čakal, da se razidemo; a trenotki so odhajali počasi, kakor bi vlečili za sabo težke verige in vlaka ni bilo od nikoder.

«Jaz bi napravil isto — jaz bi jo ubil!» je hitel zopet Bukovec.

Vstal je razburjen in stopil par korakov po sobi, da je zažvenketala svetiljka na mizi.

«Vi bi napravili isto?» je ponovil Tabula mirno in pogledal nanj z velikimi, hladnimi očmi. Bukovec se je zdrznil, in ustnice so mu zatrepetale, kakor da je hotel naglo odgovoriti. Del je klobuk na glavo in si ga pomaknil nizko na oči, da mu je zakrila senca ves obraz.

«Zdi se mi, da že lahko odidemo . . . Vi, vzdramite se, da plačamo!»

Krčmarica je skočila kvišku in izza peči se je dvignil rdeč obraz z razmršeno sivo brado; pogledal je zaspano po sobi, potem pa se je naslonil na gorke cunje nazaj.

Stopali smo hitro po strmi poti proti kolo-dvoru. Noč je bila lepa in jasna. Na svetlem nebu so dremale zvezde v mirnem, belem svitu. daleč oddaljene druga od druge. Okrog nas, na obeh straneh — sama pusta, valovita krajina, pokrita s snegom; le tu pa tam je samevalo nizko drevo z golimi, črnimi vejami. Pod nogami je škripala tenka plast zmrzlega snega; časih je zabučal veter v daljavi, prihajal je bližje z zategnjenim žvižgom in z ledeno silo zapuhal v obraz.

Visoko gori v hribu se je svetila luč, in par temnih poslopij se je dvigalo iz belega ozadja. Začul se je nedoločen topot in šum, rdeča iskra se je zalesketala na izhodu, in pred kolo-dvorom so se premikale črne postave semtertja . . . Vlak je prihajal, in ropotanje koles in puhanje pare se je slišalo razločnejše in glasnejše.

Nad vrati dolgega, začrnelega poslopja je gorelo dvoje svetilk. Uradniki v službenih oblekah in s temnimi, resnimi obrazi so prihajali in odhajali; par žensk s košarami in zavitki v rokah je begalo z zardelimi lici in nemirnimi pogledi po prostorni veži; velik, suh človek v črni, obnošeni obleki, z ugaslo cigaro med zobmi in majhnim kovčgom v roki je slonel ob zidu in gledal zaspano proti peronu.

Tabula se je poslavljal.

«Gospod Bukovec, če se peljete v Pogorje, se ustavite gotovo tudi na Rušah . . . tako za pol ure?»

Bukovec je stal med vrati, in luč mu je sijala ravno v obraz; zamežikal je z očmi in neprijetna guba se mu je zarisala krog ustnic.

«Da, mogoče je . . .»

«Pozdravite mi ženo; ona je tam . . . za par dni.»

«Da, ona je tam . . .» je ponovil Bukovec brezglasno, stopil na kameniti prag in se obrnil v vežo.

Tabula se je zavil tesneje v dolgi žandarmerijski plašč ter odhitel navzdol proti vasi. Njegova velika, temna postava se je prikazovala na ovinkih vedno nižje, dokler ni izginila globoko v bregu. Doli v gostilnici je bila že ugasnila luč.

Izprevodnik je klical z zategnjenim glasom, in pohitel sem za Bukovcem, ki je bil že odšel na peron.

II

V kupeju je sedela poleg naju mlada ženska, ki se je gotovo vozila že vso noč; njen obraz je bil zaspan in utrujen, obleka posvalkana, čevlji prašni in odrgnjeni. Odzdravila je leno in prisiljeno, naslonila se v svoj kot in zatislila oči.

Bukovec je odgrnil okno. Na izhodu se je pričelo svitati; luna je vstajala in zvezde so ugasovale v njenih svetlih, mrzlih žarkih. Daleč na okrog so se dvigali nizki holmi, goli in dolgočasni, samo tu pa tam porasli z redkim

šmrečevjem; globoko v dolini se je prikazala raztresena vas, pol zakopana v snegu. V mesečnem svitu se je izpreminjal neizmerni beli prt v čudovitih nijansah; odskakovale so srebrne in smaragdne iskre, zalesketavali so se azurno-modri trakovi, prepregali vso ravan, trepetali in izginjali — se potapljali v svetlozelenih in lahnorožnatih valovih; bleščalo se je pred očmi, in sinje nebo in bela krajina s svojim snegom in z oddaljenimi temnimi gozdovi — vse se je spajalo polagoma v migljajočo, prozorno meglo.

Na postaji smreški je izstopila najina sopotnica. Ko sva ostala sama, je odprl Bukovec okno, in mali zastor je zafrfotal v ledenem nočnem vetru . . .

Hipoma se je obrnil k meni in njegov obraz je bil nenavadno teman in prepadel.

«Tebi je vsa stvar znana; zakaj ne opomniš ničesar?»

Jaz nisem vedel, kaj bi mu odgovoril; on pa je stopil bližje k meni in me prijel za ramo.

«Povej mi, ali nisem najbolj zavržen človek na svetu? Ti si mi očital to na tihem, ko smo sedeli s Tabulo pri isti mizi . . . Ko si mi pokazal tisto strašno notico — kaj si takrat mislil? . . . In zdaj, prijatelj — zdaj se peljem k nji, na dogovorjen sestanek . . .»

Hotel je dostaviti še besedo, a stisnil je ustnice ter se vrnil k oknu. Vlaku je drdral po ozkem ovinku, in za par hipov je posvetil mesec v kupéj. V dolini se je zaiskrila široka voda in njeno šumenje se je spajalo z enakomernim ropotanjem koles v nerazločno bučanje.

«In Tabula ni zinil o tem ves čas niti besedice . . .»

«Ne, čemu bi bilo treba škandalov?» je odgovarjal Bukovec s hlinjeno ravnodušnostjo; a videlo se mu je, da ga je dušil srd in sram. «On je vedel vse prav dobro; s svojim hladnim vedenjem me je hotel rezati kolikor mogoče globoko v meso; in to je napravil mojstrsko, nedosežno! . . . Napósled — jaz mu delam krivico! Kako je hotel ravnati drugače — leden filozof, kakršen je? On nima živinske krvi kakor tisti kmet . . . A vkljub temu njegova koža ni od železa; razjedlo ga bo od znotraj, na tihem . . . In krivda ni moja, Bog mi je priča . . .»

Pogledal sem ga osupel, on pa je zaprl okno in sedel na klop, meni nasproti.

«Njegova hladnost izvira tudi iz tega, da razume vso stvar najbrž bolje nego vsi drugi — da jo vidi, kakor je v resnici . . . Meni samemu ne more biti jasna, ker stojim sredi v vrtincu; tebi in komu drugemu še veliko manj . . . Ali je to ljubezen, kar je med nama? Kakor se je bilo začelo in kakor se zdaj nadaljuje, ni bilo v vsem niti kapljice sreče; samo zaduhlo trpljenje, od prvega trenutka pa do danes . . . Takrat si jo videl sam — precej prvo leto po poroki. Če bi bil tisti čas kdo drugi na mojem mestu, bi se mu bilo prav tako zgodilo, kakor se je zgodilo meni . . . Spoznal sem iz njenih oči in iz njenih besed, da išče življenja drugod in da raztrga o prvi priliki nenaravne vezi med sabo in svojim možem — tem mrzlim kipom miru in poštenja. Ona je izmed tistih nemirnih duš, ki hočejo vsekakor izpre-

membe, razburjenja, in ki ne morejo živeti drugače nego v viharju. Kadar je priklenjena med štiri stene, v redne, vsakdanje razmere, se ji zdi, da je zapuščena in nesrečna — suši se in vene . . . Misliš si morda, da hočem s tem razlaganjem opravičevati sam sebe. Ne, jaz se ti zarotim še enkrat: krivda ni moja. Kar sem delal in govoril tiste prve nesrečne dni — vse je prišlo tako polagoma in samo od sebe, da sem se zavedel jasno šele takrat, ko sem jo pritisnil prvikrat na svoje prsi . . . Bil sem tako slep, da nisem videl, kaj se je godilo v nji, ko sem ji pripovedoval o veselem življenju tam zunaj v solnčnem svetu — ko sem ji posojal velikomestne romane, polne strastne ljubezni in romantičnih pregreh . . . Njen mož jo je nosil na rokah, ji izpolnil vsako najmanjšo željo — a ona tega niti zahtevala ni; zahtevala je življenja. Tabula je hodil po svojih službenih potih — ona pa je sedela doma in sanjala . . . A to ni moglo dolgo trajati; pričakovati je bilo vsak trenotek, da si napravi njeno nezadovoljno hrepenenje svojo gaz — četudi siloma. Morda je slutila, kam jo privede ta prepovedana pot; a takrat že ni imela več nobene oblasti nad svojimi koraki . . . Koristilo pa ji je vsaj toliko — da zdaj ne sanja več . . .»

Bukovec se je prisiljeno nasmehnil.

«Kakor vidiš, je vsa stvar precej enostavna, in tako enostavno se bo tudi zvršila — danes se vidiva poslednjikrat; zdi se mi, da sva se naveličala oba — jaz in ona . . .»

Naslonil se je s komolcem ob okno in umolknil. Videlo se mu je, da je govoril ves čas

pod vplivom težkega, neznosnega čuta, ki se ga ni mogel iznebiti in ki se ga tudi dotekniti ni hotel z najmanjšo besedo. Dokazati se je trudil sam sebi, da sloni vse na popolnoma naravnih in malenkostnih razlogih — skratka, da vse skupaj ni nič drugega, nego zoperno, prisiljeno razmerje, katero je treba končati — čim prej, tem bolje. Na obrazu pa se mu je poznalo, s kakšnim strahom in nemirom je pričakoval zadnjega sestanka.

Iz vseh njegovih besed se je čulo mučno, nestalno razmišljanje; ni si zaupal dovolj moči, da bi se osvobodil hitro in odločno svojega zopernega stanja; zato je brskal po njem z vso bistrumnostjo in iskal »neizogibnosti«, s katerimi bi vsaj za silo opravičil sam sebe.

S krepkim sunkom se je ustavil vlak in so se zableščale luči ljubljanskega kolodvora. Izstopila sva in odšla v mesto z lesenimi, težkimi koraki, oba razbita in utrujena. Dolga, temna kolodvorska ulica se je vlekla navzdol brez konca in kraja; par nizkih gostilnic se je svetilo iz teme in iz neke kavarne so se čuli pijani glasovi.

Takoj po večerji sva se odpravila spat. Najina soba v hotelu je bila velika in mrzla; človek se je čutil še bolj tujega in osamljenega med temi temnimi, golimi stenami. Ugasnil sem svečo in legel na postelj. Leno in težko so mi padle trepalnice na oči in prijetna toplota mi je objela telo; skrčil sem noge in se zavil tesneje v odejo. Kar sem bil doživel, se je začelo spajati in pretvarjati, konture so naraščale, in znani obrazi so se mi izpreminjali v karikature; jasnejše in bizarnejše so postajale te čudovite postave in

prihajale so bližje . . . a v tistem hipu so se pogreznile, in odprl sem oči . . .

«Ti, ali spiš? . . . Jaz ne morem; mraz mi je — in zdi se mi, kakor da bi ležal tam kje daleč, v kakšnem neznanem kraju . . . A glej; to sem ti hotel — —»

Njegova postelja je zaškripala; obrnil sem se v ono stran, in kolikor se je dalo razložiti, je sedel Bukovec ob zglavju in se opiral s kormolcem v blazino.

«Če je ona nesrečna — jaz . . . jaz ne morem nič za to. Krivda ni moja. Nikogar nisem hotel pogubiti . . . nikomur nisem prigovarjal . . . da; sama naj bi se bila rešila, dokler je bil čas . . . Ah — mrzlo je tukaj in neprijetno . . .»

III.

Pozno popoldne je že bilo, ko sva sedla v voz in se odpeljala iz mesta. V ravni vrsti so stale ob poti nizke, ravnokar dozidane hiše; v ozadju se je dvigal tu pa tam visok tvorniški dimnik; za gostim živim plotom se je prikazalo časih prijazno belo poslopje z zelenimi okni. Onkraj mitnice pa se je pričela razgrinjati nedogledno dolga, snežena ravan, vse navzkriž preprežena z zamrznimi jarki in na redko posejana z golim hrastovjem in nizkimi vrbami. Za kakim ovinkom je dremala zapuščena vas, umazana in dolgočasna. Vse zaprto in zaklenjeno; nikjer se ni oglasila živa duša. Zdaj pa zdaj je stopal kdo po cesti s težkimi koraki in zaspanim obrazom; ozrl se je zamišljeno in nezadovoljno ter se umaknil v stran . . .

Polagoma se je nebo temnilo in nižalo, in obzorje se je krčilo; zdelo se je, kakor da se zgrinjajo od vseh strani visoke sive stene, mrzle in vlažne. Veter je zapihal, in mokrota na laseh in sprijetih trepalnicah je pričela zmrzovati. Bukovec je potegnil odejo višje in vtaknil roke v suknjo, voznik pa je kričal nad konjem, ki je stresal z glavo in zibal enakomerno svoje svetlo, rejeno telo.

Ko smo dospeli do Ruš, se je bilo že popolnoma zmrčilo. Na oddaljenem hribu je zvonilo ave Marijo; tu pa tam se je zalesketalo majhno okno. Voz je zavil pred veliko enonadstropno poslopje z očrnelim zidom in visokimi vrati.

Izmotala sva se iz odej in stopila na cesto. Na pragu nama je prišel naproti gospodar. Njegov obriti, sivi obraz se je nabral v tisoč gubic, in dobrodušne oči so mežikale, kakor da bi gledale neprestano v plapolajočo luč.

«Dolgo časa vaju že ni bilo k nam; kako se počutita? . . . Vstopita, prosim, da se ogrejeta; kakor se vidi, sta vsa prezebla . . .»

Odložila sva suknji in sedla za mizo. V gostilnici je bilo par kmetov, ki so se razgovarjali z glasnim hrupom in smehom. Majhen, suh človek v dolgi suknji in s polhovko na glavi je stopical po sobi z drobnimi koraki, postajal pred mizo in tolkel v dlani.

«Norčujete se iz mene . . . le norčujte se! Jernej, še en liter — še en liter najboljšega! . . . Jaz pa vam povem, da vam položim lahko pri tej priči tisočak na mizo — kolika je stava?»

Silil je z vsem telesom v debelega, rdečeličnega moža, ki je gledal nanj nekako očetovsko, z dobrovoljnim smehom na širokih ustnicah.

«Le miren bodi, Šega, pa sedi; saj ti verjamemo . . . Kaj je tebi en tisočak? Zato boš dal nocoj še za par litrov!»

Jernej Demšar, gospodar, je prisedel k nama, se zibal na svojem stolu ter pripovedoval različne novice, ne da bi mogel povedati kaj posebnega; po svoji navadi se je prekinil vselej sredi stavka, povzdignil glas ter preskočil nenadno na kaj drugega, kar se mu je zdelo v tistem hipu tehtnejše in zanimivejše.

Mene se je lotila sentimentalnost. Časih je pogledala v sobo gospodarjeva najmlajša hčerka, postala za trenotek poleg mize ter zopet izginila. Njene oči so bile še ravno tako otroške kakor nekdanj; njene ustnice so se smehljale še vedno tako sladko in ljubeznivo . . . a kje so tisti časi, ko sem gladil s svojo roko te svetle zlate laske in božal ta vroča, mehka lica! . . . Zdelo se mi je, da je zavel po sobi duh vijolic in da so zasijali skozi okno žarki pomladnega solnca . . .

«Hana je zdaj pri nas,» je opomnil Demšar. «nekaj bolehnja je bila, pa je prišla, da se popravi; tukaj je menda boljši zrak . . .»

Videlo se mu je, da je hotel nekaj povedati; a umolknil je ter se zazibal na stolu. Bukovec pa se je naslonil nižje na mizo z napetim obrazom in nemirnimi očmi.

.. «Kako mislite? . . . Kaj se je zgodilo z njo? . . . No — oprostite . . .»

Kadar so se odprla vrata, se je vznemirjen zganil; nervozno pričakovanje se mu je poznalo iz vsake gubice na obrazu; kretal se je nenaravno in prisiljeno, odgovarjal pa je tako zmedeno in

hitro, kakor da se je bil šele ravnokar vzdramil iz neprijetnih sanj.

«Oho, kdo sedi tukaj? To je lepo od vaju . . .»

Bukovec je naglo vstal, Demšar pa se je ozrl po sobi kakor v zadregi ter se odstranil.

«Kam pa, oče? Prinesite vina . . . Ne, saj je Francka tukaj . . . Francka, hiti . . . pa še en kozarec zame!»

Tabulova soproga se je bila v zadnjem letu jako izpremenila; nje telo je bilo močno in polno, ognjena, krasna rdečica ji je ležala na obrazu, vlažne oči so gledale motno in sanjavo; zdelo se je, kakor da leži pod mehкими trepalnicami, globoko za mokrim pajčolanom čudovito, romantično življenje, do katerega še nikdar ni segel pohoten tuj pogled.

«Zdaj sem že teden dni doma . . . in dolgočasno je tukaj na Rušah. To so v resnici ,Ruše'; tako puste zemlje ni na vsem svetu . . . razen na Strmici; tam je vse še bolj zapuščeno. Jaz sama ne vem, kako sem mogla tam živeti . . . A kod sta hodila vidva ves ta čas? Kaj je na Strmici novega . . . ali sta videla mojega moža? On mi nič ne piše; a to je napósled . . . torej pijmo!»

Izpraznila je kozarec ter ga postavila trdo na mizo.

«V gostilnici se človek vsega privadi, in vino je izvrstno — ali se vama ne zdi?»

Kmetje so plačali in se poizgubili polagoma v vežo, odkoder se je čul še nekaj časa glasen vik in prepir; nekdo je izkušal zapeti z visokim hripavim glasom; zašel je vedno višje in višje, dokler ni zasoplen utihnil.

Rdečica na Haninem obrazu je postajala žarnejša in temnejša, njene ustnice so se bile vzbočile, oči pa so bile brez svetlobe, globoke in vlažne.

«Ali vidite mojo sestro! Prav taka sem bila jaz pred tremi leti . . . To se pravi — bolj vesela in samosvoja . . . Pomislite, samo tri leta je od tega — in meni se zdi, kakor da je preteklo že pol stoletja . . . 'Prav tu, kakor nocoj, sem sedela jaz — in tam na vašem prostoru, gospod Bukovec, tam je sedela moja mati . . . 'Iz Lužarja ne bo nikdar nič,' je dejala, 'pusti ga pri miru in daj svojo besedo Tabuli; on je pameten človek . . . ' Lužar je bil takrat še študent, in jaz sem se malo kratkočasila z njim — kakor z drugimi; ne vem, ali je prišel kdaj do kakšne službe; pravijo, da je velik lump . . . Jaz sem se smejala in odgovorila: 'No dobro; pa dam svojo besedo Tabuli; nazadnje je to vse eno . . . Glejte, taka sem bila takrat. Jaz sem mislila vse kaj drugega . . . same neumnosti; zato me ni veliko brigalo, ali me dajo temu ali onemu . . . »

Demšar je odprl parkrat vrata, se ozrl po sobi ter zopet odšel. Plavooka Francka je pospravljala po mizah; hitela je, da so ji padale čaše iz rok. Časih je pogledala k nam pol skrivaj in v zadregi, kakor da se nečesa sramuje.

Hana je pričela govoriti bolj tiho, skoro šepetaje.

«Vi ne poznate teh ljudi; vsi gledajo tako prijazno in dobrodušno — a to so vragi! Sovražijo me — oče svojo hčer, sestra svojo sestro. Jaz dobro vem, kako gledajo za mano, kamor se prestopim . . . Oh, pa jaz se jih ne bojim . . . Jaz se ne bojim nikogar . . . !»

Bukovec je molčal, meni pa je bilo tesno in neprijetno.

«Ti, prijatelj moj, stopi za trenotek z mano; imam ti povedati par besed . . .»

Prijela ga je za roko, a takoj je sedla spet nazaj, njene oči pa so gledale vanj široko in boječe.

«Zakaj si prišel . . . Jaz sem te klicala, a ti ne bi bil smel priti . . . Ti nimaš sočutja z mano . . . Glej, jaz sem izgubljena, nobene poti ni zame več . . . Kakor je usojeno, tako moram živeti; to se ne dá predrugačiti . . . Hotel si me iztrgati — a potem je bilo še strašnejše; pusti me, da poginem — sovraži me, kakor drugi, to bo najboljše . . .»

Demšar je stopil v sobo.

«Hana!»

«Jaz ostanem tukaj! . . . Pijmo!»

Obstal je za trenotek na pragu, potem pa se je obrnil in zaloputnil vrata za seboj.

«Vrni se k možu!» je odgovoril Bukovec s tihim, neodločnim glasom. «Jaz te nisem hotel iztrgati nikomur; nikamor te nisem hotel privedi —»

Hana se je veselo zasmejala.

«Dovolj, dovolj . . . Ne govorimo takih neumnosti! . . . Kam smo zašli, moj Bog! . . . Nocoj bodimo veseli; to je zadnji večer, potem pa pričnemo tisto življenje — tik tak . . . tik tak . . . pusto in dolgočasno kakor ura . . . Zapijmo, gospod Bukovec, saj smo sami! Katero hočete? Vi ste časih imenitno peli . . .

Oh kam bova vandrala

Vandrček moj? . . .

«No? . . . začnite vendar!»

Bukovec je poskusil, ali glas mu ni hotel iz grla; nakremžil je obraz in skomizgnil z rameni.

«Prepozno je; za naju bo skoro čas, da odideva.»

Hana je vstala, in njena pretirana razposajenost se je hipoma izgubila.

«Torej pojdite! . . . Pa spomnite se časih name . . . Meni bo zdaj težko . . .»

Podala nama je roko, in ko sva se ozrla pri vratih, je sedela za mizo in gledala za nama z velikimi, motnimi očmi . . .

Temno in mrzlo je bilo, ko sva se peljala proti Pogorju. Oba sva molčala, voznik pa je dremal na svojem sedežu.

*

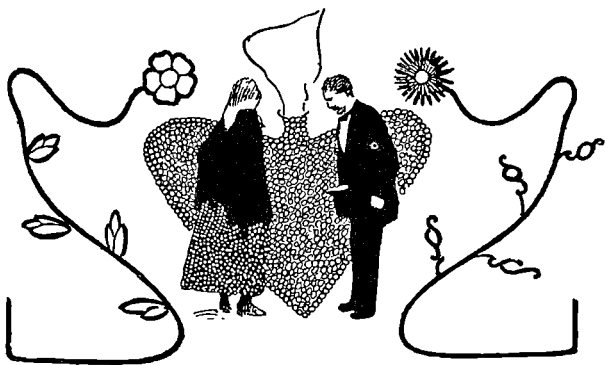
Spomladi sem srečal v Ljubljani narednika Tabulo in njegovo soprogo. On je hodil po tlaku visoko vzravnano, z mirnimi, enakomernimi koraki; na njegovem trdem, hladnem obrazu je ležalo nekaj sočutnega in očetovskega. Hana pa je bila shujšala in zdelo se mi je, da sta bili njeni lici nekoliko splahnili; njene oči so bile široko odprte, kakor da bi gledale tja v daljnjo, krasno daljavo . . .

V aleji je poganjalo prvo zelenje in solnce je sijalo na poslopjih.

KAKO JE GOSPOD ADJUNKT
REŠIL SVOJO ČAST

I.

Okoli in okoli ozke dolinice, pokrite z mehko, duhtečo travo, so stale visoke bukve z glatkimi, belimi debli in rogovilastim, košatim vejevjem. Izza listja se je bleščalo, kakor da bi se usipali na tla sami kristali. Ob robu kotline se je prikazoval smaragden studenec, ki se je polglasno šepetaje takoj spet izgubljal v tenkem curku med mahom in kamenjem. Od vseh strani je prihajalo tisto čudovito gozdno šuštenje in trepetanje, ki je bilo toliko skrivnostnejše in nemirnejše, kolikor tesneje se je ovijal mrak starodavnih debel in sivih, poraslih skal, kolikor dalje in širje so segale sence s črnimi rokami. Od daleč je zvenelo trkanje detlovo — tuintam so se zdajpazdaj začuli zategnjeni, tenki glasovi, kakor bi se kdo dotikal strun na goslih — velik, črn hrošč je krožil po dolini kakor v sanjah, in njegovo brenčanje se je spajalo v čudovito harmonijo z enakomernim šumenjem studenca.

Gospod c. kr. sodni adjunkt Malar je stal v travi bos, gologlav in brez telovnika, v nedolžni zadregi, s pol čemernim, pol srečnim obrazom. Nanosnik mu je bil zdrsnil prav na konec nosa, levi del malih, svetlih brčic je štrlel navzgor, desni pa se je izgubljal v posameznih razstrtih skupinah nad ustnicami. Gosti, rjavi lasje so mu viseli neredno po čelu in sencih, nekateri kodri pa so mu brezobzirno silili v skrbno zarezane kotelete.

«Jaz, najbolj izobražen, najduhovitejši človek vsega trga! . . . Da bi me kdo videl v takem položaju . . . In kljub temu — vrag vzemi vso izobraženost! . . . Jaz jo ljubim, to je neovržen faktum, in — basta!»

Zrak se je stresal kakor v valovih, in odmevalo je daleč po gozdu, za trenotek močnejše in potem zopet tišje in tišje.

Gospod adjunkt se je zravnal na prste, pritiskil pesti ob bok in odgovarjal z mogočnim glasom: «Ho-o-o-oj!»

Obraz mu je bil zardel; oziral se je na vse strani s sklonjeno glavo in polodprtimi, naivno se smehljajočimi ustnicami. V grmičevju je zašumelo, kakor da bi se bila zbudila plaha žival, počila je odkrhnjena, trhla vejica — dvoje okroglih, drobnih ročic je razgrnilo gosto razraslo leščevje — in ona je prihitela na plano v urnem teku, vsa rdeča in zašopljena.

«Ta Čuka, kam je bila zašla! Tako sem letala — poglej, ti, ali nisem vroča kakor ogenj! Le deni mi roko na obraz! . . . Zdaj pa sem jo zagnala tje za pregrajo; ne more nikamor! . . .»

Stala je tik pred njim in se ga oklepala za roko. Pod jopico so padale in se dvigale nežne, komaj razcvele prsi; kratko, malo čez kolena segajoče krilo je plavalo in trepetalo na finih, volovitih črtah njenih ledij; gole nožice so bile rjave in razprskane od trnja in bodičevja.

Gospod c. kr. adjunkt ji je gledal v oči z ljubeznijo in razkošjem, prsti pa so se mu potapljali v zlato morje njenih las in se igrali z mehкими, svilenimi kodri. Priklanjal se je vedno nižje, vedno bližje modremu žametu njenih oči; tam globoko za njim, v senci mehkih trepalnic, je vstajala gorka svetloba, rožnata in sinja in vijioletna — vstajala višje in se izgubljala v črnih oblakih — a hipoma so se zableščali novi, ozki žarki, kakor solnčni prameni skozi kostanjevo listje ob zahodu. Poljubil jo je bil že časih na čelo, na ustnice, na lica . . . a kako bi jo poljubil na njene velike oči, prav na mehke punčice, da bi čutil njih gorkoto, da bi jim izpil žareče solnce . . .

«In ti tako stojiš — kaj nočeš več? Oj, časa je še vse polno . . . Torej naprej; okleni se me! Zdaj že znam — skoro kakor ti.»

Zavrtela sta se po travi v urnem valčku.

«Tra-lá-la-lá — tra-lá-la . . .»

Gospod adjunkt je pel z enakomernim, nosljivim glasom.

Naslanjala je glavo na njegove prsi, svetle, razpletene kite pa so se ji vile čez ramena in prsi.

Ob robu tratine je čepel v grmu mlad zajec, buljil vanja z velikimi, neumnimi očmi in stresal z ušesi; studenec je šepetal med mahovjem z

libelami in metulji; veliki črni hrošč se je bil naveličal letanja ter sedel na visoko cvetico, ki se je zazibala pod silnim bremenom; detel je bil splezal že višje na drevo, trkal v navadnem taktu in čakal noči. Solnce se je zavilo v prašno meglo in je padalo na obzorju; njegovi žarki so postajali krvavi in so lezli po deblih vedno višje proti vrhovom.

Tinica se je zdrznila, pogledala na zahod in se izvila njegovemu objemu.

«Glej, pozno je; končajva! . . . Čuka, Čuka, Čuká-a!»

Gospod adjunkt je šel v travo in si začel obuvati nogavice — ona pa je odhitela v grmovje.

II.

Adjunkt Malar je bil popolnoma pameten, razborit človek brez vsakih vzvišenih idealov, visoko letečih misli ali romantično nadahnjenih želj — skratka, bil je c. kr. sodni adjunkt v najboljšem pomenu besede. Vse Brezovje ga je visoko spoštovalo kakor človeka, ki nima nobenih nepotrebnih muh, hodi redno v pisarnico, kakor se spodobi, ob svojem času pije in keglja, ne ostaja zvečer nikdar čez deseto uro na cesti in občuje familiarno samo s finejšo družbo.

Zdaj pa je bil hipoma začutil, da živi poleg svojega pisarniškega še drugo življenje, tako ne-navadno in čudovito, da je stresal z glavo in pljuval pod mizo, kadar je premišljeval sam sebe trezno in brez predsodkov. Vsak čas mu je prišlo nehote na jezik vprašanje: «Kako se bo to končalo? Kaj bo iz tega?»

Toda bilo mu je neprijetno to vprašanje; pogledal je v stran, odložil pero in se zamislil v njene žametne oči, v njene nedolžne, za izrezano srajčko drhteče prsi, v njene polne, gorke, do komolcev rjave roke in snežnobeke lakti . . .

Ko je odhajal iz gozda po grapavem, kamenitem klancu, se je oziral nazaj in poslušal. Tam od daleč je zvenelo njeno petje — čist, tenak glasek, kakor da bi prihajal iz srebrne strune.

«Tam za goro, oj tam za goro
Škrjančki, škrjančki veselo pojo . . .»

Spominjal se je, kako se je tod izprehajal prvikrat sam in ves zamišljen v čudovite vozle orientalskega vprašanja. Sicer se ni briga mnogo za politiko, za vnanjo še posebno ne; toda zdelo se mu je potrebno, da zine časih med pošteno družbo kakšno pametno. Predno pa je o stvari govoril, jo je kot vesten človek resno in natančno pretehtal. In adjunkt Malar pač ni mogel nič za to, da je bilo v Brezovju prav ob tistem času orientalsko vprašanje na dnevnem redu.

Postal je za trenutek, snel nanosnik in se globoko oddahnil. Pod njim na ravnini so se svetile bele hiše brezovške, po travnikih pa se je vila temna Brezovščica, skrita v senco vrb in topolov. Krog njega so se širili daleč na okrog pusti, valoviti lazi, ograjeni s trnjem in visoko razraslim leščevjem; na razpotjih ilovnatih, razritih klancev se je dolgočasila tupatam temnolista, rogovilasta tepka; in kakor bi bil izgrešil pot med neštetimi grapami in blatnimi jarki, je pricurljal iz kakšnega kota umazan studenec in se takoj

zopet izgubil tiho med peskom in kamenjem. V daljavi so se bleščali visoki bukovi gozdi, zaviti v trepetajočo meglo solnčnega prahu . . .

«Svetega Miklavža cerkvice,
Gori je namalana merkvice . . .»

— Kakor da bi bil zažvrgolel škrjanček prav blizu njega. In takrat jo je videl prvič; sedela je v senci pod visoko bukvo, Čuka pa se je pasla ne daleč ob meji.

Kako se mu je zgodilo ob tistem trenutku, ni mogel nikdar razumeti. Ne da bi premišljal, je preskočil mejo in se mimogrede oprasnil po roki ob dolgo robido. Ona je vstala in gledala vanj z velikimi žametnimi očmi. In izpregovoril ni niti besedice. Prijel jo je za roko in poljubil na ustnice — silno in nezavestno . . .

Ni se spominjal, da bi jo bil videl kdaj poprej. — A še potem, ko je sedel poleg nje v senci in se igral z njenimi rokami, ji je gledal v oči in ponavljal srečen in pijan od ljubezni:

«Ti dušica moja, kako te ljubim . . . ljubim . . . ljubim . . .»

Toda polagoma je izpustil njene prste in zapeklo ga je v srce, kakor da bi bil storil kaj nepoštenega, pregrešnega, ko se je dotaknil teh nedolžnih, polotroških lic.

Ona je molčala; blažen in obenem boječ smehljal ji je plaval okrog ustnic. Gospod adjunkt je iskal besed; toda položaj je bil tako nenavaden, da ni mogel najti nič umestnega. V glavi se mu je vrtelo, prihajale so mu na misel različne opombe, vljudni izgovori; domislil se je v zadregi

celo orientalskega vprašanja — njegov jezik pa je ponavljal nehote vedno isto: «Kako te ljubim . . . ljubim . . .»

In prihajal je pogostokrat; hitel je po strmih klancih, obstajal za hip in prisluškaval. Ona pa ga je pričakovala; stala je na prstih pod bukvo, držala roko nad očmi in se ozirala v dolino. In kadar je prišel, se ga je oklenila okrog vratu in se mu tako nedolžno in zaupno nasmejala, da si je ni upal poljubiti. Gladil ji je laske nad čelom in jo božal po licih.

Zavedel se je docela šele tedaj, kadar je stopal med belimi brezovskimi hišami proti domu.

«Kakšna bajka, moj Bog, kakšna bajka! Kakor dva otroka . . . In nazadnje — kdo je, od kod je? Kaj hočem z njo? Čemu se igram tako bedasto . . .?»

Spomnil se je svojega vzvišenega smotra, da jo izобрази in kolikor mogoče usposobi za «boljšo družbo». Kupil ji je črne nogavice, da ne bi gledal njenih rjavih, razpraskanih nožic; prinesel je seboj nemško slovnico, s katero pa ni dosegel posebnih uspehov; zakaj na njegovo veliko žalost ni imela Tinica nobenega smisla za kakšno «resno stvar». Naposled jo je učil plesati ter žel velikanskih napredkov . . .

Oblila ga je rdečica, in strahom je gledal okrog sebe, kadar se je spomnil v brezovski družbi tega svojega hvale vrednega delovanja.

Tinica pa je ležala tačas doma na postelji in njene ustnice so se smehljale. Videla ga je še vedno pred sabo in čutila na licih njegove vroče roke . . .

III.

Tupatam se je prizibala po poti debela kmetica v šumeči, zelenopikasti obleki, z molitvenikom in belim robcem v rokah. Pogledala je strmeč na gospoda adjunkta, se ozrla še enkrat za njim in nadaljevala svojo pot. Srečal je par deklet s širokimi, rdečimi obrazi in bujnorožnatimi rutami; šumele so molče mimo njega, si pritiskale robce na usta in se spogledovale s smehljajočimi, pol zatisnjenimi očmi.

Solnce se je vzdigalo izza gozda in zeleni bukovi vršički so goreli v bleščečih žarkih. Malinovo pa je ležalo še v senci pod njim, zakopano v globoki, razgrapani kotlini. Nizke, s preperelo, črno slamo krite kočice so visele neredno razmetane po klancih in kamenitih, ozkih strugah hudournikov; nekatere so se skrivale med stare, temne hruške in kazale le tupatam košček umazano-belega zidu.

«Kakšno gnezdo!» je vzdihnil Malar. «Kakor pokopališče!»

Odšel je bil iz Brezovja še pred solnčnim vzhodom. Ko je hitel po znanih potih proti Blatnemu dolu, se je namenil trdno, da konča to stvar, naj že bo kakorkoli.

«Večno vendar ne more trajati, in vrag vedi, kako bi še naposled prišlo . . .»

V gozdu je vstajalo življenje; toda nje še ni bilo. — Trava je bila rosna in vsa polehla; zavihal si je bil hlače nad gležnje, čevlje pa si je bil premočil, da mu je bilo hladno v noge. — Časih je zatrepetala veja nad njim, in na

klobuk in na suknjo se mu je usulo par debelih kapelj . . .

Ugibal je, kaj naj ji poreče, da je ne bi preveč užalil; kako naj ji pojasni svoje «stališče» in razloži svoje «nagibe in razloge». Toda kar mu je prišlo na misel, vse se mu je zdelo filistrsko in neumno. Sprva se je bil namenil, da ostane doma, ali pa da si izbere za jutranje in večerne izprehode drug kraj. Toda z nekakim strahom je v tistem hipu zavrgel to misel.

«Ne, ne, tega ne . . . nikakor ne . . . Videti jo moram in se posloviti . . . Oh moj Bog, to prokleto življenje . . .»

Čemu je vzdihnil, tega sam ni vedel. Bilo mu je tesno; rad bi imel koga pri sebi, da bi se znesel nad njim. Vsak kamen, ob katerega je slučajno zadel z nogo, ga je nenavadno razljutil; s palico se je maščeval nad robidami, ki so se ob potu dotikale njegove suknje.

Onkraj gozda ni bil prej še nikdar. Kadar je prišel prezgodaj, je čakal Tinice ob robu kotline, kjer sta imela zadnje čase plesne vaje. Danes pa je bilo rosno in dolgočasno. Šel je počasi naprej in zašel po kolovozu v Malinovo.

Zoprno mu je bilo, da je srečaval ljudi; zdelo se mu je, kakor da bi mu vsakdo hudo-mušno pomežiknil. Ob pogledu vegastih, polrazpadlih koč in zanemarjenih klancev mu je postajalo še neprijetnejše; čutil se je zelo nesrečnega.

Hipoma je postal in se naslonil na leseno vrtno ograjo ob nizki koči z umazanim, očrnelim zidom in majhnimi okni.

«Na . . . tu imaš svojo ihto, ti otrok! Ali te bom učila ubogati! Tu imaš, na, tu imaš svojo ruto, pa krilo, ti nehvaležnica! . . . Jaz te redim — hvali Boga, da te ne vržem na cesto . . .»

Čulo se je glasno ihtenje . . . trdi, nerodni koraki in ropot, kakor da bi kdo siloma prevračal par stolov.

«Druge pa gredo vse . . . vsako nedeljo . . . In jaz ostajam doma, zmirom . . . zmirom . . .»

««Tiho!»»

Na cesto je stopila okrogla, nerodna ženska z veliko, rdeče obrezano knjigo in rožnim vencem v roki. Pod zmršenimi, sredi čela spojenimi obrvmi je dremalo dvoje medlih, mrtvih. očes; mali nos se je izgubljal med zateklimi, mastnimi lici.

«Ali ti pokažem! . . . Jezus, taka ihta! . . . Pa le daj še tako! . . .»

Mrmraje, z visoko privzdignjenim krilom se je zibala po klancu navzgor.

Stopil je na prag. Vrata v sobo so bila na iztežaj odprta — in za mizo je sedela ona, obraz z rokami zakrit. Oblečena je bila v zeleno, obnošeno krilo; pod vratom in na laktech pa se je svetila izprana srajca, na rokavih tupatam s temnejšim platnom zakrpana.

Telo se ji je stresalo od ihtenja, izza prstov pa se je prikazala časih svetla solza, zdrknila je po roki navzdol in kanila na krilo.

Malar je pozabil v tem hipu vse svoje namene. In ko se je nagnil k njej in se dotaknil njene roke, ne bi bil živ človek prisodil njegovemu glasu toliko nežnosti in ljubezni.

«Tinica! Ne jokaj, Tinica!»

Na licih so se ji poznali še sledovi solz; toda kakor da bi jih bilo poljubilo solnce, so zasijala v mehkem smehljaju.

«In zdaj mi povej, kaj je bilo . . . To je tvoja mati, ki je ravnokar odšla?»

«Oh ne . . . teta! In kakšna je! Noče mi kupiti ne krila, ne rute, in jaz ne morem k maši . . . To je tako . . .»

Stisnila je ustnice, v očeh pa so se ji prikazale solze.

«In tvoja mati, kje je tvoja mati?»

«Umrla je; oče tudi. Tega je že tako dolgo; da skoro ne pomnim več. Zdaj pa nihče več ne mara zame; teta je zelo huda, in jaz se je bojim.»

«Ti ubožica, ti dušica moja . . .»

«Časih me je tako strah tukaj; ali če mislim, da si ti pri meni — je vse dobro . . .»

Posadil jo je v svoje naročje in pritiskal k sebi in poljubljal; njene roke so mu počivale na ramah, in glava njena je slonela na njegovih prsih.

«Tako lepo je pri tebi . . . Jaz bi šla s tabo, stran od tod . . .»

«Še malo dni, Tinica, in potem —»

«In potem?»

««Prideš k meni, stran od tod . . .»»

Malar je govoril v nezavesti, zaljubljen, kakor še nikdar ne do tega trenutka, omamljen od sreče in sočutja.

Solnce je prisijalo v Malinovo, ko je hitel po klancu proti gozdu. Ozrl se ni nikamor, mislil ni ničesar; telo pa mu je od trenutka do trenutka

zatrepetalo, in prsi so se mu stiskale in širile; daleč za sabo je slišal veselo petje, in nevede je pričel glasno spremljati:

«Tam za goro, oj tam za goro . . .»

Tinica je stala na pragu; pozabila je bila na nedeljo in na mašo in na novo krilo; v njenih očeh je trepetala mehka, modra svetloba.

IV.

Malar je sedel v svoji sobi. Ura je odbila že dve čez polnoč. Na mizi je gorela svetiljka s širokim, modrim senčnikom, in tuintam, na tleh, na zofi, na robu belo pogrnjene postelje so dremali nje medli, hladni žarki. Gospod adjunkt je stiskal obraz v dlani, se naslonil spet na stol nazaj, vstal in hodil od stene do stene, da so škripale gladke deske pod njegovimi koraki.

«Jaz sam sem jo oblatil . . . Proklet ta večer!»

Videl je pred seboj rdeče, zabuhle obraze brezovške finejše družbe; dal jim je radovoljno svojo ljubezen, da so jo grohotaje in zabavljaje našemili v harlekina.

Davno že so šepetali zaupno po kotih: «Gospod adjunkt . . . ni sicer drugačen, kakor je bil doslej — toda kljub temu se mu pozna na očeh, na smehljanju, na vsaki besedi, da se mu je nekaj pripetilo . . .»

Teden dni pozneje so šli še dalje: «Gospod adjunkt je zaljubljen — to se pravi: resno zaljubljen . . . Pa kje jo je iztaknil? To je vprašanje, ki ga je treba rešiti!»

In brezovška elita je zastavila svojo čast, da ga reši.

Predvčerajšnjim pa je raznesla dacarka zanimivo novico: «Znanje ima z neko deklo — kje in kako, to je še v megli . . .»

Na kakšen način je prišla dacarka do tega odkritja, ni vedela živa duša; tudi ona sama ne. Toda brezovška gospoda je bila kakor elektrizirana. Ugibanja, poizvedovanja je bilo polno na vseh koncih in krajih. In Malar je bil padel sinoči naravnost v to splošno vznemirjenost — tisti hip, ko je vstopil v gosposko sobo Dolarjeve gostilnice, je čutil vsakdo razgret in nemiren: «To je trenotek!»

Gospa davkarjeva je bila toliko spretna, da ga je zvabila poleg sebe, ne da bi bil kdo opazil njen trud in smoter.

Sprva se je le na redko zabliskalo iz težkih, sivih oblakov; tuptam se je začula dvoumna opomba, je zazvenel iz nežnih ženskih ust smeh brez pravega vzroka.

Gospodu adjunktju je bilo nekako tesno; pogledal je zdaj tega, zdaj onega, povešal oči in pil. Toda kakor da bi ga bilo udarilo po sencih, se je hipoma zavedel: «Odkrito je . . .»

V obraz ga je zapeklo in mokrino je začutil v očeh — od sramu ali srda, tega takrat ni vedel.

Kontrolor Smolka je začel pripovedovati lepo povest o romantičnem mladeniču, kako vzdihuje po duhtečih travnikih in zelenih holmih za svojo ljubico, kakor sentimentalni španski ovčar z mandolino v roki in cvetjem v zlatih kodrih.

Malar se je smejal veselo in glasno kakor vsa družba, toda iz zadrege ni vedel, kam bi se ozrl, in pil je, da bi si zakril obraz. Obroč je bil odbit, in skrivnost se je polagoma jasnila na splošno radost in zadovoljnost. Adjunkt se je kazal mirnega; toda vsako svojo besedo je čutil kakor kľofuto na licih. Razlagal je svoje «ljubkovanje z neumno punco» kot zabavno anekdoto, kakoršnih je časih treba, da se živci vznemirijo. Vestno je čuval, da se s kakšno neprevidnostjo ne bi osmešil «pred vsem svetom» . . . Gledal je, kako skrunijo nedolžni obraz njegove ljubice, njeno čisto dušo — kako vlačijo po blatu njegovo ljubezen. A ni si je upal braniti, da se ne bi osramotil. Smejal se je, da se ne bi osramotil. Smejal se je in govoril najglasneje, obenem pa se je studil samemu sebi . . .

Dacarko je dušil kašelj od smeha, davkarica pa si je brisala oči z robcem in vzdihovala: «So was! Aber so was!»

«Sam sem jo oblatil!» si je ponavljal Malar bolan in prepadel, ko je hodil pozno v noči po svoji sobi. Njegova ljubezen, njegova ljubica, napol še otrok, nedolžen in zaupljiv, njiju skrivni večerni sestanki, ves lepi, zeleni gozd in celo zapuščeno Malinovo — vse se mu je zdelo doslej kakor ovito v mehko, jasno solnčno svetlobo. Tako solnčno so živeli v starih pravljičah kraljeviči s svojimi kraljičnami na belih gradovih . . . A kako je pretrgal zagrinjalo! Oblatil je, kar je bilo lepega, in predenj je stopila naga njegova sebičnost . . .

Ko je hodil drugo jutro počasi proti Blatnemu dolu, je zapazil prvikrat, kako pusto je vse krog njega.

Valoviti, neskončni lazi, porasli z visoko, orumenelo travo — trnje in robidovje ob strmih klancih, posutih s sivim, ožganim kamenjem — tupatam visoko drevo z dolgimi, črnimi vejami in redkim, povešenim listjem — ne daleč pred njim samotni Blatni dol z bledim, na lahko šumečim bukovjem . . . vse zaspano, dolgočasno do smrti!

«In tako se je moralo končati! Kaj ostane zdaj . . . ? Prokleti večer!»

Slišal je njeno petje in začel hitreje stopati. V prsih ga je žgalo, kakor da bi se mu dotikalo srca žareče železo.

«In vendar si prišel! Kako sem te čakala! . . . Poljubi me!»

Položila mu je roke okrog vratu, toda počasi so zdrknile po njegovih ramah navzdol, in plašna jih je pritisnila k svojim prsim. Smehljaj je izginil z njenih ustnic in oči so se ji od strahu razširile.

«Tinica, jaz sem prišel . . . »

Govoril je tiho in gledal v stran, da ne bi videl njenih oči. Očital si je: «Čemu sem prišel? Kaj delam tukaj še po vsem, kar se je zgodilo tam doli? . . . tega ni bilo treba . . . »

«Prišel sem, da se poslovim . . . »

Odgovorila ni ničesar.

«Da se ne vidiva nikdar več.»

Nagnila je glavo in povsila roke. Malarju se je meglilo pred očmi; zdelo se mu je, da se visoke bukve zibljejo in objemljejo.

«Daj mi roko, Tinica!»

Ona se ni genila; prijel jo je za roko; drobni prstki so ležali v njegovih hladno in mrtvo . . .

Nato pa se je obrnil in odšel počasi, ne da bi se bil ozrl. Na klancu je postal in poslušal. Iz gozda se je izvil tenak, trepetajoč glas:

«Tam za goro . . . oj tam za goro . . .»

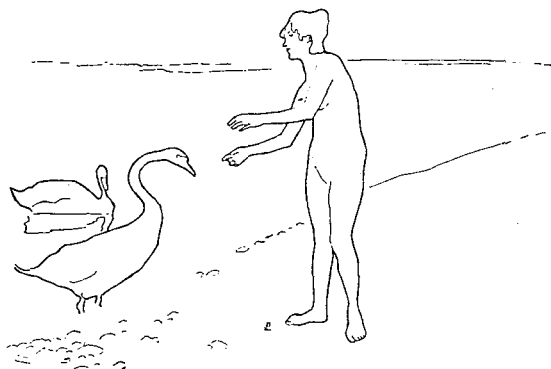
Ali zamrl je tiho in bolestno, kakor se je rodil . . . Zavel je veter, in visoke bukve so šumele in se nagibale . . .

Gospod adjunkt se je prijel za klobuk in je hitel navzdol.

RDEČA LISA

Kakor sem rekel: stala je pred ogledalom, nagnila svoj obraz nižje k gladkemu steklu ter okrenila glavo na levo, zató da bi videla, če je še ostala na vratu tista velika rdeča lisa od mojega zadnjega poljuba. V tistem trenutku sem se ji zastudil.

*

Nisem je videl prej dolgo časa, celo dolgo leto in dalj. Tudi je nisem prej nikoli poljubil, ne na ustnice in niti na roko ne. Nato sem hodil po svetu brez cilja; nosil me je veter, koder se mu je zdelo. In v tem čudnem življenju, ki je že daleč za mano, se je oskrunilo in omazalo skoro vse, kar sem imel lepega v svojem srcu. Kolikor bolj je bilo vse oskrunjeno in omazano, tem čistejša je bila ona v mojih sanjah. Kadar sem se spominjal nanjo, sem se smehljajal kakor

otrok. Spominjal sem se nanjo, kadar je bil lep večer in sem hodil sam po predmestnih ulicah; in takrat, kadar od samih čudovitih sanj nisem mogel zaspati do jutra. Takrat sem se spominjal nanjo in takrat bi pokleknil prednjo ter poljubil prste njene roke, tiste fine, bele roke. Pokleknil bi prednjo ter poljubljal njeno mrzlo roko, a nad mano bi se sklanjal njen smehljajoči beli obraz . . .

Ali hipoma so minile te sanje. Prišla je bila nenadno po dolgem času, in stal sem pred njenimi durmi. Nisem bil niti vznemirjen, niti posebno vesel. Skoro me je obšlo, da bi se vrnil; strah me je bilo nečesa nerazumljivega . . . Pod stopnicami sem si bil prižgal cigareto ter sem gledal na cesto. No, cigareta me je po drugem dimu zapekla na ustnicah in vrgel sem jo stran . . . Odprl sem durí. Stala je ob mizi, nalahko naslonjena ob njo z levico. Niti je nisem dobro pogledal; šel sem k zofi, odložil sem palico in klobuk, nato sem stopil k njej, objel jo dostojno in diskretno krog pasu ter sem jo poljubil čisto hladno in brez strasti. Ona se je nasmehnila ter pokazala z roko na zofo.

«Sedi!»

Prej se nisva tikala nikoli; kvečjemu v pismih, v tistih sentimentalnih in neumnih pismih, ki me obide danes zoprno čustvo sramu in ponižanja, če se spomnim, da sem jih pisal.

Sedla sva na zofo, in tisto uro, ko sva sedela drug poleg drugega, čisto blizu, telo ob telesu, tisto uro se je zaljubila vanjo moja vroča kri. Zapišimo figuro: — sentimentalne lilije so popadale v prah, ožgane od solnca.

Tako se je zgodilo, da sem jo pritisnil k sebi z močnimi rokami ter se vsesal z ustnicami v njen beli vrat. In na vratu, malo pod ušesom, se je pokazala velika rdeča lisa.

*

Ona je dobro vedela, kako sem sanjal o njej pobožne trubadurske sanje in kako sem časih ob samotnih urah klečal pred njo ter poljubljal njeno roko s trepetajočimi ustnicami. To sem spoznal iz njenih oči, iz zadovoljno-pomilovalnega smehljaja njenih ustnic. Opazil sem bil ta smehljaj že v tistem trenutku, ko sem jo pozdravil; ali takrat sem slutil samo od daleč, in samo nalahko me je spreletelo . . .

Tudi ona me je poljubila, naravnost na ustnice. Jaz tega poljuba nisem bil vesel, zakaj čutil sem, da me ni poljubila z očmi in s telesom in z vso dušo; samo njene ustnice so se doteknile mojih . . . In zdaj vidim, ves osramočen in žalosten: hotela je moje sanje, samo moje lepe trubadurske sanje, da bi se igrala z njimi v svojih dolgočasnih urah, če bi ji slučajno pobegnila po stopnicah tista bela mačica z rdečim trakom krog vratu . . .

*

Ko je stala pred ogledalom ter okrenila glavo na levo stran, je zapazila veliko rdečo liso pod desnim ušesom. Takrat sem se ji zastudil . . .

Tega ni hotela, tako se nisva bila pogodila. Jaz sem ji dolžan svoje sanje; zapisal sem ji svojo dušo in kakor sem zapisal, tako je zapisano za zmirom. Nikoli ni bilo drugače, nikoli nisva

govorila o drugem, ne jaz in ne ona. Na svetu ni bilo lepše ljubezni, ne bolj romantične; zakaj ona me je ljubila resnično . . . na poseben način. Z nikomer drugim ni govorila kakor z mano, nihče drugi je ni poljubil tolikokrat kakor jaz, in vendar jo je poljubljal že marsikdo . . .

Kako se je hipoma spremenilo; tisto minuto, ko sem jo objel z vso močjo ter se vsesal z ustnicami v njen beli vrat, je bil moj obraz ostuden, čisto vsakdanji in moje oči so bile zalite, čisto vsakdanje . . . O trubadurju, o sanjah in o lilijah najmanjšega sledú . . .

Gledala je skozi okno; tam na ozkem dvorišču je raslo troje divjih kostanjev. Naposled je sedla za mizo, napisala karto ter jo oddala postrežnici.

*

Rdeča lisa se je poznala še zmirom na njenem vratu; zato je oblekla bluzo z visokim ovratnikom.

Popoldne sem bil pri njej, ali bilo ji je slabo; vrhutega se ji je mudilo v goste. Meni je bilo zoprno pri srcu; pazil sem na besede in čutil sem se nerodnega in neumnega.

Tako je minilo vse skupa; niti predrznil se nisem, da bi se bil dotaknil njene obleke. In dal bi bil dušo, da bi se dotaknil njene obleke. Spominjal sem se, kako sem poljubljal ta bela, hladna lica še dan poprej, samo dan poprej; le ena noč je bila vmes. Obšla me je groza; nikoli si nisem mislil, da se more zgoditi na svetu kaj enakega. Ena sama noč je bila vmes! Že sem se sklonil, da bi nalahko odstranil tisto mrzlo

roko, ki jo je bil nekdo iztegnil med mano in med njo . . . Ali ona je vstala.

«Ti, čas je . . . oprosti!»

Vstal sem tudi jaz ter se oprl z rokami nerodno ob mizo.

«Lahko me spremiš . . . do pol pota . . .»

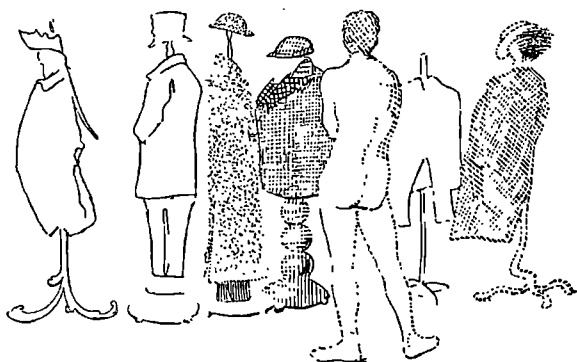
Spremil sem jo do pol pota in ves čas se mi je zdelo, kakor da bi hodil lakaj s svojo gospó. Roke so mi bile nadležne: nositi bi bil moral v eni roki dobro prevezan papirnat zavoj a v drugi majhen kovčeg od rumenega usnja. Tudi njej sami se je tako zdelo; zapazil sem to misel v njenih očeh.

Sredi pota sva se poslovila. Ozrla se je še enkrat, a potem ji je prišel naproti velik človek z drobno palico v roki in širokim belim klobukom na glavi. Jaz nisem gledal za njima in v mojem srcu ni bilo nič užaljenega ponosa in nič ranjene samozavesti, kakor ni teh stvari v srcu lakaja, ki ga ostavi milostiva sredi ceste.

ODLOŽENE SUKNJE

Prepričan sem bil trdno in resno, da sem bil odložil za zmirom vse tiste stare, obrabljene suknje. Kdor bi mi dejal, da jih oblečem še enkrat, bi se mu smejal v obraz. Tudi danes bi se mu smejal, zakaj prepričan nisem celo v tem trenutku nič manj, da sem odložil za zmirom tiste obrabljene suknje. Ali nekaj čudnega je s temi suknjami. Časih srečam na cesti človeka, ki je oblečen po zastareli modi; zdi se mi jako smešen, toda v svojem srcu čutim do njega neko posebno nagnjenje in skoro ljubezen. Ob takih prilikah dvomim nad odkritosrčnostjo svojega prepričanja; komaj se spotaknem nad sentimentalnostjo, že se prično majati moji pametni nazori.

V teh žalostnih in pustih dneh se prigodi, da ležim doma zelo utrujen in brez vsakega veselja do življenja in do ljudi. Prišel sem morda iz kavarne, kjer sem bral članek poln visokih

besed in umazanih namenov; časih sem se zelo jezil nad takimi članki, a zdaj samo ženirajo moj estetični čut. Sploh so moji živci ob posebnih urah mnogo bolj občutljivi in česar bi drugače niti ne opazil, me vznemiri do dna duše. Ako pogledam natanko te obraze na cesti, je na vsakem nekaj zlobnega in nepoštenega; samo majhna poteza, ali zapazi se lahko; nekateri jo skrivajo zelo rafinirano in to so, baš največji lopovi . . . Ko bi hodil ob takih urah dalj časa po ulicah, bi se zgrudil od utrujenosti. Najneznatnejši pojav ob prvem koraku deluje name kakor leto burnega življenja . . . a to se vrsti neprestano in od vseh strani bijejo ob mojo dušo močni valovi; po ušesih mi šumi, kakor da bi stal ob morskem obrežju sredi viharja in oči mi omagujejo od svetlobe tisočernih barv . . .

Kljub vsem modernim suknjam je moja duša zelo sentimentalna. Kadar se prigodi, da ležim doma utrujen in brez vsakega veselja do življenja in do ljudi, se spomnim svojih starih obrabljenih sukenj in obide me velika otožnost. Odprem omaro in ogledujem z ljubeznijo te stare suknje, polne prahu in vse od moljev oglodane. Kako sem jih bil vrgel v kot z zaničevanjem in prezirom in kako odkritosrčno je bilo moje prepričanje, da jih ne pogledam nikoli več! . . .

Oj poezija materinih molitev, vi moji mladi ideali, ve moje visokoleteče sanje! . . . Vse sem bil vrgel v kot in še zdaj sem odkritosrčno prepričan, da se ne povrne nikoli več . . .

In v resnici je nekaj posebnega na teh odloženih suknjah. Umevno je samo ob sebi, da

niso več za nobeno rabo; prišle so popolnoma iz mode in oglodane so od moljev in s prahom so pokrite. Ali čisto poseben parfum diha iz mojih oglodanih in zaprašenih sukenj. Na letošnji sveti večer sem odprl omaro in sem se docela upijanil s tem parfumom.

Predno sem to storil, sem zaklenil duri in zagrnil okno, zakaj sram me je bilo, da bi me zalotil kdo med starimi suknjami. In potem, ko sem bil zaklenil duri in zagrnil okno, sem se udal z vsem razkošjem svojemu nedostojnemu početju. Vse sem prebrskal brez najmanjšega sramu, ogrinjal sem suknjo za suknjo ter sem se napajal s parfumom njihovega prahu.

Poslal sem k vragu svoje trdno in odkrito-srčno prepričanje. Vse filozofe in vse proroke in vse svoje lastne težko priborjene nazore sem poslal k vragu. Najstarejše in najbolj oglodane suknje so me radostile najbolj in imele so najslajši parfum. Tako sem grešil veselo in brezskrbno in nisem čutil nobenega kesanja. Kar sem čutil, je bilo vse nekaj bolj grenkega in bolestnega. Zavedal sem se, da sem bil odložil svoje stare suknje prezgodaj in da stojim zdaj nag sredi mraza in zime. Kar visi zdaj na meni, je pajčevina brez vrednosti; vem drugače in sem prepričan, da je moja pajčevina moderna in da se ne spodobi nositi med ljudmi obrabljenih sukenj; ali gorka ni. In tiste stare suknje so bile gorke; človek se je čutil v njih varnega in imel ni nobenih žalostnih misli . . .

Zelo se bojim teh sentimentalnih ur; in kolikor bolj se jih bojim, tem bolj pogosto prihajajo.

Kar me tolaži v tem žalostnem in težkem stanju, je trpljenje drugih ljudi. Tudi drugi so bili odložili svoje obrabljene suknje in godi se jim še slabše nego meni. Sočutje mi lega na srce, kadar jih gledam, kako se bahajo s svojo najnovejšo modo. Obraz jim je ves ozebel in zobje jim šklepetajo od mraza. In kljub vsemu sočutju me obide nekaj veselega, če opazim v njihovih očeh sledove grešne sentimentalnosti: sinoči so bili morda zaklenili duri in zagnili okno ter so odpirali omaro s tresočo roko. Slovesno in ponosno nosijo svoje moderne površnike in razžalil bi jih, če bi jih spominjal na odložene suknje, in vendar hrepene neprestano po njih, po njihovem prahu in po njihovih moljih. Vsi, kolikor jih je, vsi brez izjeme hrepene po preteklosti . . . To je neizmerno žalostno in neizmerno smešno obenem. Nezadovoljni in sentimentalni tavajo po cesti v svojih modernih pajčevinah, na obrazih zrelost, nadčlovečnost v pogledih, vsa znamenja najvišje izobraženosti v kretnjah; v srcu pa spi tisto hrepenenje, tisto sladko, otožno hrepenenje po svetosti zastarelih nauk, po lepoti zaprašenih idealov, po parfumu odloženih sukenj . . .

A časih nas obide nenadno vse skupaj čudovita blaznost, brezmejna prešernost in razposajenost. Takrat odpremo svoje omare in v tistih suknjah, kakor so tudi zaprašene in razglodane, zablešemo sredi ceste, v svitu tisočerih luči. To so kostumi, to je karneval! . . . Naše duše so čiste, kakor duše novorojenih otrok, naši poljubi so odkritosrčni, naši objemi so brez hinavščine. Takrat ni več preteklosti, ne prihodnosti. Vse

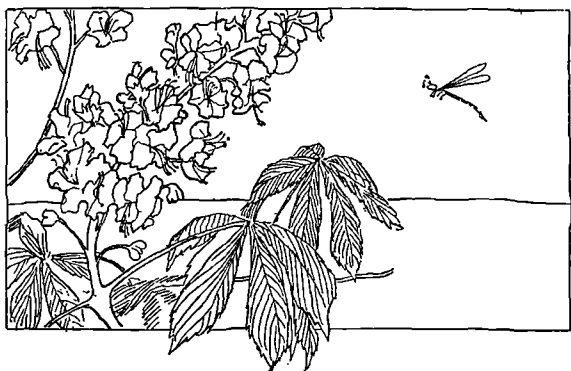
je sama poezija in sama lepota, s hladno resnico
nimamo opravka; takrat ne maramo biti ne zreli,
ne resni, ne nadčloveški . . .

Ali to je samo ena noč, samo ena kratka
noč v tolikih in tolikih letih. Naše glave se strez-
nijo, odložene suknje glodajo molji v omari in
nam je mráz . . .

PRED GOSTILNICO

Časih se vzbudim ponoči nenadoma, kakor da bi se dotaknil kdo moje rame ter zaklical moje ime. Oči strme v temo — tam od okna se sveti ozek trak svetlobe; vzšla je luna in stoji že visoko; ali skrila se je za strehami in bela mesečina obliva zidovje. Tiho je v sobi, tako da se sliši, kako bijejo žile v sencih. Ali pozneje, polagoma, se izvije iz tišine hitro tiktikanje žepne ure, ki leži na mizici, oglasi se bolno hropenje starca, ki spi v sosednji izbi. Tudi oči že razločujejo stvari po sobi: pri oknu stol, ki sem sedel na njem pozno v noč; pisalna miza z belimi papirji, ki se svetijo iz teme; nad mizo pozlačen kip neznanega človeka, nad njim okvir oljnate slike. In ozki trak mesečine trepeče, širi se, prihaja bližje.

Kakor je vse jasneje in razločnejše, toliko teže mi pada na srce zavest samote, tišine, — gluhe, predsmrtne noči. Misli moje so čisto druge, nego

podnevi; misli človeka, ki se je nenadoma streznil in je spoznal vso ničnost, vso sramoto in žalost svojega življenja. Zdaj bi rad otresel breme, ki si ga je bil radovoljno naložil, ali ne dá se otresti več; jermeni so se bili zarezali v meso na ramenih in, namesto da bi si olajšal, da bi si vsaj malo oddahnil, si reže samo v bolne rane in stoka od bolečine, če se dotakne jermenov, da bi se jih osvobodil.

Življenje šumi okoli njega, peha se sam, ves nestrpen in zasopljn in nima časa, da bi čutil in da bi mislil, in ob vsakem koraku, v gneči, v naglici, stori hudodelstvo, ki vtisne svoje znamenje v njegovo srce. In kadar postane za trenotek, kadar se ogleda, oddahne, takrat prično skeleti, skeleti goreča znamenja hudodelstev, storjenih mimogrede, brez misli in brez kesanja. Rad bi si odpočil — ali v srcu gori živo oglje; predenj stopajo obrazi tistih ljudi, ki jih je razžalil in prevaral in oskrnil; na srce mu padajo solze iz njih oči in te solze so samo raztopljeno železo. In zaječi in vstane in se vrne v gnečo, v sladko pijanost življenja, kjer je srce mirno in otrplo ter ne pozna ne greha, ne kesanja . . .

Prihajajo mi na spomin dogodki, čisto že pozabljeni in malenkostni. Kraji, ljudje — vse je tako jasno pred mano, kakor da bi ne živel ne prej ne pozneje, kakor da bi bil tisti dogodek središče mojega življenja in kakor da bi bil v njem neizbrisno vtisnjen pečat mojega resničnega bivanja. Slab sem in plašen: obtoženec, ki čuti svoj greh in mu opravičevanje zastane na jeziku. Zatiskam oči in si kličem v spomin karkoli lepega —

ali vse drugo je blede, zlagano in oni dogodek stoji pred mano — na srcu me skeli goreče znamenje.

Ob taki noči, grenkobe polni, mi je prišel na spomin obraz mladega dekleta, skoro še otroka, ki sem jo videl samo parkrat mimogrede in ki sem pozneje popolnoma pozabil nanjo. Kakor živi v mojem spominu, ima rdečo, pisano ruto na glavi, široko, rožasto nedeljsko krilo, svetel predpasnik z dolgimi trakovi zadaj, pod vratom koščeno brošo in v roki velik, z zlatom obrezan molitvenik. Visoka je in krepka, toda še malo razvita; njen obraz je svež, rdeč, ustnice so napete in debele, oči velike, svetle, radovedne; in pšeničnoplavi lasje padajo izpod rute na čelo skoro do lepo obokanih obrvi.

Pozdravil sem jo bil nekoč, ko je šla mimo hiše in zardela je do ušes in se zasmejala; na poti se je obrnila in pogledala nazaj in ko je šla mimo ogle, se je obrnila še enkrat. Tudi jaz sem se smejal, ne vem zakaj, in sem se vrnil v hišo in sem pozabil nanjo. Tako sva se seznanila. Nekdo mi je povedal, da je dekla pri nekem kmetu in da je doma iz hribov. Kadar je šla v delavnik skozi trg, je bila bosa in rokave je imela kratke, skoro do ramen, tako da so se kazale polne, pod komolci temnorjave, zgoraj čisto bele roke; kakor da bi nosila dolge rokavice. Hodila je težko, nerodno, in če je prišla mimo, jo je bilo sram. Nagovoril sem jo nekoč in smejala se je zelo na glas in je gledala v stran; a ko je šla dalje, se mi je ozrla v obraz in ta pogled je bil tako vesel in mehak, da se je nekaj čudnega zgenilo v mojem srcu.

«Kako ti je ime?» sem jo prašal.

««Francka!»»

«No, Francka, kaj pa v nedeljo?»

Prašal sem jo in sam nisem vedel zakaj. Tako je moralo biti. Ničesar nisem mislil, tudi na nedeljo ne — gledal sem njene velike, svetle oči in njene polne ustnice in sem jo prašal.

«No, Francka, kaj pa v nedeljo? Ali si v nedeljo ves dan doma?»

Pogledala mi je v obraz in njena lica so gorela.

««V nedeljo popoldne ... ob treh popoldne ... pojdem v Retovje ...»»

«Jaz te spremim, Francka.»

Nagnila je nekoliko glavo in njene oči so se vlažno svetile.

««Čisto res?»»

«Res, Francka.»

Njen glas se je tresel, govorila je hitro, zaplljivo in resno. Zmenila sva se, da jo počakam zunaj pred trgovino, blizu mosta, zato da bi vsi ljudje ne gledali, če bi šla skupaj skozi trg. V petek je bilo in do nedelje nisem nič mislil na vso stvar. Ali v nedeljo dopoldne sem stal pred pragom, ko so šli ljudje od maše in takrat je prišla mimo tudi ona. Druga dekleta so šla z njo in ozrla se je samo po strani — švignil je pogled iz njenih oči, gorak in svetel, kakor solnčni žarek. Pokimal sem z glavo in začutil sem, da mi je toplo na licih. Spomnil sem se, kaj sva se bila domenila in pol mi je bilo sitno, pol prijetno. Če bi jo srečal prej, bi ji rekel, da nimam časa, da imam kakršenkoli opravek; tudi mi je prišlo

na misel, da bi sploh ne prišel — toda domislil sem se, kako se je ozrla, ko je šla mimo in zato sem se namenil, da pojdem. Dolgčas mi je bilo; moje deklè, vitka, bleda gospodična s sentimentalnimi očmi, je bila daleč nekje pri sorodnikih na počitnicah in tako sem samotaril. Nedelje so bile posebno puste, klatil sem se po gostilnicah ter se vračal ponoči pijan domov. In zdaj sem se tolažil, da napravim lep izprehod v prijetni, četudi malo nerodni družbi in da bo minil dolgi poletni dan brez tiste melanholiije, ki je izvirala iz lenobe in ki mi je ravno ob tistih časih zelo grenila življenje.

Dan je bil čudovito krasen, ne prevroč, ker je pihal lahek veter ter se igral z belimi oblaki, raztresenimi po nebu, kakor spomladi sneg po travnikih, ko se že tupatam prikazuje zelena tratina. Šel sem počasi skozi trg. Bele hiše so se svetile v solncu, ljudje, ki so prihajali mimo, so bili praznično oblečeni, — vse je bilo jasno in veselo in tudi meni je bilo prijetno, če sem se spomnil nanjo, ki me je morda že čakala, na njene velike, radovedne oči, na njene polne ustnice.

Pogledal sem proti mostu; tam od daleč se je že bleščala njena rdeča ruta. Pospešil sem korake, lahko mi je bilo in sladko, kakor da bi šel ljubici naproti. Ko me je ugledala, se je zasmejala, in jaz sem se odkril ter se priklonil. Zardela je in sram jo je bilo; ni vedela, ali bi gosposko odzdravila, ali bi se na glas zasmejala.

Napravila sva se na pot. Cesta je bila bela in široka, na levi so se širili travniki daleč v megleno daljavo, na desni so se vzdigali strmi,

s smrekami porasli holmi prav do Retovja. Skoro vsakih dvajset, trideset korakov je stala ob poti kmečka hiša. Na levi, ne daleč od ceste, je šumela voda, skrita pod vrbami in prihajala sva mimo žag in mlinov. Nedelja je bila in vse je bilo tiho. Tupatam so stali ljudje na pragu, moški goloroki, v svetlih srajcah, ženske v kričečih rožastih oblekah. Časih naju je kdo pozdravil; Francka je odgovorila s pojočim glasom, jaz sem se odkril. Če sem se ozrl, sem opazil, kako so gledali za nama ter se nasmihali. Sitno mi je bilo, moja vesela volja se je polagoma izgubljala. Govorila sva malo. Že od začetka, ko sem jo pozdravil, nisem vedel, kaj bi ji pripovedoval. Če sem izpregovoril besedo, se je nasmejala udano in srečno, in to me je jezilo. Jezilo me je, da ni bila odkritosrčna in da se me je bala. Zinila je besedo — in to je bilo vselej tako prisiljeno in smešno; hotela je govoriti lepo in gosposko in to je bilo naravnost ostudno. Pričel sem govoriti zelo po kmečko in jezil sem se sam nad seboj, ker sem začutil, da sem prav tako smešen in prisiljen kakor ona.

Tudi njen obraz se mi ni zdel več tako svež in čist; gledal sem ga pač predolgo in preveč od blizu. V kotu pri očeh sem zapazil črno pičico — najbrž od cestnega prahu, in celo to me je ženiralo. Polt ni bila tako gladka in prožna — na licih je bila nekoliko raskava, kakor koža breskve; to se mi je zdelo časih lepo in imenoval sem tako polt «žametno»; ali zdaj mi je bilo, kakor da bi Francka ne smela imeti take polti. Obšel me je celo nekak čut, kakor da bi me

bila presleparila — kakor da bi mi pokazala svojo pravo podobo šele zdaj, ko me je bila spravila, da sem jo spremil na to pusto in dolgo pot.

In vendar je bil lep ta obraz, ta drugi, čisto novi obraz je bil še celo lep. Nikoli nisem videl takih oči — take čiste, mokre luči; takih ustnic nisem videl nikoli, tako polnih in lepo začrtanih. Nič več nisem bil vesel in mirnodušen poleg nje in tega me je bilo sram. Iskal sem, da bi našel na nji kaj smešnega, nerodnega in neumnega — opazoval sem njeno našopirjeno, brezokusno nedeljsko obleko, njeno smešno frizuro s kodri na čelu, njeno moško, težko hojo, njene lesene kretnje in njen prisiljeni govor in njen glasni smeh . . . Vse mi je bilo zoperno, zoperno in pritiskal bi jo k sebi in bi jo poljubil. Kako je pač stala v kuhinji in se je gledala v razbito ogledalce in si je ravnala lase, da bi bila lepa in malo gosposka. Morda je v soboto zvečer sedela dolgo v noč pri svetiljki ter šivala z neokretno roko stare, oprane čipke na jopico in na predpasnik in je mislila na dolgo, lepo pot . . . Ozrl sem se po strani nanjo in tudi ona se je ozrla — molčala sva bila pač četrt ure in jaz sem čutil, da je bil moj obraz resen in nezadovoljen.

Pogledala me je boječe in me je prašala s tihim, drugačnim glasom:

«Ali se vrnete? Saj ste šli že dolgo z mano.»

Gorkota mi je stopila v obraz in odgovoril sem ji skoro osorno:

«Kaj ti pride na misel? Če sem šel do tukaj, pojdem še dalje. Zakaj pa tako molčiš? Umolknila

si in ne izpregovoriš besede. Ali sem ti storil kaj žalega?»

Zgenila je z roko, kakor da bi mi jo ponudila.

«O ne! Molčali ste in sem mislila, da vam je dolgčas zraven mene.»

Obrvi so se ji stresle in njene oči so bile vlažne.

«Zakaj pa me vikaš, Francka?»

Pogledala me je začudeno in se je nasmejala. Kakor otroku se ji je obraz hipoma spet razjasnil.

«Zakaj pa ste me takrat pozdravili?»

«Zato ker si lepa, Francka. Takega obraza, kakor je tvoj, nisem videl še nikoli.»

Temna rdečica se ji je razlila po licih; pogledala je v stran in je molčala. Meni pa je bilo težko, da sem izpregovoril tiste besede — kakor da bi bil napravil nekaj grdega.

Zadaj je prihajala kočija; ozrl sem se ali od daleč nisem mogel spoznati ljudi; čul sem znane, vesele glasove in glasen smeh. Vzdignil se je prah, prišli so mimo in so se zasmeli in so pozdravili. Odkril sem se tako, da niso videli mojega obraza; ozirali so se še zmirom in so se smejali, ko je gledala Francka za njimi z velikimi očmi in zardelim obrazom. Sodni adjunkt, moj znanec, se je obrnil v vozu z vsem životom in je zaklical za mano odurno besedo, ki je Francka ni razumela, ali ki je mene zaskelala, kakor da bi me bil kdo z bičem udaril. Od daleč se je še zibalo belo nojevo pero na klobuku poštarice in kočija je izginila za holmom. Napravili so najbrž

izlet v kakšno bližnjo vas, morda v Retovje; trije moški so bili in dve ženski in sedeli so na kupu.

«Ali so vas spoznali?» me je prašala plašno. Čutila je, da se je zgodilo nekaj neprijetnega. Nisem ji odgovoril in šla sva hitreje. Kadar naju je kdo srečal, nisem mu pogledal v obraz, ali čutil sem dobro njegov pogled; sram me je bilo in vrnil bi se takoj — toda hodil sem zraven nje, tako da sem se je skoro dotikal in da sva se zadelala, če sem stopil nerodno; kakor da bi me bil kdo privezal nanjo. Časih se je kdo celo sovražno ozrl za nama: «Kaj ima ta gosposko oblečeni fant s to kmečko punico, ki je še otrok?»

Ona sama je razumevala, ali kakor da bi hotel nekdo stopiti med naju, tako se je približevala k meni, dotikala se je moje roke in njene oči niso bile nikoli tako udane in ljubeznipolne kakor takrat. Če je izpregovorila besedo, je govorila tišje in nagibala je glavo k meni. In zdaj je bil njen glas naraven, preprost in mehak.

Vse to sem komaj opazil, šlo je hitro in komaj razločno mimo mojega srca. Stopal sem hitro in sem štel znamenja ob poti. Hiše so stale ob cesti že bolj pogostoma. Prišla sva v senčnato alejo; stari kostanji so rasli ob obeh straneh. Na konci se je svetila visoka bela hiša, gostilnica. Pred njo je bil košček vrta, ob cesti tako visoko ograjen z živo mejo, da se ni videlo vanj skozi gosto zeleno listje.

Tam sva postala.

«Kam greš zdaj, Francka?»

«K teti; čez dve uri se vrnem.»

«No, tako . . . pojdi z mano v gostilnico, izpijeva kozarec vina.»

«Ne morem . . . čakajo me tam.»

«No, če ne moreš . . . kdaj se vrneš?»

«Čez dve uri.»

Pogledala mi je v obraz z velikim, jasnim pogledom. Jaz sem pomolčal in sem držal njeno roko v svoji. Njena roka je bila majhna, toda vsa rdeča in raskava; umivala si jo je pač s peskom.

«Če torej nečeš, Francka . . . Veš kaj, pridi tod mimo in jaz te bom videl tam zadaj skozi okno; vidi se po cesti skoro do konca vasi. In pojdeva skupaj domov.»

Nasmejala se mi je v slovo in čez dvajset korakov je postala in je gledala za mano. Zamahnil sem z roko in sem stopil v gostilnico.

Skoro nobenega človeka še ni bilo. Šel sem v manjšo izbo zadaj in sem sedel k odprtemu oknu, odkoder sem videl po cesti navzdol. Izba je bila prazna, v večji sobi je sedelo par kmetov.

Truden sem bil in zlovoljen; spomnil sem se na kočijo in na ljudi, ki so gledali za nama in sram me je bilo, da mi je bilo vroče v licih. Čez četrto ure mi je prišlo na misel, da bi šel, da bi se vrnil sam. Komaj sem vedel, kaj se je godilo v meni; srce mi je bilo težko, nemirno; obšlo me je poželenje, da bi se upijanil in da bi se sprl in da bi udaril koga s pestjo v obraz.

Pil sem hitro, ali vina nisem čutil. Stopil sem časih k oknu in sem gledal po vasi; prihajali so mimo ljudje in so se smejali in solnce je sijalo jasno in toplo; časih so zdrknile sence

preko ceste, po sosednji hiši navzdol, hitele so dalje ter se izgubile na travnikih.

Hotel sem misliti na svojega dekleta, na gospodično, toda njena slika je bila megljena, komaj sem se mogel spomniti na njene oči. In hipoma sem se domislil, da so njena lica nekoliko upala, koščena in da se bodo morda že čez dve leti prikazale gube ob njenih ustnicah. Da, čez dve leti, nič pozneje, bo izgnila že vsa lepota in zato se me je zdaj oklenila. Kakšno je bilo pač njeno prejšnje življenje? . . .

Vstal sem, da bi se otresel zopernih in grdih misli. Zlovoljnost se je spremenila v grenak, neizmerno bolesten čut. Nikoli mi ni bilo tako težko pri srcu.

Sence obcestnih hiš so se že stegale daleč preko ceste; na kostanju, ki je rasel blizu okna, se je stresalo listje — veter je pihal močnejše in bil je skoro hladen. V sosednji sobi je bilo živahno; kmetje so prihajali in slišal sem hrupno govorjenje in razbijanje po mizah. Tudi po cesti je prihajalo več ljudi — stare ženske so se vračale iz cerkve, sprehajala so se dekleta v nedeljskih oblekah, fantje, viržinko v ustih, roke v hlačnih žepih, so stopali skozi vas s širokimi in malomarnimi koraki . . .

Zdrznil sem se in sem stopil od okna; ostal sem ob steni in sem gledal skrit po cesti dol.

Prihajala je hitro, malo sklonjena, rdeča v lica, zasopljena. Molitvenik je tiščala k prsim, z levico je zamahovala. Postala je in gledala naravnost proti oknu. Slonel sem z glavo ob steni, ali žile so mi bile v čelu tako močno, da me je bolelo;

stopil sem še bolj v ozadje. Zdaj pojde mimo — Bog z njo! Šla je počasi mimo in jaz sem se vrnil k mizi; ko sem prijel za kozarec, se mi je roka tako tresla, da se je razlilo par kapelj vina po mizi. V izbi ni bilo človeka — in da bi bil kdo in da bi gledal name, bi si mu ne upal ozreti v obraz; ne upal bi si pogledati v ogledalo; sram me je bilo in skril bi se . . .

Kakor da me je kdo prijel nalahko za roko, sem vstal in sem se vrnil k oknu. Pogledal sem in prestrašil sem se in sem stopil v ozadje, tako da sem se udaril s komolcem ob steno: tudi zdaj me je nekdo prijel za prsa in me je pahnil nazaj.

Vračala se je po cesti navzgor. Hodila je počasi, postala je ter se ozirala proti gostilnici. Videl sem natanko njen obraz; moje oči so bile v teh trenutkih čudovito bistre; razločeval bi bil natanko vsako črto njenega obraza, če bi bila stala sto korakov od mene. Ali to je bilo blizu, tako da bi me bila slišala, če bi ji nalahko zaklical. Njene obrvi so bile nekoliko namršene, ustnice nekoliko stisnjene, a oči so gledale plašno, nemirno. Napravila je bila korak, kakor da bi se bila odločila — ali postala je in gledala proti oknu.

Ne samo njenega obraza, videl sem globoko v njene oči, v njeno srce — stala je tam in jaz sem bil ukovan in moje oči so bile obsojene, da so gledale v njeno srce.

Šinilo je preko mojih misli, da bi šel, da bi ji šel naproti z veselim obrazom in da bi jo pozdravil in da bi se vračala skupaj ob

tem lepem poletnem mraku. Šinilo je, ali takoj je leglo spet name kakor senca in zagnusil sem se sam sebi. Zdelo se mi je, da stoje tam ljudje ob vsi poti in da čakajo na naju, kako bi naju sprejeli s prešernim smehom ter gledali za nama, kakor za dvema našemljencema. Vračali bi se od izleta ter bi naju dohajali — in ona s svojo rdečo, pisano ruto in z dolgimi trakovi zadaj in z molitvenikom v roki . . .

«Idi, vraga, idi — zakaj čakaš name! Idi!»

In kaj mi je do tega dekleta? Videl sem jo komaj enkrat, — še otrok je, nerodna, neumna. Bog vedi, kakšne misli so ji prišle na pamet; hodi po cesti, kakor privezana za oni kostanj tam in se ne gane ne za korak dalje. Pričarana, — tam na cesti je pač zarisana meja in ne more preko nje. Razljutilo me je; zakričal bi skozi okno; če bi stal zraven nje, bi jo udaril. «Idi!»

Ali stal sem zadaj in sem jo prosil lepo in ljubeznivo: «Idi, Francka, glej, jaz ne morem s tabo. Idi sama!»

Gledala je naravnost proti oknu z velikimi, mokrimi očmi. Obrvi so se tresle, ustnice niso bile več stisnjene. Klonila je glavo, z desnico je tiščala molitvenik k prsim. In jaz sem slišal, slišal sem dobro in natanko, kako mi je odgovarjala s tihim, mehkim, prosečim glasom: «Pridi, glej, saj si mi obljubil. Pridi, jaz ne morem sama, jaz čakam nate!»

In stala sva si nasproti, zdelo se mi je, da sva se bližala drug drugemu, da se je skoro roka dotikala roke, obraz obraza. Mene se je polastila

brezčutnost, tudi moja lica so bila trda kakor iz usnja in moj glas je bil hladen.

«Zakaj čakaš name, otrok? Ali nisi videla, da bi te bil prijel za roko ter bi te povedel sabo v gostilnico, če bi bil hotel, da bi ostala pri meni? Kaj nisi spoznala, da sem bil samo zato stopil v gostilnico, ker sem hotel, da bi šla narazen? Idi!»

Prijel sem jo za roko in sem jo nekoliko potisnil od sebe. V njeni plahosti pa je bila čudovita moč in stala je pred mano in se ni genila. Samo njen glas se je tresel, ko me je prosila:

«Saj si mi obljubil! Jaz sem ves čas mislila nate.»

«Pomisli, zakaj ne morem s tabo! Sram me je tvoje družbe, deklè! Tvoja rdeča nedeljska ruta je smešna, tvoj molitvenik je otročji — kdo nosi debele molitvenike dve uri daleč? In tvoja frizura je kmečka — lasje na čelu! Ali veš, kakšna dekleta nosijo v mestu take frizure? Vsa nerodna si in kmečka in neumna in zato me je sram, da bi šel s tabo!»

Klonila je nižje pred mano, ali njene ustnice so se tresle in njene mokre oči prosile. In vendar so se silile ustnice, da bi se nasmehljale.

«Pojdi z mano! Saj si rekel sam, da nisi še videl lepšega obraza nego je moj.»

«Jaz imam v mestu svojega dekleta, ki je elegantna in lepša od tebe in ki ne nosi take neumne frizure in nima tako raskavih rok.»

Sklonila se je globoko, kakor da bi ji bilo leglo breme na rame, ni več izpregovorila besede in se je umikala počasi . . .

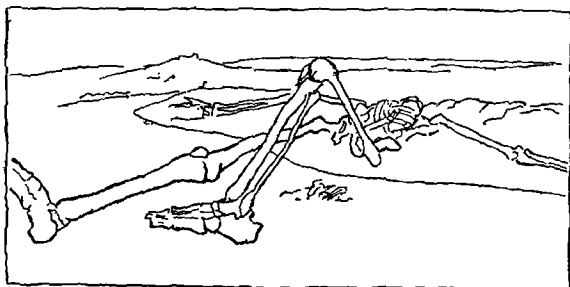
Postala je še enkrat in gledala je dolgo proti oknu, sklonjena, oči svetle in vlažne. Sence so že čisto prepregle pot, minila je ura in skoro je že mrak prihajal. Ljudje so se ozirali nanjo in kadar jo je kdo pazljivo in radovedno pogledal, se je zdrznila in se obrnila v stran. Prišla je bližje, čisto na rob ceste, tik k ograji in je gledala naporno. Popravila si je ruto, za trenotek se je dotaknila s čelom ograje, nato je stopila na sredo ceste, ozrla se po cesti navzgor, kakor da bi pričakovala koga od one strani in potem se je napotila s težkimi koraki, sklonjena, oči uprte v tla.

Sedel sem za mizo ter sem pil dolgo v noč, dokler se nisem upijanil. Od tistega večera je nisem videl nikoli več.

UMIRAJOČI LJUDJE

V neki kavarni sem se bil seznanil svoj čas z debelim, rdečim človekom, ki ni imel na prvi hip nič posebnega na obrazu in ne v besedah. Govoril je glasno in veselo, njegove kretnje so bile velike, veličastne. Ali kadar je vstal ter se odpravljal, se je ozrl naokrog s pol prikrito, plašno radovednostjo, kakor da bi se hotel prepričati, če ga ne opazujejo od te ali one mize s sumljivimi očmi. Ozrl se je časih z istim plašnim, radovednim pogledom sredi suhoparnega razgovora, ne da bi se vsled tega njegov glas spremenil ali da bi se pokazalo kaj nenavadnega na črtah njegovega obraza . . . Nosil je seboj neprijetno tajnost in v velikih skrbah je bil, da bi ljudje ne zvedeli zanj. Ležala mu je z neprijetno težo na dnu srca; pozabiti ni mogel nanjo v nobenem trenutku; čez vsako veselo uro mu je razgrnila svoje mračne sence. Drugače je bil pošten in dostojen človek; živel je tisto enostavno, dolgočasno življenje, kakor ga živi večina ljudi.

Govorila sva некоč zelo živahno; ozrl sem se slučajno skozi okno in takrat je prišla mimo lepa ženska. Postava vitka, visoka; pod bujnimi, rdečimi lasmi čisto bel, nenavadno fin obraz. Tudi on jo je videl in njegove oči so bile nemirne in plašne. Nisva še dokončala prejšnjega razgovora; postal je sredi stavka in ni nadaljeval. Gledal je na cesto in poznalo se mu je, da ga je ovladala težka misel. Naposled se okrene nenadno k meni:

«To je žalostno, glejte . . . žalostno je samotariti, če je človek mlad . . . Meni je tako usojeno . . .»

Pogledam ga začuden.

«Prosim Vas . . . samotariti Vam je usojeno?»

Zamahnil je z desnico, ne da bi odgovoril, in kmalu nato je vstal ter odhajal. Ali ko se je ozrl na pragu še enkrat proti meni, je bil njegov obraz tako prepaden, poln strahu in žalosti, da me je zazeblo do nohtov.

Nisem ga videl odtlej nikoli več; pozneje so mi povedali, da je umrl . . .

Ko so mi povedali, da je umrl ta človek, se je odprlo nekaj strašnega mojim očem. Takrat sem spoznal skrivnost, ki jo je nosil v svojem srcu.

In od tistega trenutka sem jih iskal po cestah, hodil sem za njimi, zalezoval sem jih po kavarnah in gostilnicah. Vsi so imeli nekaj enakega v svoji zunanosti; tista neprijetna tajnost je vplivala nanje z veliko težo in v njihovih pogledih, besedah in kretnjah se je kazal poseben strah. Pogledi plašni, nemirni, kretnje neodločne . . . V prvih časih niso bili zame drugega nego interesanten predmet študiranja in raziskavanja. Celo

neko radost sem čutil v občevanju z njimi; njihova bojazen me je ščegetala. A kar se mi je zdelo tedaj posebno čudno: sočutja ni bilo v meni čisto nič in opazoval sem jih kakor nenavadno naravno prikazen . . .

Spoznal sem bil namreč ljudi, ki so obsojeni na smrt. Ni prijetno, če je človek na smrt obsojen. Živi lahko dolga leta, ali kakšno življenje je to! Nima prihodnosti pred sabo, na smrt je obsojen; tudi nima veselja na svetu, zakaj obsojen je na smrt. Drugi žive, prihodnost pred sabo, smrti nikjer; to je življenje! Ali drugače je, če je človeku usojeno od prvega dne . . . Roka seže po kozarcu, toda omahne! «Saj si itak obsojen na smrt!»

In sram jih je, da so obsojeni. Tako vrvi življenje po cestah in se smeje iz oči in vre iz besed in zvoni in prepeva pod vsem širokim nebom. Ljudje, obsojeni na smrt, se plazijo ob zidu in gledajo strahom izpod čela in se sramujejo. Čutijo namreč, da nimajo ničesar opraviti na svetu, da je njih življenje samo pusto pričakovanje in da so drugim ljudem v nadlego in pohujšanje.

Površen človek bi mislil, da žive, kakor žive drugi in ne razločeval bi jih iz množice; zakaj navadno skrivajo svojo tajnost zelo rafinirano, z veliko skrbjo. Življenje jih nosi, kakor nosi veter košček papirja, kakor nosi potok velo listje. Ženó jih valovi in zato se vidi na prvi pogled, kakor da bi dihal, kakor da bi se premikali. Njih zunanji položaj ni čisto nič drugačen od položaja srečnih ljudi. Nekateri izmed njih so celo uradniki,

profesorji, dvorni svetniki. Življenje jih je prineslo na čudna mesta, ki nikakor niso bila ustvarjena zanje. Vsi stanovi so jih polni.

In poznajo se med seboj.

Kadar spozna človek, da je zaznamovan, tedaj si išče tovarišev v svojo tolažbo. Ne da bi občeval z njimi; ne občujejo med sabo, sramujejo se drug drugega. Človek, ki čuti, da je pomilovanja vreden, ne občuje rad z ljudmi, ki so pomilovanja vredni kakor on; hodi po cestah z visokimi, ponosnimi ljudmi, da pade žarek imenitnosti tudi na njegovo zakrpano suknjo. Ali obsojencu je sladko, da so obsojeni tudi drugi. Pohaja po cestah, po kavarnah in po gostilnicah in ga zelo veseli, kadar zapazi tisto potezo v obrazu, tisto bojazen v očeh, tisto neodločnost v vedenju. Pogledata se ter se nasmehneta in pomežikneta nalahko z očesom. Ne govorita besede, in če sta sedela za isto mizo, ne da bi se bila spoznala v prvem trenutku, tedaj se poslovita ter se preselita.

Natanko sem jih spoznal, odkril sem vse njihove skrivnosti. Dasi ne store nikomur nič žalega in je celo nekaj žalostnega v njih usodi, se mi njih življenje vendar ne zdi pošteno. Lažejo molče, varajo druge ljudi, ki so poklicani, da žive in uživajo. Nepotrebni so in vsaka usta zraka, ki ga dihajo, so ukradena.

Premišljeval sem o teh stvareh in sem se sprehajal ves otožen po tistih dolgih, ozkih ulicah v umazanem predmestju, kjer hodi največ umirajočih ljudi. Takrat se me dotakne roka, širok obraz sivkaste polti se skloni k meni,

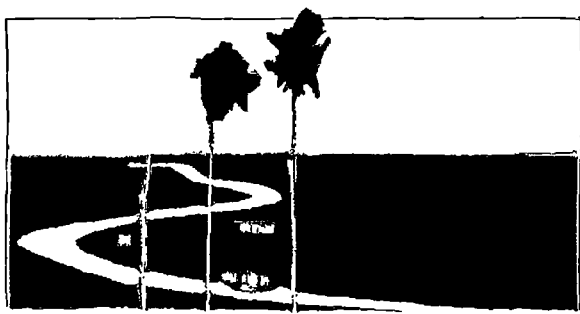
debele ustnice se nasmehnejo. Potrka me po rami, pomežikne ter gre dalje po svoji poti . . .

Od temena do nog me je spreletelo; oprl sem se ob zid, kajti zazibalo se mi je bilo pred očmi . . . Od tedaj me pozdravljajo moji tovariši in tudi jaz jih pozdravljam.

O GOSPODU, KI JE BIL TONČKO
POBOŽAL

I.

Pokazala je najprvo glavo skozi duri in njene velike oči z nemirnim, mrzličnim pogledom so se ozrle po prostrani, svetli sobi; nato je prišlo še malo, upognjeno, drobno telesce, ogrnjeno v dolgo, sivo ruto in zaprla je oprezno duri za sabo. Tako se je pritihotapila v gostilnico, kakor da bi se bala, da bi kdo nenadoma ne zavpil nad njo ter jo sunil na cesto.

Izvlekla je izpod rute užigalice ter iztegnila nalahko roko; zadaj v kotu je stal natakak z belo servijeto na rami, in Tončka je čutila na obrazu njegov strogi pogled.

Noben gost se ni ozrl na njeno iztegnjeno roko; postala je pred vsako mizo komaj za hip, da bi se gost ne razjezil, če bi stala pred njim v luknjasti, dolgi ruti, umazana in beraška. Žal bi ji bilo in zajokala bi zunaj, če bi se kdo razjezil nad njo, ker je spoštovala te gosposke ljudi

in jo je izpreletelo sladko do srca, če se je kdo ozrl nanjo. Jedli so in pili, kolikor se jim je hotelo, in natakark, ki se je tresla pred njim, se jim je globoko poklanjal.

Šla je mimo, od mize do mize; gost za gostom je narahlo stresel z glavo. Nekateri so baš večerjali in se niti ozrli niso od polnega, dišečega krožnika; malo so pomignili z očesom in Tončka je šla dalje. Ves čas so ji rezali v lice natakarkjevi strogi pogledi in zato je hodila še bolj upognjena in je gledala v tla.

Za mizo poleg peči, natakarkju nasproti, je sedel mlad in zelo lep gospod; malo bled je bil, imel je majhne, rujave brke in bele, gosposke roke. Kakor je stopila pred njegovo mizo, je pogledal nanjo ter se je nasmejal.

«No, kaj imaš, pokaži!»

Tončka je zardela; sram jo je bilo, da bi si zakrila obraz. Vedela je natanko, da takih užigalic, kakor jih ona prodaja, ne rabi nobeden človek na svetu in da imajo že tako vsi ljudje užigalice. Poleti je bilo drugače; prodajala je cvetice in dasi so bile te cvetice bolj podobne pisanemu plevelu in niso prav nič dišale, so bile nazadnje vendarle cvetice in celo lepe, če jih je pogledal kdo od daleč, samo postrani preko mize. In sram jo je bilo, da je stala pred mizo tako beraška in grda. Ni se zasmejal zato, kakor da bi ga veselilo, da stoji pred njim, temveč zato, ker hodi okoli in prodaja užigalice, ki jih ne rabi nobeden človek na svetu. Če bi bila prišla v dolgi rdeči suknji s kožuhovim ovratnikom, v rokavicah, v majhnih čeveljčkih z rdečimi pentljami,

lepo počesana, tako da bi padali svetli kodri globoko dol na rame in na čelo izpod črne kučmice — nasmejal bi se vse drugače in poklonil bi se morda.

Pokazala mu je užigalice in vzel si je škatljo. Ali obenem jo je prijel za drobno, zmrzlo roko in z drugo roko ji je pogladil mokre lase s čela in jo je pobožal po licih, po podbradku; njegova roka je bila mehka in topla.

Zazibalo se je okoli nje, izpreletelo jo je nekaj neizmerno sladkega, neznanega, nerazumljivega od čela, od vrata dol po vsem telesu do nog in navzgor in po rokah, po ramenih in pred mokrimi očmi se je meglilo in zibalo. Pobožal jo je bil z dlanjo in potem je obrnil roko in jo je tako pobožal še enkrat, spet po licu dol in po podbradku in še po drugem licu; zdaj je bila roka kakor od žameta.

Spravil je užigalice in ji je dal desetico, nato je vzel z mize žemljo ter jo ji podaril. Šla je in ko je bila pri durih, si ni upala, da bi se ozrla nazaj in noge so ji trepetale kakor takrat, ko je bila bolna in so se hiše zibale pred njo, če je stopila na cesto.

Pred gostilnico ji je padla izpod rute škatlja užigalic in dolg človek v dolgi, rujavi suknji, ki je prišel mimo, je škatljo pobral ter jo vtaknil v suknjo

Tončka je stopala preko ceste in blatna, snežena brozga, ki se je razlivala od trotoarja do trotoarja, ji je uhajala v strgane čizme, tako da je hodila kakor bosa po mrzli vodi. Ali bilo ji je prijetno in toplo in govorila je na glas ter se smejala.

II.

Majhna je bila in suha, kakor sedemletno bolno dekletce; v resnici je imela že dvanajst let. Spala je v kuhinji na dveh velikih žakljih, napolnjenih s cunjami in pregrnjenih z raskavo rjuho. Na blazini je ležala njena starejša sestra, ki je hodila šivat in je prišla časih šele pozno v noč. Odklenila je vrata tiho in je hodila po prstih, niti luči ni prižgala. Ali mati je slišala v sobo in je prišla in Tončka se je tresla, ko se je vzbudila in je poslušala strašne besede in ihtenje.

Vsi drugi so spali v veliki sobi in v izbi — polno ljudi; delavci, ki so prihajali pozno in so smrdeli po žganju in so se smejali in so kartali časih skoro do jutra; in mati, ki je odhajala od doma že zjutraj ob treh, ker je raznašala po mestu časopise; in oče, ki je bil zmirom bolan in je ležal in kašljal neprestano in pljuval.

Umazano je bilo vse, grdo, zaduhlo. Ali Tončka je vedela, da ni povsod na svetu tako umazano, grdo in zaduhlo. Komaj dvajset korakov od hiše stran je bil ves drugačen svet in Tončka ga je poznala, ker je bila že tolikokrat naskrivoma pobegnila vanj in ker ga je bila natanko po resnici na novo ustvarila v svojih mislih, tako da je živela v njem, če je bila doma in je bilo vsenaokoli samo blato.

Samo, kadar je bila sama, je bilo Tončki prijetno na svetu. Sedela je v kuhinji na tleh, kolena čisto pri obrazu in lica stisnjena v roke. Oči so gledale bogvekam.

Oče je v sobi kašljal in klical s hripavim, grgrajočim glasom. Tončka ni slišala ničesar.

Očeta ni imela rada. Postelja, ki je ležal na nji, je smrdela in tudi iz ust mu je dihal smrad. Ko je bil še zdrav — Tončka se je spominjala od daleč tistih časov — je prihajal pijan domov in je pretepal mater in njo. Tudi zdaj je še časih zmerjal, potem pa se je obrnil v steno in težko sopel. Mati ni rekla ničesar, dokler je bila v sobi. Ali potem je prišla v kuhinjo in je hodila hitro od vrat do vrat, pesti na čelu in solze so ji kapale na tla. Tončka se je bala in se je skrila v kot. Časih jo je obšlo z veliko močjo, da bi vstala in bi šla k materi in bi se stisnila k nji. In nekoč je vstala in se je približala plašno, ali mati se je ozrla nanjo s tako hladnim in strašnim pogledom, da je Tončka vsa vztrepetala. Kadar se je mati utrudila, je sedla na zaboj, ki so bila drva v njem in je poslala Tončko po žganja. In potem je pila tudi Tončka. Žgalo jo je po grlu, ali pozneje ji je bilo sladko in mehko, in ko se je mati odpravila, je sedla Tončka na tla in je jokala, da se je stresalo vse drobno telo.

Nikogar ni bilo, da bi se sklonil k nji in da bi se ga ona ovila okoli vratu.

III.

Nekoč, dolgo je že bilo od tega, je prišla sestra pozno ponoči domov; v sobi je zaškripala postelja, zašumelo je, duri so se polagoma odprle in mati je prišla v kuhinjo v dolgi srajci, suh in teman obraz, prižgano užigalico v roki; prišla je kakor strah, in Tončka se je vzbudila.

Govorili sta obedve, šepetaje, hlastno, života sklonjena, stisnjene pesti. Mati je vzdignila roko,

sestra se je umaknila, in sveča na ognjišču je ugasnila. Sopli sta glasno, naporno in nato je mati zastokala in omahnila težko na zaboj.

«Prokleti otrok, proketo življenje! Nikoli več me ne boste videli! Stran pojdem, pa poginite!»

Tončka je slišala in skoro nič je ni zbolelo. Samo nekaj novega je stopilo prednjo, nekaj čisto neznanega in čudnega. Prej se ji je zdelo, da je vse to tako usojeno in da ne more biti nič drugače. In zdaj je rekla mati, da pojde stran. Kakor da bi bilo reklo ognjišče, da pojde stran. V tistem trenutku je začutila Tončka, da bi se lahko spremenilo — da bi lahko prišla nekoč domu in bi bilo vse drugače. In iz tega komaj jasnega čuta se je zasvetila hipoma velika in svetla misel in Tončka ni zaspala vso noč, ker se je tresla od veselega pričakovanja.

Zjutraj ni bilo doma nikogar; oče je spal. Tončka se je opravila v nedeljsko obleko — tudi njena nedeljska obleka je bila že stara in zakrpana — ogrnila je dolgo, težko ruto in tako se je napotila od doma. Šla je dol po neizmerno dolgi cesti, mimo gostilnic, kamor je hodila zvečer prodajati rože in užigalice; in zmirom bolj navzdol, v veselo mesto dol, v neznane kraje. Že se je cesta širila, že so bile hiše lepše in večje. Ali to še vse ni bil tisti svet, ki je mislila Tončka pobegniti vanj, ki ga je bila ustvarila po resnici v svojem srcu in o katerem je vedela natanko, da je nekje in da čaka nanjo. Komaj so svetli žarki njegovi segali v to lepo mesto.

Hodila je hitro; ali kmalu je bila utrujena, dihala je težko, pred očmi se ji je meglilo.

Spomnila se je, da je rekla mati nekoč: kolikor prej umrje, toliko boljše zanjo. In obšel jo je strah, da bi umrla, predno bi se vse spremenilo, predno bi pobegnila za zmirom. In namesto da bi hitela od straha po cesti navzdol, ji je leglo na noge; in kakor da bi jo bil nekdo prijel za rameni ter jo polagoma okrenil, je postala ter se vračala počasi in trudna po cesti navzgor, še predno je prišla do tiste meje, odkoder se vidi v lepši svet. Cesta se je ožila, tam je že visel temni oblak, ki so se izlivali vanj umazani studenci iz tovarniških dimnikov.

Mati je bila doma, tudi ona ni mogla stran. Tako je bilo vse zakleto, za večno. Sedla je v kot in je zajokala.

Prišlo je časih iz koprnenja tiho upanje in odpravila se je spet, ali nikoli ni prišla do tiste meje; zmirom so se samo nalahko svetili žarki iz onega sveta in dalje ni mogla. Zakleto je bilo; njeno drobno, bolno telo je bilo na vrvi, in kadar se je hotela odtrgati, jo je potegnilo siloma nazaj. Nazaj med tiste ljudi, kjer ni bilo ne enega med njimi, da bi se sklonil k nji in bi se nasmehnil in bi jo pobožal.

IV.

Ali on se je sklonil k nji in se je nasmehnil in jo je pobožal.

Tisto uro se je vse spremenilo; njeno globoko, grenko koprnenje je bilo zdaj samo še jasno, veselo pričakovanje. Dotaknil se je z roko njenega lica, kakor se je Kristus dotaknil bolnika; z ljubeznijo jo je ozdravil.

Šla je drugi večer, toda ni ga bilo v gostilnici; ne tretji večer, ne četrti večer, in nikoli več ga ni bilo. Odpirala je duri in je vedela, da sedi tam, in ko se je ozrla, ga ni bilo. Ali komaj majhna bolest je zatrepetala v njenem srcu, tako trdno je bilo določeno, da pride in da ji prinese ljubezni. Tista miza, ki je sedel za njo, je bila kakor blagoslovljena. Tončka je šla vselej mimo nje in se je dotaknila z roko in toplo ji je bilo, kakor da bi ji bil on sam pogledal v oči.

Tisto uro, ko jo je bil pobožal, je izginil ves strah, odtrgala se je vrv, ki jo je potegnila nazaj, kadar je hotela po dolgi cesti dol. Ko bi se napotila zdaj, bi šla do konca. In legla je in ni zaspala dolgo v noč od velike radosti.

Kmalu je prišel čas, ko se je bilo treba odpraviti na pot. Mati je prišla na jutro domov in se je opotekala; omahnila je na blazine v kuhinji in je precej zaspala. Vzbudila se je opoludne in nato je sedela na blazini, glavo skrito v dlaneh. Zapodili so jo bili iz službe, zato ker je pila žganje. Popoldne so prišli ljudje in so se prepirali in so zarubili omaro in staro uro, ki je visela na steni v sobi. Drugega ni bilo in šli so. Ves dan je bil nemiren, strašen — divji obrazi in kletve; oče je kašljal v sobi in skoro bi bil padel iz postelje, ko je hotel zamahniti s pestjo po materi, ki je šla mimo. Tončka je videla, da se vse pogreza in da je čas.

Tisti dan ni nič zajutrekovala in nič kosila; pozabili so nanjo; če je šel kdo mimo nje, jo je potisnil v stran kakor kos pohištva — kakor stol, ki je stal napoti.

Predno se je zvečer napotila, je pomočila prst v žegnanček ob durih in se je prekrizala.

Zunaj je bilo mraz. Nebo je bilo jasno, pokrito z zvezdami. Ljudje so hodili hitro mimo nje, zmrzli, tesno zaviti.

Tončki je bilo lahko, skoro ni čutila poti pod nogami. Pred očmi se ji je čudno lesketalo, zibalo in zasmejala bi se na glas. Šla je v vse gostilnice, kakor zmirom, mimo vseh miz in tudi mimo blagoslovljene mize. Nasmehnila se je, šla je dvakrat mimo nje in vdrugič je celo za hip postala, tako da se je dotaknila prta z životom in z obema rokama. In šinilo je preko stene, zatrepetalo — videla je njegov obraz, ki se ji je smehljalo, in čutila je na licu njegovo toplo roko. Samo hip in izginilo je in Tončki je bilo gorko in sladko, ker je vedela, da pride to noč in da jo poboža, kakor jo je bil pobožal prvikrat.

Opravila je vso pot in potem se je zavila tesneje v ruto in je šla dalje, po široki cesti navzdol. Cesta je bila skoro prazna, samo vozovi so hiteli mimo. Iz velikih oknov kavarn in gostilnic se je svetila bela luč.

Vse polno je bilo križpotov in ovinkov, ali Tončka ni premišljevala nikoli, kam da bi se obrnila. Tako je bilo, kakor da bi stopal nekdo vstric nje in bi ji kazal pot. Nalahko jo je prijel vselej za roko, tako da je Tončka komaj čutila, ali udala se mu je radovoljno in zaupala mu je. Po najširjih cestah je vodila pot, na desno, na levo; časih se ji je celo zdelo, da se vrača — hiše so ji bile nekako znane, domače, toda precej se je spet vse spremenilo. Ni se bala, da bi se izgubila;

pot je bila prava, vodila je naravnost tjà, kjer jo je pričakoval on, ki je prihajala k njemu iz strašnih krajev, da jo potolaži in jo poboža po licih, kakor jo je bil pobožal. Prihajala je k njemu, da bi ji dal vbogajme malo ljubezni, in on se bo usmilit in se bo nasmehljat; njegov dobri obraz se bo nasmehljat.

In že je bila blizu.

Cesta je bila široka, samotna in hipoma so se nehale hiše na obeh straneh. Tam, dvajset korakov od ceste, je bilo nekaj visokega, črnega; majhne lučice so trepetale od daleč. Tončka je omahovala, opotekala se je in čudovito prijetno ji je bilo. Obšlo jo je v tistem trenutku, da je tam konec poti in da jo čaka tam on z razprostrtimi rokami.

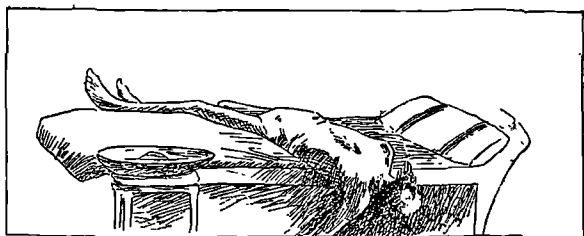
Šla je navzgor in je padla na kolena; ko je ležala na kolenih, se ji je zdelo, da hodi še zmirom z lahkimi, veselimi koraki in da je jasna svetloba že čisto blizu.

Čisto blizu je bila že jasna svetloba in Tončka je čutila na licih njen topli dih. Mirno ji je bilo in sladko in ni se začudila in tudi zatrepetala ni, ko je prišel on, prav takšen, kakor jo je bil prvi-krat pobožal, in jo je prijel za roko ter je šel z njo po cesti navzgor. Cesta je bila svetla in zelo široka, visoko zeleno drevje je stalo ob obeh straneh in tla so bila posuta z rožami. Tončka je bila oblečena v belo krilo, prepasano z rdečim trakom, in tudi v laseh je imela rdeč trak, lepo prevezan. Stiskala se je k njemu in on jo je božal po laseh in licih.

SMRT KONTROLORJA STEPNIKA

RS

Vrnil sem se s potovanja pozno zvečer. Hišnik je bil že ugasnil svetilko na stopnicah, in s kovčegom v roki sem lezel počasi navzgor. Odklenil sem vrata svoje sobe, vrgel kovčeg, suknjo in dežnik na posteljo ter se napravil, da bi poiskal užigalice in zapalil luč. Ali v istem hipu, ko sem stal sredi sobe ter tipal po mizi za užigalicami, me je obšlo neko posebno čustvo, podobno čisto otročjemu strahu. Zazdelo se mi je, da so se godile tačas čudne stvari v moji sobi; dišalo je po tujih ljudeh. Roka se mi je tresla, ko sem prižigal svetilko; zelo neprijetno mi je bilo pri srcu, in obšla me je misel, da bi pustil vse skupaj pri miru ter šel prenočit v hotel.

Zapazil nisem kljub temu nič posebnega; soba se mi je zdela čisto taka, kakor sem jo bil ostavil. Stoli so bili na svojem mestu, postelja je bila pogrnjena, knjige so bile v redu. In pričel sem se sramovati svoje neumne bojazni. Vrata so bila zaklenjena, in ključ sem nosil s seboj.

Kako bi bilo mogoče, da bi se kdo izgubil med moje štiri stene? Skozi ključavnico prihajajo samo duhovi.

Na mizi je ležalo kakor navadno kup papirjev. Začel sem brskati po njih, a mimogrede sem se ozrl na tintnik. Titnik je bil odprt, in peresa se je držala skorja ravnokar posušene tinte. Stvar je bila malenkostna, ali vendar me je nenavadno vznemirila. V roki sem imel par papirjev in v tistem hipu sem zapazil, da pisava na teh papirjih ni bila moja . . . Nekdo je sedel v tem času v moji sobi na mojem stolu ter pisal. Pisava mi je bila čisto neznana, a kolikor dalje sem čital, tem bolj je raslo moje začudenje. Moja soba se mi je zazdela strašna in skrivnosti polna; okrog mene so hodili duhovi davno umrlih ljudi.

I.

Odlašal sem to reč od dne do dne, toda naposled se mi je zdelo, da je prišel čas, in napisal sem svojo prošnjo. Moji kolege so je čakali z veliko nestrpnostjo; ali meni se ni mudilo nikamor . . .

Davkar je prihajal v pisarno zelo pozno; ob desetih, časih šele ob polenajstih. Kadar je stopil v sobo, se je ozrl najprvo po meni; njegov obraz se je nekako čudno nasmehljaj in oči so mu zamežikale, kakor do bi hotel opomniti: «Ali te še ni vrag vzel?» On bi pravzaprav ne imel nikake koristi od tega, toda najbrž ga je vznemirjala moja mrtvaška zunanjost; ni prijetno, če ima človek neprestano mrtveca poleg sebe. Vedel sem natanko, da ga je grizla v dušo moja čudovita

odpornost. In to me je veselilo. «Kako vam je danes, gospod kontrolor? Zdi se mi, da vam ni posebno dobro.» Ej, dušica, ne tolaži se! «Hvala, gospod davkar; počutim se imenitno; moj obraz je mršav samo iz navade.»

Drugače pa je bil dobra duša; človek starikav, s sklonjenim hrbtom in osivelo brado. Igral je na citre zaljubljene pesmi in sploh je trdil, da je jako muzikalen. Poleg tega se je briga za politiko. Njegovi nazori so bili odvisni od slučajnega razpoloženja; kadar je bil slabe volje, je zagovarjal konservativna načela in takrat je bil njegov obraz resen in dostojanstven; toda časih je hotel napraviti uslugo temu ali onemu in kazal se je liberalnega, a obenem je zatrepetal v njegovih očeh nekaj prešernega in buršikoznega . . . Mene se je ženiral; pogledal mi ni nikoli naravnost v obraz. V pisarni se je dolgočasil do smrti; zehalo se mu je neprestano in ob tem so mu uhajali iz grla žalostni, zategnjeni vzdih. Dela se je pritaknil malokdaj; opravljal ga je večjidel sam praktikant, kajti tudi adjunkt je lenaril.

Ta človek — adjunkt namreč — me je sovražil iz dna srca. Kadar se mu je zdelo, da ga ne vidim, se je obrnil oprezno proti meni ter me gledal s pazljivimi, svetlimi očmi. Jaz sem se mu zasmel naravnost v lice; to ga je spravilo v zadrego; namršil je obrvi ter se sklonil nad svoje papirje. Poznal sem na njegovih očeh, če je bil moj obraz bolj upadel nego navadno, če so bili moji koraki bolj trudni, če je bil moj glas bolj votel in mrtvaški. Kadar mi je dal roko ob prihodu ali ob slovesu, se je vsesal v ohlapne

gube na mojih licih in v moje koščene, mrzle roke . . . Njegova postava je bila krepka; v polnem, rdečem obrazu je bilo nekoliko surovosti in njegov pogled je bil temen in nestalen. Hodil je s hitrimi, dolgimi koraki in privzdigal je ramena nenavadno visoko; to mu je ostalo od ponižne hoje po pisarnah izza časov, ko je bil še praktikant. Prej sva izhajala kolikortoliko, a zadnji dve leti je bila vsa njegova skrb in žalost v mojem telesnem propadanju. Pazil je name kakor najvestnejši zdravnik; kolikor dalje se je stvar vlekla, tem večja je bila njegova pozornost, poostrena z nervozno nestrpnostjo. Čakal je namreč na moje mesto.

Naposled sem se bil torej odločil, da napišem svojo prošnjo. Nekoliko težko mi je bilo, kajti privadil sem se bil črkam kakor Gogoljev Akakij Akakjevič. Privadil sem se bil tudi tem stenam in sovražnim obrazom okrog sebe. Dalo se je lepo sloneti ob mizi in misliti, medtem ko je v prsih trkala smrt.

Tisti dan je bilo veliko veselje v pisarni. Za trenotek so mi zamrzeli ti lopovi, ko sem jih videl, kako globoko so se oddehnili. Zamrzela mi je tudi pisarna, kajti od tedaj pa do zadnjega dne se mi je zdela posebno praznična in svetla, kakor da so padali od teh zadovoljnih obrazov svetli žarki na stene . . . Čutil sem obenem, da sem v tistem hipu, ko sem oddal prošnjo, izrekel obsodbo nad samim seboj. Šel sem domov s povešeno glavo in s trudnimi, drsajočimi koraki. Iz oken pisarne se je obračalo za mano troje neobritih glav in na cesti so postajali ter gledali moj suhi hrbet.

II.

To je bil res usoden korak. Stopil sem s eno nogo in zdaj pojde samo navzdol. Zdi se mi, kakor da bi bil prostovoljno odprl vrata smrti. Kar je viselo na meni življenja, je začelo odpadati tako hitro, da niti opazil nisem vsake posamezne izgube . . . Človek pogleda nekega jutra na vrt in vidi, da je drevje čisto golo; in vendar je padal počasi list za listom, tiho in neopazno. Tako se bo zgodilo meni; vsaka kapljica krvi po izginila počasi, tiho in neopazno, a nekega jutra bodo prišli, in moje oči bodo steklene . . .

Oblekel sem črno obleko ter si zavezal črno kravato. Moj obraz se je zdel vsled tega tako bled in upadel, da bi se kdo drugi ženiral med ljudi s tako neprimerno zunanostjo. In vrhutega so izgubile moje oči že davno vsako barvo; punčice so bile popolnoma bledosive, da so se komaj razločevale . . . Ko sem si zavezaval kravato, so se mi roke tresle. Odpravljaj sem se v čitalnično dvorano, praznovat odhodnico gospodične Helene Tršanove. Ravno ko sem zapiral vrata, sem se spomnil, da mi je prišla Helena na misel v tistem trenutku, ko sem pisal svojo prošnjo. In ob tem spominu me je zazeblo od temena do nog.

Šel sem sam, moja žena je ostala doma. To je storila zato, ker ni hotela moje družbe; ona se tega morda ni zavedala, ali meni je bilo jasno . . .

Predno sem prestopil prag dvorane, me je obšel tisti grenki čut, ki obide prosilca, predno

potrka na vrata. Podoben je bil tudi bojazni človeka, ki si je v svesti umazane krivde in sluti, da je njegov greh izdan. Ko sem vstopil, so se nekateri ozrli po meni, in zapazil sem takoj tisti pritajeni, vprašujoči smehljaj: «Ali si tudi ti še na svetu? Doklej še misliš vznemirjati žive ljudi?» In za trenotek se mi je zazdelo, da bi jih prosil oproščenja.

Helena je sedela na gorenjem koncu mize. Dala mi je roko, a med tem je gledala drugam; pozabila je, da stojim pred njo, še predno sem izpustil njeno desnico. Sedel sem poleg zaspanega dacarja, ki me je pogledal od strani ter se potem ves čas ni več brigal zame. Ravno sebi nasproti sem opazil široki obraz adjunktov; ko me je ugledal, je pokimal z glavo ter iztegnil roko čez mizo; nato pa se je najbrž nečesa domislil — prijel je za kozarec kakor v zadregi ter se obrnil k svojemu sosеду, učitelju Breskvi.

Pil sem mnogo; praznil sem čašo za čašo, in okrog mene je pričela plavati motna, meglена svetloba; zdelo se mi je, da gledam vse obraze skozi zakajeno steklo. Ali bilo mi je prijetno; najrajši bi bil zatisnil oči, zibal se na svojem stolu ter sanjal lepe sanje. Govorili so vse navskriž, toda jaz jih nisem poslušal in ne razumel. Videl sem, da so vstajali govorniki in zamahovali z rokami; kadar so dvignili kozarce v visoko iztegnjenih rokah, je nastal hrup po dvorani, in čaše so zvene le in vino se je razlivalo. Tudi jaz sem časih vstal — in tudi ob moj kozarec je trčil pomotoma ta ali oni. Drugače pa me to vse skupaj ni čisto nič brigalo.

Spominjam se nekega čudnega hrepenenja iz tedanjih časov; tisti večer me je ovladalo popolnoma . . . Samo da bi ji enkrat, samo enkrat v življenju poljubil to drobno, belo roko, da bi se dotaknil z ustnicami teh tenkih prstkov! Časih sem se vzbudil ponoči, in ko sem se spomnil te drobne roke, teh tenkih prstkov, sem grizel v rjuho od bolečine . . .

Postalo mi je težko. Megla se je zgostila okrog mene in legla mi je na dušo. Naslonil sem se s komolci na mizo; dihanje mi je bilo naporno in mučno; v obrazu sem čutil veliko vročino, in ustnice so mi bile vse ožgane. Večjidel so bili že vsi pijani, in zato ni zapazil nihče ničesar čudnega na meni . . .

Smejejo se okoli mene, kakor da bi trajal ta smeh na večne čase, kakor da bi nikdar ne bilo konca te vesele noči! Tudi jaz bi se rad tako smejal . . . Ali morda je vse to neumnost, morda so vse to samo sanje. Moj hrbet je sklonjen, ker mislim, da stoji smrt za menoj. Ali ni to neopravičen strah, ki izvira samo iz bolne domišljije? Za menoj ni morda ničesar. Tresem se od bedaste bojazni kakor otrok v temi, — a vse je tiho, in strahu ni od nikoder. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja si kratim uživanje in obračam glavo od solnca. Zaradi povsem neosnovanega domnevanja . . . če upa v življenje surovi obraz adjunktov, zakaj bi ne upal jaz? . . . Tako je torej vse skupaj neumnost in domišljija, in pričel bom življenje od začetka . . . Ah, samo da bi ne bilo domišljije; jasno je, da me je uničila samo domišljija. Tudi moj obraz bi ne bil več bled . . .

Vstal sem izza mize, ali prijeli sem se moral trdno za stolico, kajti zavrtelo se je vse okoli mene in noge so se mi tresle. Ko sem se obrnil, sem ugledal zrcalo ravno pred seboj; moj obraz je bil strahovito spačen; v tenkih ustnicah ni bilo niti kapljice krvi, in oči so bile globoko udrte. A na ustnicah in v očeh je ležal tako čuden izraz, da sem se zagnusil sam sebi; izraz pohotnega starca, ki se vkljub svoji onemoglosti še ni nasitil življenja.

Sedel sem zopet za mizo. Iz dna prsi se mi je začelo dvigati in segalo je višje, stisnilo mi grlo in zalilo oči s solzami. To je bila tako grenka otožnost, kakor je dotlej nisem poznal; vse v meni je tisti trenotek trepetalo od smrtnega straha... Nekdo blizu mene je govoril prav tedaj z visokim, nekoliko vinjenim glasom.

«Šele to uro, ko se poslavljamo od vas, gospodična... šele to uro čutimo vsi žalostni in potrti, kaj izgubljam ob tem slovesu... Šele to uro, ko gledamo poslednjikrat vaše lepe, vedno vesele oči, čutimo vso praznoto, ki bo ostala v naših srcih po vašem odhodu... Zunaj je jesen in list za listom pada z drevja... vse, kar je lepega in cvetočega, nas ostavlja, a nam ostane zima in — smrt...»

Ob tej besedi se je zdrznil govornik sam; prišla mu je menda na jezik povsem nepričakovano. Nekateri so se ozrli začudeni nanj, a nekdo je vzkliknil na koncu mize s pol osornim, pol prestrašenim glasom: «Molči, soval... Odkod ti pride smrt?»

Kako je končal, ne vem natanko. Pil sem med tem mnogo in vsega, kar se je zgodilo

pozneje, se spominjam samo še nejasno. In zoperno mi je, če se spominjam tistega večera,

Helena ni odgovorila na zadnjo napitnico; toda ko je utihnilo žvenketanje kozarcev, sem vstal jaz — čemu, to sam Bog vedi. Ali bilo mi je neizrečeno tesno pri srcu. Tisti čas sem se zavedal z vso bridkostjo nečesa, kar mi ni prišlo na misel ne prej ne pozneje . . . Nikdar v svojem življenju nisem imel človeka, ki bi me ljubil tako, kakor si predstavljam ljubezen jaz. Nikogar ni bilo, ki bi mogel priti k njemu v težkih urah, da bi mu pokazal svoje ranjeno srce in svoje objokane oči. Kakor zver sem se skrival, kadar mi je kapala kri iz bolečih ran . . .

In tisti čas sem vstal, poln sentimentalne zaupnosti.

«Gospoda, tudi jaz . . . tudi jaz . . . jaz sem list, ki pade jutri z drevesa . . .»

Ali ko sem stal in še predno sem dokončal stavek, se je hipoma razdelila megla pred menoj, in ugledal sem omizje . . . dolgo omizje samih surovih, polpijanih obrazov. Sami surovi, polpijani obrazi vsenaokoli, po vsej dvorani; in začudene, razžaljene in prezirljive oči so gledale name od vseh strani. Zdelo se mi je, da padajo ti pogledi na obraz kakor zaušnice, da se mi plazijo po koščenih rokah navzgor, po obleki, na vrat in na lica, same gnusne gosenice . . .

Stal sem kakor na sramotnem kamnu — v zasmeh in zgražanje poštenim ljudem . . . Ostal naj bi bil doma za zaklenjenimi vrati — gobavec, ki se ga ogibljejo od daleč. V trenutku, predno sem sedel, mi je prišlo do grla, da bi zakričal,

da bi jih vprašal, kaj sem jim storil. Molčal so vsi okoli mene, ali jaz sem slišal besede, polne zaničevanja in sovraštva; vpilo je po dvorani s hripavimi glasovi, da bi jih ne mogel prekričati . . . To je bil divji, blazni strah pred smrtjo; da bi se ne ženirali drug drugega, bi me bili pobili s pestmi na tla . . . Telo mi je docela obnemoglo in udje so mi bili kakor iz mehkega voska; sedel sem in gledal s široko odprtimi očmi, a videl nisem ničesar.

Na odru so se oglasili glasovi klavirja; padli so v tišino, kakor da bi zažvenketalo srebro na tleh.

«Denite mize v stran . . .»

Nastal je hrup in šum; družba je vstajala in dvignil sem se tudi jaz. Helena je stala na odru poleg klavirja in šel sem tja. Pred očmi se mi je lesketalo; stiskal sem pesti ter se grizel v ustnice, da sem stopal z ravnimi koraki.

Ko sem stal pred njo, sem se hotel nasmehljati, toda moja lica so bila čisto trda kakor iz usnja. Z dlanjo sem se oprl ob klavir ter se poklonil. Opazil sem v tistem hipu njeno pritajeno kretnjo; hotela se je umakniti, a bil sem že preblizu. Nagnil sem se tako globoko k njej, da sem čutil vročino njenih lic; moj obraz je moral biti strašen, zakaj njene oči so se širile od bojazni.

«Jaz sem tisti, gospodična Helena, ki vas je ljubil bolj nego svoje življenje . . . to sem vam povedal zato, da bi me ta beseda ne tiščala v grlu, kadar umrjem . . .»

Moje telo se je skrivilo, pol od razburjenja, pol od slabosti, in kolena so mi omahovala. Prijel

sem njeno roko ter se je dotaknil z ustnicami; obenem sem čutil, kako me je vleklo polagoma k tlom . . .

Težka roka me je stresla za ramo.

«He he, gospod kontrolor!»

Ugledal sem pred seboj obraz adjunktov in nikdar še se mi niso zdele njegove oči tako grozne. Oči jastrebove, ki si iščejo mrhovine . . . Izpreletelo me je hladno, in slabost me je minila v istem trenutku. Ozrl sem se po Heleni, ali okrog nje je stalo polno ljudi . . . Nihče me ni opazil, ko sem odšel s sklonjenim životom in tresočimi nogami.

III.

Dva dni sem ostal doma, in tačas se je v meni mnogo spremenilo.

Ležal sem blizu okna in poslušal sem ves dan in vso noč, kako je padalo listje. Slišal sem to monotono, žalostno šuštenje celo v spanju . . . In legel je na mojo dušo krasen mir.

Nič ni treba ne strahu ne kesanja. Vse pride tako mirno in polagoma in mine tako mirno in polagoma — čemu bi se vznemirjal? Roke položim v naročje in gledam, kako beži čas mimo mene. Ali mi ni boljše, kakor da bi se pehal za njim ter plakal za vsako uro posebej in si delal skrbi zaradi prihodnjih, ki jih morda nikdar ne bo? . . . Listje je padalo, padalo, in nekatere veje so bile že čisto gole in črhe.

Pozno popoldne sem gledal skozi okno, in srce se mi je nenadno razširilo v sladkootožnem hrepenenju. Iz za gore je sijalo jesensko solnce,

in kolikor je bilo še listja na drevju, je trepetalo in se zvijalo v njegovih žarkih. Zrak je bil miren in topel.

Odpravil sem se z doma, tesno zavit v suknjo in robec okrog vratu. Ker nisem hotel skozi trg, mimo hiš in ljudi, sem šel počasi ob vrtu in po poljskih stezah do gozda . . . Čudovita, sanjajoča tišina naokoli; na nebu je plavalo par belih oblakov in v isti smeri se je plazilo po polju dvoje dolgih senc. Solnce se je skrilo za kratek hip; toda na zahodu je plamtelo visoko, skoro do srede neba. Ni še ugasnila svetloba, ko sem stopil v gozd, na šumeča, mehka tla, vsa pokrita z rumenim listjem. Mali jaseni so stali tod skoro v ravnih vrstah; svetla, tenka debela so bila na strani, obrnjeni proti zahodu, vsa kakor prevlečena z žarečim zlatom. Sama mehka oranžna barva, kamor sem se ozrl; svetlo oranžno listje nad menoj in na tleh in izza debel se je bleščalo svetlo nebo . . . Ta svetloba me je upijnila, moji pogledi so plavali pol onemogli od radosti po teh mehkih barvah; oranžna luč mi je lila na obraz, roke so zamahovale otročje prešerno, kakor da bi plavale z razkošjem po teh jasnih valovih. Visoko vzravnal, glavo pokoncu, s široko odprtimi očmi in smehljajočimi ustnicami sem šel dalje, brez smotra, brez misli, brez določnih sanj . . . Čutil sem samo nekaj tako neizmerno sladkega, nadzemskega . . . moje ustnice so se dotikale drobnih prstkov Heleninih; njen obraz, obrobjen od zlatih las, se je smehljaj nad menoj. Dušilo me je od blaženosti; naslonil sem se na drevo ter gledal okrog s pijanimi očmi; pred mano je

trepetalo rumeno zlato, pred mano in pod mano in nad menoj; zlato je rosilo z neba in kapalo je name; čutil sem gorke kaplje na obrazu in na rokah . . .

Sence so prihajale in luč je pojemala in bledela. Solnce je bilo že davno zatonilo; listje je temnelo, in zdelo se mi je, da je padalo tem gosteje in glasneje, kolikor bolj se je bližala noč. Tenka debela jasenov so se približevala drugo drugemu; bilo mi je, kakor da se gneto okrog mene; zastavljala so mi pot, in steze ni bilo več nikjer. Toda ni me bilo strah gozda; izpreletavalo me je toplo in prijetno kakor po kopeli ali kakor po sestanku z ljubico.

Ko sem stopil na plano, je bilo vse pod menoj že v globokem mraku; na vzhodu so se svetile prve zvezde — tiste jesenske zvezde, ki ne čakajo zadnjih solnčnih žarkov.

V dolini je bilo temno. Tam so stali visoki črni hrasti. Pot je bila posuta s peskom, in moji koraki so se slišali, kakor da bi mi prihajal od daleč kdo naproti. Hotel sem naravnost domov, toda ob vrtu sem se premislil. Spomnil sem se svoje sobe in zazdela se mi je ozka in dolgočasna. Šel sem do bližnje gostilne ter poslušal pri oknu; notri ni bilo menda nikogar; okna so bila slabo razsvetljena in čuti ni bilo nobenega glasu . . . Tisti čas so zašumeli koraki blizu mene — in prav mimo mene, da bi ju lahko dosegel z roko, sta šla hitro in tiho adjunkt in moja žena.

V prsih sem začutil tedaj nekaj ostudnega, kar me ni več ostavilo do zadnjih dni. Moji koraki so bili od tistega hipa trudni in drsajoči kakor prej; zaželel sem si počitka in odpravil sem se proti domu.

IV.

Odtlej sem se plazil po sobah in po vrtu kakor senca. Nič me ni več veselilo in nič žalostilo. Obstal sem pred rožnim grmom, dotaknil se veje na rahlo in zadnji listi so se usuli na tla . . . Noge so mi bile lene in težke; vlačil sem jih za seboj, kakor da bi imel čevlje od svinca. Časih sem šel v lopo in žena mi je prinesla blazinico, da sem se naslonil udobno na stol. Lopa je stala na oglu vrta; od tod se je videlo daleč po dolini, do gozda. Gledal sem, kako je stresal veter že napol golo drevje, in od neke otožne utrujenosti, ki se je niti dobro nisem zavedal, so mi padale trepalnice na oči. Toda slišal sem vse natanko okoli sebe; poslušalo je takorekoč vse moje telo, kajti čutil sem na vseh svojih živcih vsak najmanjši šum. Kolikor bližje je prihajal popolni propad, toliko rahlejši in finejši so bili moji čuti. Stvari, na katere prej nisem pazil, so se mi zdele zdaj važne in pomembne.

Med ljudi me ni bilo več; tudi k meni ni hodil skoro nihče. Obšel me je stud, kadar sem ugledal pred sabo kak tuj obraz. In zdaj so mi bili tuji vsi obrazi — na vseh je bil tisti gnusni izraz prisiljenega sočutja, radovednosti in pritažene škodoželjnosti . . . V njih smehljajih je ležal tisti samozadovoljni vzdih: «Ne boš več dolgo . . . hvala Bogu, da nisem na tvojem mestu.» In kadar so mi dajali roko, se je skrivala v njih očeh zoperna zavest, da dajejo roko okostniku, ki bo gnil čez par dni pod zemljo. Silili so se s težavo, da bi nabrali gube svojih lic v žalosten izraz, da bi

stopali tiho, resno in umerjeno, kakor se spodobi v hiši bolnikov, in da bi ne izpregovorili ničesar, kar bi me moglo spominjati smrti ali kar bi me žalilo na kakoršenkoli način. Tako so bili kakor uklenjeni — kakor skriti za krinko in omotani v rjuhe. Toda časih se je prikazal izza krinke naraven smeh, noga je stopila trdo in roka se je za hip osvobodila izza rjuhe . . . In jaz sem se krasno zabaval ob nastali zadregi in ob imenitnem prizoru, kako urno je ugasnil nepoklicani smeh in kako spretno je smuknila roka pod rjuho nazaj. Vse to je bilo neizrečeno grdo in umazano. V mojem srcu pa je rasla polagoma neka cinična grenkota, in kadar sem začul korake na stopnicah, sem se umaknil na vrt ali pa sem se zaklenil v sobo.

Svojo ženo sem občudoval zaradi njenega velikega samozatajevanja. Bilo mi je nerazumljivo, odkod je vzela toliko moči. Utrujenost jo je obšla samo časih za kratko sekundo. Šinilo je čez njen obraz komaj opazno; toda v senci, ki je zakrila takrat njene oči, in v hipni potezi, ki je spačila takrat njene ustnice, je ležala vsa pritajevana zloba, ležal je ves gnus, ki ga je čutila do mojega propalega telesa. To se je zgodilo časih, kadar mi je popravljala vzglavje; moje trepalnice so bile zatisnjene, ali izza vejic sem jo videl čisto dobro. Njena lica so bila mirna, ustnice nekoliko odprte kakor navadno; toda hipoma so se obrvi namršile, obraz se je podaljšal, in zobje so se zagrizli v trepetajoče ustnice. To je prišlo in minilo, kakor da bi trenil.

Imel nisem z njo čisto nikakega usmiljenja, četudi sem vedel, da je živejša zadnji dve leti

poleg mene v strašnih mukah. Ko sva se poročila, sem bil še lep človek. Jaz sem si jo izbral iz samega poželenja. Poželenja vredna ženska je bila še takrat, ko mi je popravljala umirajočemu blazino pod vzglavjem. Iz te mesene ljubezni in iz tisoč slučajev, malenkostnih in neumnih, kakor se to godi navadno, se je rodil zakon, in živela sva dosti prijetno. Otrok nama je umrl, ko je še komaj izpregovoril, in takrat sva oba zelo jokala. Ko sva šla iz cerkve, sem jo ljubil tako čisto, kakor nikoli ne prej ne pozneje. Nato sva ostala sama, in bolezen, ki je spala v meni že dolgo časa, se je pričela imenitno razvijati. Omršavel sem čez noč in kosti na obrazu so mi izstopile; tudi lasje so mi pričeli siveti in odpadati . . . V moji ženi pa se je vršilo nekaj, kar sem jako dobro razumel. Oddaljevala se je od mene kakor brod od brega . . . Ko sem ležal na postelji, obraz siv in upal, nos tenek, čelo svetlo in potno, a roke velike, z ohlapno nagubano kožo, da so bile podobne plavutam, takrat sem bil zanjo samo še nekaj tujega, strašnega, kar ji sreblje iz srca vso radost in vse življenje in jo ima prikovano poleg sebe kakor sužnja. Prikovana je bila k tej postelji brez usmiljenja, niti s prstom ni mogla geniti. Ali zapazil sem kmalu na njenih pogledih, kadar je mislila, da je ne vidim, zapazil sem na različnih, prav neznatnih okolnostih, kod so hodile njene sanje. Zadnje čase je slutila, da so ležali moji pogledi na njenem obrazu, dasi je bilo troje sten med nama, in da sem bil zalotil njene misli na skritih potih; vedel sem, da je živela vsled tega po cele ure v smrtnem strahu in da je trepetala pred

míenøj, kadar se je čutila grešnico: Šel sem časih mimo nje, in ko sem se ozrl nanjo, je sklonila glavo, kakor da bi pričakovala udarca. Tisti večer, kò se je izprehajala z adjunktom, so se ji tresle noge, ko sem stopil v sobo. Ali jaz ji nisem pogledal v oči, in njena glava s plašnimi, velikimi očmi in prebledelim obrazom se je obračala za mano čisto mehanično.

Mučil sem jo odtlej z radostjo; to je bila ostudnost, ki mi je legla na srce tisti večer . . .

Nenadno je pričel pihati gorek veter; prej je bilo več dni nebo jasno in hladno, a jutra so bila jako mrzla. Listje se je igralo po zraku, kakor da bi frfotale ptice med drevjem. Še ena, še dve noči, in vejevje bo čisto golo. Od juga so prihajali oblaki, a tedaj so bili še ozki in beli; prišli so malo višje, razkropili se po nebu ter izginili.

Zvečer sva sedela z ženo na verandi. Jaz sem bil skrbno zavit in ogrnjen, pod hrbet in pod glavo pa mi je bila položila žena mehke blazine. Bilo mi je prijetno in toplo; okrog glave mi je pihljalo ter se igralo z mojimi lasmi. Prav na vrhu visoke platane se je držal še en sam širok in svetlorumen list; čakal sem, kdaj ga veter odnese, toda ni ga odnesel tisti večer. Polagoma se je temnilo, in na obrazu svoje žene sem opazil, da jo je pričel obhajati nedoločen strah. Pogledal sem ji natanko v lice in v prsih mi je postalo zoperno. Naslonil sem se s komolci na mizo, tako da sem se ji približal, in ona je počasi odmikala glavo, ne da bi se ozrla stran.

«Zakaj se me bojiš, Ana?»

Njena desna roka je ležala na mizi in tresla se je vidno; njene ustnice so se odpirale, toda odgovorila ni.

«Nič se me ne boj; privadi se tega. To traja lahko še Bog ve koliko časa. Poznal sem jetične ljudi, ki so ležali na postelji po deset let; izpovedali so se in napravili testament, toda zjutraj so se izprehajali po cesti. To je vražja bolezen.»

«Jaz ti ne želim smrti . . .»

«To je lepo od tebe. Zakaj povem ti, če bi mi želela kaj takega, bi živel nalašč, da bi mi zrastle brada do kolen . . . Daj mi vode! . . . Ne polivaj, ljubica — tvoja roka se jako trese . . . Hvaležen bi ti moral biti, zakaj prestala boš še mnogo, draga moja. Zdaj je tvoje življenje sladko; to je šele začetek. Toda jutri ali pojutrišnjem ležem, in nato bodo tekla leta . . . leto za letom . . . po-ča-si . . . sekunda leto in leto večnost . . .»

Nikdar še nisem videl v enem samem pogledu toliko groze kakor tisti čas. Ni se zgenila, in zdelo se mi je, da niti dihala ni. Njene oči so bile uprte name kakor pričarane.

«Ali si že stregla kdaj jetičnemu bolniku? Jaz sem danes lep človek; toda človek, ki umira, je strašnejši od mrtveca. In jetični ljudje umirajo neprestano. Ti boš prekrižala moje čelo in moje ustnice, toda odprl bom oči in zasmejal se ti bom v lice. Takrat ne bo od mene več drugega nego dolge, ostre kosti. Koža bo ležala na njih kakor umazana rjuha. Lahko bi mi jo slekla, toda kosti bi živele naprej. Dolge, sive kosti z udrtimi jamami namesto oči in z režečimi ustmi brez

ustnic . . . In to bo trajalo ! . . . Sam okostnik bo ležal pod odejo, ali ti boš stala poleg postelje, da ti bodo lica ohlapela. Ti boš stala poleg postelje, in čas bo tekel dalje; soba bo temnela, in strop in stene, vse bo pokrito s pajčevinami. Vse bo zaduhlo in bo dišalo po mrtvecih — toda okostnik bo ležal na postelji in se ti bo smejal v obraz . . . »

Dušila me je lastna zloba. Kolikor dalje sem govoril, toliko niže sem se naslanjal na mizo in prste sem držal razpete ravno pred njo . . . Ona je bila kakor okamenela; gledala me je pazno, z velikim pogledom, a njena roka se ni več tresla . . . Med tem je bila prišla temna noč, in videl sem samo še njene bele prste, njena lica in motne obrise njenega života. Veranda in vrt, vse se je potopilo v črno senco; listje, ležeče na tleh, je šumelo v vetru, in v daljavi je stokal gozd . . .

Ko mi je prinesla žena drugo jutro kavo v sobo, je bil njen obraz ves prepadel kakor po noči, prečuti v trpljenju.

V.

Ležal sem že dolgo, morda več nego štirinajst dni. V tej tihi sobi, v dolgih, samotnih urah so se polagoma umirile moje misli. Možgani so postali leni in neokretni; slika, ki mi je šinila prej kakor blisk mimo duševnih oči, se je gradila zdaj počasi, kos za kosom. Časih nisem mislil ničesar; gledal sem mirno in kakor brez zavesti v kako točko na stropu. Sanje, ki so mi prihajale, so bile jako neumne, toda vznemirjale me niso. Videl sem različne, popolnoma neznane ljudi s

čudnimi obrazi in v smešnih oblekah; hodil sem po tujih krajih; veliko, eksotično drevje je raslo ob prepadih . . . Ali te sanje niso ostavile nikakega sledu; prišle so polagoma in kakor trudoma, a komaj so stopile jasneje izza megle, so se zopet izgubile.

Tako je bilo v začetku; pozneje me je pričelo boleti telo ob desni strani, na kateri sem navadno ležal. Srbelo me je zelo neprijetno, in to ščegeltanje je prehajalo sčasoma v tisto srbečo bolečino, ki ubija možgane in napravlja človeka neznosnega. Ob ledjih in pod desno ramo so se prikazovale rane; nekoč sem se dvignil v postelji, vzel v roko svečo ter se ogledal, ali od studa mi je prišlo slabo; s trudom sem postavil svečo na njeno mesto nazaj in nato sem padel na vzglavje . . .

Na žalost se v teh dneh nisem mogel izogibati različnih zopernih posetov. Tako so se sklanjale nadme debele glave ter me izpraševale po zdravju. Vsak obraz je grd in oduren, če ga pogleda človek od blizu; ali ti sladkosočutni obrazi so bili še posebno odurni. Nekatere ustnice so bile razpokane in polne, druge tenke, brez barve, z ohlapno kožico. Tudi čeljusti nisem mogel gledati, ki so se nekaterim kazale ob govorjenju; na tem svetlem, mokrem mesu je bilo nekaj živalskega. Kdor je imel slabe živce, se je hitro dvignil ter obrnil v stran; časih pa se je znal kdo zatajevati in hlinil je po celih deset minut svetniško skrbljivost in sočutje. Najzopernejše na svetu je ta svetniški izraz — gnusnosladek kakor pokvarjen med. Izmed vseh najdalj je vztrajal dacar; pol ure sem moral gledati nad sabo njegovo redko

brado, njegove rdeče, zaspane oči in črne zobe pod razgrizenimi ustnicami. Obšlo me je veselje, da bi mu zasadil nohte v lica; toda kakor da je slutil mojo razjarjenost, je ostal na svojem mestu ter se smehljajal.

Večjidel sem pošiljal posetnike k svoji ženi v sosednjo sobo, in ona jih je gostila s čajem.

Tam so se godile v tem času zanimive reči. Slišal sem komaj posamezne glasove, zakaj govorili so tiho ter stopali po prstih. Časih je zažvenketala čaša, postavljena na krožnik, ali se je premaknil stol. Besede nisem razumel nobene, toda vedel sem vkljub temu, kaj se je godilo. Kdor me je pogledal zadnjikrat ter prestopil potem prag mojih vrat, je prešteval po tihem moje dneve ter se poklonil spoštljivo moji ženi. Ona je bila blago na prodaj — okostnik jo je tiščal nase samo še z zadnjim naporom svojih suhih rok. Stopali so okrog nje s sključenim hrbtom in smehljajočimi ustnicami, cenili njeno lepoto ter ugibali o njenem premoženju. Starikavi elegantni komisar Grivar je bil nekoliko naiven in neprostovoljno odkrit; oziral se je s skrbnim pogledom po pohištvu, stopil časih k oknu ter gledal z namršenimi obrvmi na vrt in na polje. Očividno je bil zadovoljen s posestvom, kanalja.

To so bili nesrečni ljudje. Pazili so drug na drugega, zavidni in ljubosumni. Kolikor več jim je bilo treba hinavstva, umazanosti in zlobe, toliko bolj so bili njih obrazi sočutja in obzirnosti polni. Kar je bilo najčudovitejše: na vsem tem niso videli najbrž ničesar gnusnega; kvečjemu če jih je pretvarjanje utrudilo, da so imeli ponoči težke sanje.

Kolikor bolj je šlo z mano navzdol, tem pogostejše so prihajali k meni in toliko bolj so se mi zdeli smrdljivi. Notar, dacar, komisar, učitelj Breskva in adjunkt so bili pri meni skoro vsak večer. Drug drugemu so bili na poti, kakor da bi vsak zase zavzemal vso sobo . . . Pozno je že bilo, a v sosednji sobi sem slišal še zmirom njih glasove. To je šepetalo, kašljalo in drsalo neprestano, vmes je zazvenel kak kozarec ali se je začula glasnejša beseda.

Ravno tisti večer mi je bilo posebno slabo. Da bi bili moji prsti dovolj močni in da bi stal kdo poleg postelje, storil bi mu kaj zlega. Zakopal sem nohte v srajco na prsih in dihal sem zelo težko; v velikih presledkih in z naporom se je izvijala sapa iz pljuč . . . In poleg tega me je obšla misel, da bi tudi jaz lahko svobodno hodil po sobi, da bi lahko odprl vrata ter se šel izprehajati na vrt. Izprehajal bi se po vrtu ob jasnem večeru, drevje bi se priklanjalo nad menoj, in jaz bi sanjal . . . o čisto drugem življenju, o tistem, ki je polno same radosti in ljubezni. Nič več bi si ne uklepal rok, šel bi tja, kjer je ona, in sedel bi k njenim nogam, položil glavo v njeno naročje ter poljubljal njene bele prste . . .

Kri me je zapekla v licih, a ko sem se nekoliko dvignil, me je zbolelo vse telo . . . Potipal sem se od prsi do kolen ter zatisnil oči . . . O Bog, zdaj je to vse končano, minilo je za zmirom . . . Niti toliko ni več krvi v tem telesu, da bi jo izpil na en sam dušek . . .

In v sosednji sobi je šepetalo dalje. Sredi mojih misli me je pričelo srditi in vznemirjati

to šepetanje. Bilo mi je, kakor bi mi brenčale ose okoli obraza; zamahujem z obema rokama, a že so spet pred mojimi očmi, za vratom in v laseh . . . Naposled so zaropotali stoli in slišali so se odhajajoči koraki. Vrata so se zaprla. Nato je hodil nekdo nekaj časa po sobi in žvenketale so žličice in čaše; to so bili koraki moje žene . . . A nenadoma so se vrata zopet odprla, nekdo je vstopil in potem je bilo vse tiho. Ta tišina se mi je zdela jako čudna; trajala je nekaj minut, ki so se vlekle neizmerno dolgo. Dvignil sem nekoliko glavo ter poslušal naporno, toda šele po dolgem času sem pričel razločevati šum šepetajočega govorjenja. Premaknil se je stol in nekdo je stopal po prstih in jako oprezno proti mojim durim; del je roko na kljuko, da je nalahko zaškripala, a nato so se vrata odprla in moja žena je pogledala v sobo. V tistem hipu sem zatisnil oči, a izza trepalnic sem jo videl, kako je stala nekaj časa z ostrim pogledom in pri-pognjeno glavo poleg postelje in kako je odšla tiho in plašno, glavo okrenjeno proti meni.

Govorila sta potem nekoliko glasneje, ona in adjunkt; nalivala mu je tudi čaja, in slišal sem celo njegovo srebanje.

Takrat pa me je obšel zli duh kakor oni večer na verandi. Bilo mi je neznosno; vse v meni je začelo trepetati od žalosti, sovraštva in zlobe . . . Sedela sta poleg mene, poleg moje postelje sta se poljubjala ter gledala, kdaj se zatisnejo moje oči. Tipala sta me po telesu ter ugibala, koliko časa še se bo pretakala ta kaplja krvi po izsušenih žilah; z ušesi na mojih prsih sta

poslušala, kdaj bodo izgrgrala moja pljuča... Toda moja pljuča niso hotela izgrgrati. Tedaj sta se naslonila name s komolci — dvoje zveri je gledalo name z režečimi ustmi; tiščala sta me na prsi z vso silo, da bi mi iztisnila zadnji izdih; toda jaz sem živel, ne da bi dihal in ne da bi se mogel geniti...

Sapa, ki mi je prihajala iz grla, mi je palila ustnice; vrgel sem odejo raz sebe, in prikazale so se kosti, odete s sivo kožo. Srajca je bila na prsih odpeta in videlo se je vsako posamezno rebro kakor pri sestradanem konju. Uprl sem se z dlanmi na blazino ter se pomikal počasi navzgor, tako da sem naposled sedel na postelji. To me je utrudilo in začutil sem na čelu potne kaplje. Po kratkem počitku sem se pričel obračati na desno; noge so zdrsnile z rjuhe ter se doteknile mrzlih tal. Nato sem se uprl z eno roko ob nočno mizo, a z drugo ob posteljnjak, ali noge so se mi tresle tako močno, da nisem mogel storiti niti koraka. Spustil sem se počasi na kolena ter drsal z veliko muko proti durim. Trepetal sem od mraza po vsem telesu, ali ta mraz mi je dal obenem toliko moči, da sem se izkušal zopet dvigniti. Dvakrat se je zavrtelo vse okoli mene in plamen sveče je rasel — tisoč plamenov se je zasvetilo po sobi. Iskal sem opore in že sem se nagibal z vsem telesom, da bi padel na obraz, toda hipoma je ugasnila ta čudovita svetloba, sveča je gorela zaspano in mirno na nočni mizici, in slabost me je minila. Oddahnil sem se globoko, ves polit s potnimi kapljami; tudi mraz me je obšel znova, in po hrbtu me je spreletavalo,

kakor da bi me kdo škropil z mrzlo vodo. Ves ta čas sem bil v velikem strahu, da bi v sosednji sobi ne slišali kakega šuma. Vse je zastalo v meni, ko sem se bil prijel za stol in se je nekoliko premaknil.

Stal sem poleg vrat, naslonjen na steno. Dva koraka od mene je visela ob zidu nočna suknja. Plazil sem se oprezno do nje, snel jo s kljuke ter si jo ogrnil. Izkušal sem, da bi si prevezal trakove, toda prsti so bili tako neokretni in tresli so se tako, da se mi ni posrečilo. Suknja mi je segala skoro do tal, a spredaj so se videle suhe noge do nad kolen, in tudi srajce si nisem mogel zapeti na prsih. Sklonil sem se do ključavnice ter pogledal v sobo . . . Golobček in golobica! . . . Sedela sta precej daleč drug od drugega, a med njima na mizi je stala svetilka; privila sta jo menda sama navzdol, kajti gorela je slabo. Desnici, iztegnjeni čez mizo, sta se držali za roko, a govorila v tem trenutku nista. On je gledal temno, ustnice stisnjene, obrvi namršene; obraza svoje žene nisem videl; naslanjala je glavo ob levico . . . Sedela sta dolgo časa molče in mirno, toda hipoma sta se dvignila oba hkrati, tiho in počasi, nagibala sta se vedno nižje čez mizo, dokler se niso ustnic doteknile ustnice . . . Takrat sem odprl vrata.

Oba sta strmela vame stoje, prebledela in okamenela. Jaz sem ju gledal mirno, in ustnice so mi zategavale v zlobnem nasmehu. Z razprtimi rokami sem napravil troje korakov do mize; tla so se mi zibala pod nogami, in miza in stoli, vse se je čudovito majalo pred menoj. Padel sem

na stol z rokami in vsem gornjim životom; miza se je stresla, in svetilka je zažvenketala. Sedel sem s težavo, a nato sem položil komolca na mizo.

«Nalij mi čaja!»

Moja žena je trepetala in gledala me je kakor blazna, s čisto upadlim obrazom, odprtimi ustnicami in velikimi, topimi očmi. Ko sem izpregovoril, je segla po kozarcu z vodo, toda kozarec je padel na mizo in voda se je razlila . . . Ozrl sem se za adjunktom, ali ni ga bilo nikjer in vrata so bila na stežaj odprta. Zavrtelo se mi je pred očmi in videl sem samo še svojo ženo, ležečo na stolu s povešenimi rokami, glavo nagnjeno globoko na prsi . . .

Pozno ponoči me je prenesla v naročju na mojo posteljo.

VI.

Potem nisem več vstal. Tudi moje telo je postalo bolj neobčutljivo in leno; vznemirjal se nisem več zaradi vsake neznatnosti. In tudi dolgočas mi ni bilo. Dnevi so bili topli kakor malokdaj v poznem oktobru: moja postelja je stala blizu okna; žena mi je nekoliko vzvišala vzglavje in gledal sem na vrt in proti gozdu. Samo še prav malo listov je bilo na vejah: časih se je kateri odtrgal, zazibal se nekoliko po zraku ter padel na zemljo. Platane na vrtu so bile že skoro čisto prazne, gozdno bukovje pa je bilo še precej košato, kolikor se je videlo od okna. V daljavi sem opazil celo drevje, ki niti še orumenelo ni, a bilo je tako daleč, da ga nisem mogel natanko razločiti.

Ob obzorju, skoraj v megli, se je raztegala dolga proga temnih jelk . . . Vse to sem videl nekako motno in zamazano kakor skozi mokro steklo.

Žena je bila neprestano poleg mene. Očital ji nisem ničesar, toda v tem času je omršavela od trpljenja. Pričarana je bila na moje oči; koder je hodila, je čutila moj pogled na svojem obrazu. Ni se mogla oddaljiti od postelje za sto korakov, kajti moje roke so jo vlekle nazaj . . .

Dasi je bilo zvečer precej hladno, nisem hotel, da bi bilo okno zaprto. Skozi okno je padalo nekoliko svetlobe na vrt, na peščeno pot, ki je vodila mimo lope. In tod sta se izprehajala roko v roki, in njena glava je bila obrnjena proti oknu. Gledala je celo nazaj, kadar sta se okrenila in stopala proti lopi. Časih sta izginila za trenotek — vedel sem dobro, da samo za trenotek; prišla sta takoj spet na stezo, kjer je trepetala luč od okna, in ona se je ozirala navzgor . . . Vrnila se je v sobo, sključena, roke na prsih, in sedla je k postelji. Svetloba je padala na njen obraz, prepaden in spačen od bolesti.

«Kod si hodila?»

«Izprehajala sva se pod tvojim oknom!»

Jaz je nisem pogledal, toda videl sem natančno vsako njeno kretnjo in vsako senco, ki je hušknila čez njene oči. Govorila je tiho in udano; ni ji prišlo na misel niti za hip, da bi zinila kako neresnico. Trepetajoč od strahu, od srama in od trpljenja mi je ponavljala od besede do besede, vse po vrsti, kakor se je zgodilo; zakrivala mi ni niti svojih neizgovorjenih misli. V tem zamolklem, monotonem glasu ni bilo ničesar razen otročje,

polblazne bojazni. Tudi na njenih ustnicah je ležalo nekaj otroško plašnega.

«Izprehajala sem se z njim pod tvojim oknom. Jaz sem bila zelo žalostna zaradi tebe.»

Nagnila je glavo nižje in njene obrvi so se skrčile.

«Zaradi tebe sem bila žalostna in obljubila sem mu, da ti natresem v vodo strupa, če bi živel do tretje nedelje.»

«In kaj je rekel on?»

«On je molčal . . . Tožila sem mu, da me je strah tebe, ker nisi več podoben človeku . . . Da me režejo tvoji prsti tako globoko v meso . . . tako globoko . . . Da mi sesajo tvoje ustnice kri iz srca, in da so popile tvoje oči vso mojo dušo . . .»

«In kaj je rekel on?»

«On je molčal . . . Tožila sem mu, da se te bojim, ker si strašnejši od smrti same. Ti si pri meni, koder hodim; zvezal si mi roke in misli, da sem samo še sužnja tvoje postelje. Trikrat že mi je prišla zla misel, ko si spal in sem stala pri tebi. Povedala sem mu, da so se mi takrat skrčili prsti v klešče . . . eno samo kratko minuto, in ti bi ne dihal več. Toda moja roka je bila kakor odrevenela; nekaj nevidnega jo je objelo tesno z vso močjo. Tvoje oči so bile zaprte, toda jaz sem vedela, da si me gledal, da si videl natanko moj obraz in moje skrčene prste . . .»

«Jaz sem te videl, ljubica . . . In kaj je rekel on?»

«On je molčal in nato me je poljubil. Oba dva sva čutila takrat vso tisto neizmerno radost, ki nama pride roko v roki s tvojo smrtjo. Sedela

sva že za svatovsko mizo v sladkem objemu in pričakovala sva najlepše noči . . . »

Sklonila se je še nižje k meni, in spoznal sem vso njeno veliko bolest. Sredi življenja ni bila drugega nego ud mojega umirajočega telesa.

Prihodnji večer sta bila oba v moji sobi. Hotela sta se skriti mojim očem, ali njune noge so ju vodile v mojo bližino, njuna obraza sta se obračala k meni, in kadar sta se poljubila, stopila sta v najsvetlejšo luč. Z blazno strastjo sta pila kelih svoje grenke ljubezni; ustna so srebala dalje, četudi so bila skrčena in ožgana od bolečine. Ozirala sta se name z velikimi pogledi, ali jaz sem se smehljaj. Čutil sem dobro, kako sta iskala ta smehljaj, kako sta hrepenela po njem in po svojem trpljenju. Dokler so moje oči videle in dokler so moji možgani mislili, so bili ti trenotki zame nekaj nebeškega.

VII.

Ali moje oči niso videle in moji možgani niso mislili več dolgo.

Že pred davnim, davnim časom so prihajali k meni ponoči ljudje z nejasnimi obrisi — meglene postave, ki so se zibale ob stenah kakor sence. Razločeval sem jih samo za hip, in takoj je spet padlo zagrinjalo pred mojim pogledom. To se je zgodilo posebno v mojih žalostnih dneh, kadar me je obšel tisti globoki, neznosni dolgčas, ki izpremeni v neumne neznatnosti vse, kar je srcu najljubše in najveličastnejše. V duši je vse prazno in pusto in ničesar zanimivega, ničesar veselega ni več

na svetu. Vse je brezbarvno in nevredno, da bi se človek vznemirjal in navduševal. Ničevnost... in sredi te ničevnosti jaz sam, ničeven del ničevnosti... Ta čut mi je ležal na prsih kakor môra, in kadar sem se ga osvobodil, so se mi oči zalile s solzami od silne otožnosti. V takih urah sem čutil fino in natanko; moje oči so videle stvari, ki so mi bile skrite v delavnih dneh, in moja ušesa so slišala zvoke, ki jih je drugače prevpilo glasno cestno življenje... Takrat sem zaslutil tista bitja... takrat so stopala iz senc s tihimi koraki, premikala so se brez šuma po sredi sobe in časih se je odgrnila dolga črna halja, da sem videl za trenotek razločne konture...

Zdaj se spominjam nekega večera, malo predno sem legel za zmirom. Izprehajal sem se pozno zunaj kraj gozda in bil sem precej utrujen in brez posebnega vzroka otožen in potrtn. Pot je vodila po grapavem klancu navzdol; ob straneh je raslo staro drevje z razpokanimi debli in polposušenimi vejami. Prišel sem v ozko dolino, in tam je bila že črna noč. Samo na eni strani e bila dolina odprta, drugod pa so se dvigale visoke stene, s hrastovjem in robidovjem porasle. Na sredi je ležal podolgovat ribnik in čezenj je bila položena lesena brv. Postal sem sredi brvi ter se naslonil s komolci na oporo. Stal sem dolgo časa; naokoli se ni dalo razločevati več nič; vse je bilo zagrnjeno v tiho temo. In ko sem stal, mi je postalo pri srcu bolno in sladko obenem... Da bi zatisnil oči, da bi malo, samo malo premaknil nogo ter zdrsnil navzdol... valovi bi se razdelili in potem bi ne bilo ničesar

več. Pljusnilo bi nalahko, komaj bi zatrepetal rahel šum skozi temo. Nič bi se ne zgodilo izrednega; ne bilo bi nikakega trpljenja, ne plakanja in ne vzdihovanja; noč bi samevala okoli mene pusto in žalostno kakor prej . . . Komolca sta se pomikala počasi od opore, noge so se mi krčile — a bilo mi je tako čudno prazno in lahko pri duši . . . Takrat pa se je nekdo dotaknil moje leve rame, nekdo drugi desne, nekdo je stal pred menoj, nekdo ob moji strani, nekdo mi je dihal gorko sapo na vrat. Zdrznil sem se ter se ozrl okrog sebe; zdelo se mi je, da so se tresle sence okoli mene, da so stopale iz noči, hodile mimo mene ter se me dotikale. Ko sem odhajal s hitrimi koraki, so bežale pred menoj ter mi prihajale naproti. To so bila črna debela dreves . . . to so bile sence . . . to so bila bitja, ki so poleg mene neprestano, četudi jih ne vidijo moje oči.

Moje oči so bile preveč telesne. S svojim surovim pogledom so uničile same tista prozorna telesa . . . Nekaj tednov po smrti moje matere sem sedel proti mraku za mizo ter pisal. Bil sem čisto miren in moji možgani so delovali popolnoma redno; misel se je porajala iz misli korektno in gladko; pisal sem svoji ljubici, nekemu dekletu, ki se je pol leta pozneje poročilo z mojim prijateljem. Sredi stavka pa mi je zdrknilo pero iz roke in nekaj bolnega je legalo počasi na moje srce. Okrenil sem glavo; in tam poleg vrat je stala moja mati . . . stala je poleg vrat živa in lepa kakor nekdanj, s svojim otožno-ljubeznivim smehljajem, s svojimi jasnimi očmi. Padel sem na kolena ter ji iztegnil roke naproti; vse njene in vse

moje solze so me zapekle na srcu; od ljubezni, od vsega prestanega in zopet vzbujenega trpljenja, od tisoč silnih čutov nisem vedel, kako se mi je zgodilo . . . Iztegnil sem roke, a soba je bila prazna in tiha . . . In nato sem položil glavo na mizo in jokal kakor še nikoli v svojem življenju. Da bi ji bil poljubil samo roko . . . da bi poljubil samo rob njenega krila . . . Prišla je k meni, in jaz sem jo videl in ji nisem poljubil roke . . .

Tudi tega dogodka sem se spominjal zdaj zelo jasno, zakaj videl sem med sencami tudi njeno senco. Dvakrat že se je bila dvignila iz ozadja, ali kakor sem pogledal tja, je izginila. Spoznati nisem mogel drugega nikogar; hušknilo je mimo mojih oči, stopalo hitro in oprezno preko sobe, dvignilo se proti stropu in plavalo za trenotek nad menoj; a to je bilo nekaj temnega in meglenega, brez določnih obrisov . . . Kolikor jasnejše so bile te postave, tembolj se je izgubljalo v meglo vse, kar je bilo telesnega okrog mene. Moji gosti me niso več zanimali, tudi njih obrazov nisem mogel več razločevati natanko; ni se mi ljubilo napenjati oči zaradi teh stvari, ki niso imele zame več nikakega pomena. Čutil sem, kako so se polagoma trgale vezi med menoj in med telesnostjo. Oblike so se razblinjale, okoli mene so bile samo še motne sence.

VIII.

Časih sem se vzdramil za kratke minute, in takrat mi je bilo pusto in težko. Okno ni bilo več odprto; skozi steklo se je videlo dolgočasno, megleno nebo, a z vrta so se dvigale gole, črne

veje. Prihajali so k moji postelji ljudje, ki jih prej nisem nikoli videl ali pa sem bil čisto pozabil nanje. Prišel je moj brat, in skoro ga nisem več poznal. Imel je gosto brado in na obrazu se mu je videlo, da mu je poleg mene sitno in neprijetno. Hotel mi je reči nekaj ljubeznivega, toda najbrž se ni mogel domisliti ničesar. Gledal me je tiho, a z roko mi je gladil lase raz čelo. Prišla je tudi mati moje žene. Hodilo me je gledat vse polno sorodnikov in polpozabljenih prijateljev, in večidel so se jezili, da sem dihal tako mirno, kakor da bi se mi še ne hotelo umreti. Nekateri so prišli črno oblečeni in s črno kravato pod vratom, a to jih je pozneje ženiralo. S hlinjenim sočutjem so stiskali roko moji ženi, plazili se tiho in obzirno okrog moje postelje ter govorili s šepetajočim glasom in jako resnim obrazom. Ker se nisem brigal veliko zanje, jim nisem odgovarjal; zato je ta ali oni zmajal z glavo, vzdihnil ter se poslovil z resignirano žalostjo v očeh.

Tudi moja žena jim ni bila prijazna in ta množica tujih obrazov jo je vznemirjala. Vživela se je tako v svoje nenaravno razmerje z menoj, v to čudovito stanje, polno tihe groze, da ji je bil zopern ta zunanji svet, ki jo je prišel motiti s svojim brezobzirnim sočutjem. Stregla mi je z isto resno, mehanično skrbljivostjo kakor prej; kadar pa se je sklonila z obrazom čezme, sem opazil na njenih strnjenih obrvih in na stisnjenih ustnicah napeto pričakovanje. Videl sem, kako si je želela, da bi bila sama z menoj — da bi sedela ob moji postelji cele dolge ure, poslušala moje naporno dihanje ter opazovala s trepetajočo, bolešno

radostjo, kako postajajo moje oči brezizrazne in steklene, in kako se razliva polagoma čez moje čelo svetla mrtvaška bledota. Videl sem časih tudi adjunkta; sedel je za mizo, glavo uprto ob dlan, ter gledal name s temnim, zamišljenim obrazom. Na njegovih polnih licih in pod očmi so se pričele prikazovati poteze bolne utrujenosti . . . Oba sta hodila po sobi z lenimi, drsajočimi koraki, rame privzdignjene in glavo sklonjeno, kakor da bi ju tiščalo k tlom težko breme.

Ti dnevi se mi niso zdeli dolgi; trajali so dva meseca ali dalj in bili so drug drugemu čisto podobni. Nikoli se ni zgodilo kaj posebnega, kar bi me moglo vznemiriti . . .

Znočilo se je nenavadno hitro; zdelo se mi je, kakor da so poobesili črne prte po stenah, a luči niso hoteli prižgati. In v tem mraku se je gnetlo okrog postelje vse polno ljudi; videl sem mnogo rok in obrazov, toda spoznati nisem mogel nikogar. Takrat mi je bilo za sekundo zelo neprijetno in težko; čutil sem se neokretnega in onemoglega; zaželel sem si svetlobe; hotel sem okreniti glavo, da bi videl svoje goste in da bi govoril z njimi; prišlo mi je tudi na misel, da bi se vzdignil s postelje ter šel pogledat k oknu. Zakaj tam zunaj je najbrž še sijalo solnce — večerno jesensko solnce s svojo mehko, božajočo toploto; obrnil bi obraz proti solncu, da bi mi sijalo na lica; razgalil bi si prsi, da bi me božalo po njih; razprostrl bi roke, in če bi stisnil pesti, bi ostali v njih sami zlati solnčni žarki . . . Ali zaprli so me v sobo,

položili so me na posteljo in mi zagrnili okno s črnim zagrinjalom. Čez posteljo segajo temne roke, da bi me odele vsega s težkimi prti; roke se bližajo mojemu vratu, legajo na moja usta, zatiskajo mi oči . . . Zasadili so se mi nohtovi v prsi, stiskali so mi grlo s surovo silo, z vso močjo so objele železne roke vse moje telo . . .

Ali sredi neznosnega strahu in trpljenja mi je osvajalo dušo pologoma nekaj lahkega in neizmerno svobodnega. Moje oči so se pričele odpirati in obenem je padalo dušeče breme z mojega telesa . . . Vse tiste nepoznane in komaj vidne sence, ki so prihajale k meni v temnih mrakovih, so se mi bližale jasne in vesele. Vrata so bila zaprta, ali prišle so skozi zaprta vrata. Okno je bilo zagrnjeno, ali prišle so skozi zagrnjeno okno, in zagrinjalo se ni zgenilo . . . Vse je bilo široko odprto, solnce je zasijalo v sobo z vsemi svojimi žarki . . . Moje oči jih niso videle, ali moja duša jih je poznala že davno. To niso bili več sence, polnočne, skrivnostne. Stopile so k meni z belimi rokami, z nebeškim smehljajem na ustnicah . . . Jaz ne morem ležati na postelji, pod težko odejo, zakopan v blazine. Vstal bom mlad, poln moči in življenja . . . in skozi zaprta vrata, skozi zagrnjeno okno pojdem na vrt z lahkimi koraki . . . lehak in svoboden se dvignem nad gozdove, se dvignem k solncu, in pod mojimi očmi se bodo igrali svetli svetovi . . .

In takrat sem vstal, poln moči in življenja, in moja zmagovalna duša se je dvignila nad svetove . . .

IX.

Moje truplo je za časa bolezni strahovito shujšalo, tako da ni ostalo drugega kakor par ostrih kosti. Ženske, ki so ga slačile in umivale, so se obračale v stran od gnusa; premetavale so moje mrzle ude po postelji kakor umazane cunje, brez vsakega spoštovanja. Nato so oblekle truplo v čisto perilo ter ga položile na oder. Oči se niso dale popolnoma zatisniti; posebno desna trepalnica je silila neprestano navzgor in videla se je topo zroča bela krogla. Tudi usta niso bila čisto zaprta; zobje so se bili zasekali tako globoko v spodnjo ustnico, da se niso dali dvigniti, čeprav je poskušala neka ženska, da bi jih z nožem potisnila na pravo mesto. To je bila zelo zlobna ženska; ko je vzela v roko nož, jo je obšel živinski čut; segala je z ostrino do grla ter rezala z ostudnim razkošjem po oledenem mesu . . .

Prvo uro se je tresla moja žena tako silno po vsem telesu, da je morala sesti na stol. Po nudili so ji kozarec vode, toda zavrnila ga je tako odločno, da je padel na tla. Adjunkt se je ozrl nanjo, toda ostal je pri oknu in ni izpregovoril besede. Tisti čas se je polastilo obeh nekaj strašnega; stud nad samim seboj, strah in kesanje — a vse to tako ostudno, podlo in nizko . . . Da bi jima bili dali v tistem trenutku čašo strupa, izpila bi ga na ves dušek . . . To je minilo, ko sta videla, kako so premetavale ženske umazano truplo. Moja žena se je spomnila, da je že pozno na večer, in šla je pripravljat

večerjo. Adjunkt je ostal še par hipov; nato je vzel klobuk ter se napravil v gostilnico, odkoder se je vrnil o polnoči pijan domov. Večina sorodnikov se je odpeljala še tisto noč; nekateri so čakali pogreba.

Na licih se jima je poznalo prestalo trpljenje, ali njune oči so sijale. V sobi je bilo gorko in prijetno; na mizi je gorela svetilka, in iz kamina se je bleščala rdeča žerjavica. Sladka tišina zimskega večera je ležala v zraku. Adjunkt in njegova ljubica nista govorila, ker se jima je zdelo nepotrebno. Samo njune ustnice so se smehljale — a v tem smehljaju je trepetala še lahna senca prebolele groze. Kadar se je moja žena vzdignila ter nalivala čaja v prazni čaši, se je videla v njenih kretnjah neka resnoba in plašljivost, kakor je v prejšnjih davnih časih nisem nikoli opazil na njej. Vsa radost njenega smehljaja je bila samo skorja, ki odpade lahko vsak trenotek in odkrije neozdravljivo duševno boleost. Gledala je z jasnim pogledom v njegove oči, toda hipoma je padla senca na njena lica; ugledala je posteljo in na postelji sesušeno, odurno telo. Sredi svoje samotne sreče je vstala, odprla vrata ter prišla v mojo sobo; sedla je k postelji ter strmela na prazne blazine z boleostno spačenim obrazom...

«Samo še par mesecev, ljubica moja...

«Samo še par mesecev...»

Takrat so se odprle njune oči in kri jima je oledenela v licih.

Jaz sem odprl vrata in stal sem na pragu v razgaljeni nočni suknji. Spredaj so se videle

suhe noge do nad kolen, in prsi so bile razkrite: Na mojem obrazu, osivelem in usehlem, je ležal zloben smehljaj. Kakor takrat, pred mnogimi dnevi, sem prišel do mize z omahujočimi nogami in padel sem na stol z obrazom in z vsem životom . . . V tem času je pretekla komaj sekunda . . .

«Pojdi, moj dragi . . . in kadar se boš spominjal name . . . meni je tako žalostno pri srcu . . .»

Adjunkt je stal pri vratih; njegov obraz je bil čisto bled.

«Zdaj je vse končano. Ne pridi nikoli več, ali spominjaj se name . . .»

Ni ji dal roke in ni je poljubil; ko je zaprl vrata za seboj, je padla sredi sobe na kolena, in njeno čelo se je dotaknilo mrzlih tal . . .

*

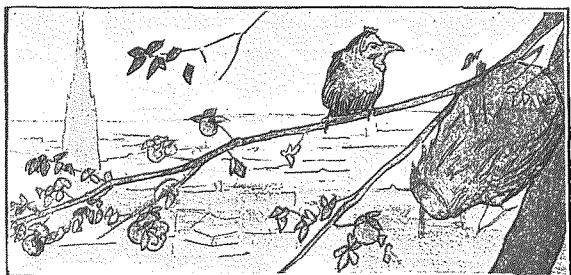
Sam Bog vedi, kako je z menoj.

Prebral sem rokopis do konca in reči moram, da se mi zdi stvar nekoliko čudna. Kolena se mi tresejo, in nerazumljiv strah je legel na moje srce . . . Šele ko sem položil papirje na mizo, sem začutil, da je stal ves čas nekdo za menoj ter mi gledal preko rame; ko sem se ozrl, ni bilo v sobi nikogar.

RUE DES NATIONS

Bilo mi je, kakor da bi bil vstal iz groba. Pokopalo me je bilo žalostno življenje globoko pod težko prst, moje roke niso bile več močne dovolj, da bi odvalile breme. Že sem čutil sam, da sem mrtev, pozabljen, in slišal sem korake ljudi, ki so stopali preko mojega groba. Živeli so in so govorili glasno in veselo, jaz pa sem ležal globoko pod težko prstjo in sem se ukvarjal z zaduhlimi, samosvojimi mislimi, mislimi mrtveca, in sem sovražil druge, ker niso mislili kakor jaz in ker so stopali lahko in veselo preko mojega groba.

In zdaj sem se vzdramil in sem zavzdihnil in breme se je odvalilo.

Prišla je v moje srce ljubezen, tista ljubezen, ki je edino močna dovolj, da vzdigne človeka iz groba. Spala je v meni, pod težo žalostnega in grenkega življenja, ali dotaknila se je njenih oči mehka in topla roka in trepalnice so se zgenile in vzbudila se je.

Z veliko močjo me je vsega objela; od juga gor je zapihal spomladanski veter in mi je prinesel pozdrave od tiste zemlje, ki me je bila nevidna roka izruvala iz njene prsti, izruvala s koreninami, da so zakrvavele; zašumelo je od Raskovca in od Javornika gor, spomladanske hlapove z Ljubljanskega polja je prinesel veter do Ringa, slišal sem v vetru zamolklo petje zvonov farne cerkve svetega Pavla. Tako mi je prinesel veter pozdrave od siromašne matere, ki je bil sin pozabil nanjo, zato ker mu ni mogla dati ničesar . . .

Prišlo je bilo pismo od moje polpozabljene ljubice, in ko sem je odprl, je vse zadišalo po tistih časih, po tistih nedolžnih poljubih, po sočnih travnikih, kjer sva se sprehajala, po kostanjevem gozdiču, kjer sva sedela na klopi in se je stiskala k meni, ker so padale težke kaplje izza listja, tako da se je njena mokra bluza oprijemala roke; zadišalo je po preteklosti, po mladosti, po tisti lepi zemlji tam na jugu; nekoliko so se bile odpahnile duri, ljubezniva roka moje polpozabljene, za zmirom izgubljene ljubice jih je odpahnila in že so se odprle na stežaj in vse se je vračalo s solnčno, veliko silo in kakor od pepela se je razsul in je padel od mene mrliški prrt in je padla od mojih oči mrena, ki sem bil gledal skozi na temen svet.

To se je zgodilo, ko je bil lep dan in so se hiše svetile v solncu in je po vrtovih poganjalo mokro zelenje.

*

Zvečer sem šel v kavarno in sem pozdravil prijatelja, ki je sedel za mizo v oblaku tobakovega dima. Opazil je moj vroči obraz in moje razposajene oči in se je začudil, skoro je bil razžaljen. Pust in mrtev, kakor je bil, ni maral gledati veselih obrazov.

Povedal sem mu, da praznujem praznik svojega vstajenja. In ker je bilo v meni polno mlade moči, ki je čakala, da se izlije v predrzna dela, sem mu pravil o svojih načrtov in upov velikosti in neizmernem številu. Kadil je in me je poslušal; časih se je ozrl postrani name. Ko sem obmolknil, nekoliko potrto in plašen pod hladnim pogledom njegovih oči, se je naslonil s komolcem ob mizo in je izpregovoril. Govoril je počasi in mirno, ne da bi mi gledal naravnost v obraz.

«Ali se spominjaš na Havelaarja Multatuli-jevega, na lepo povest o Saïdju? Ko se je vrnil Saïdja v domačo vas, je čakal pod drevesom vso noč, da bi mu prišla ljubica ob zori naproti, kakor sta se zmenila ob slovesu. Čakal je in ljubice ni bilo. In je šel v vas, in po vasi navzdol, do konca in spet po vasi navzgor; hiše njegove ljubice ni bilo. Tekel je navzdol, do konca in se je vrnil — hiše ni bilo. Vse hiše so stale tam kakor nekdanj, samo hiše njegove ljubice ni bilo. Ubogi Saïdja je mislil, da je zblaznel in je tekel spet navzdol in spet navzgor — vse je bilo kakor prej, ali hiše njegove ljubice ni bilo . . .

Glej, v Pariz so bili prišli vsi narodi v goste. Ob 'cesti narodov' so si napravili domove, kolikor manjši je bil narod, toliko večjega in lepšega si je napravil. In ko bi bil ti prišel na tisto cesto

in bi iskal svoj dom, bi hodil po cesti kakor Saïdja; navzdol do konca in spet navzgor — vse hiše bi stale tam, tvojega doma pa bi ne bilo; tekel bi navzdol, tvoje oči bi bile okrvavele in blazne od strahu; in bi tekel in bi se vračal in bi ne našel svojega doma. Vse hiše so bile tam, tvoje hiše ni bilo. Ti si bil tujec tam, vagabund brez doma. Če bi bil kdo prišel in bi te vprašal: ‚Kdo si? Odkod si? Pokaži mi svoj dom!‘ — bi povetil oči in bi sklonil hrbet in bi mu ne odgovoril.

Zato je neumno vsako veselje in vsako upanje. Ti nimaš doma, to se pravi, da si veja brez debla, odkrhnjena veja, ki je padla na gnilo listje in se tam suši ter naposled segnije.

Ti nimaš doma; tvoje misli so tuje, kakor ti jih je nanesel veter od vseh strani, vsako tvoje delo je tuje, vzraslo iz tujih tal, vsaka tvoja beseda je tuja, zakaj niti jezik, ki ga govoriš, ni več tvoj.

Kako bi zelenela veja na gnilem listju, odkrhnjena od debla? Mi smo veje, ki gnijemo, ker ni soka iz debla, da bi nam dajal moči. Povej mi, odkod ti je prišla navdušenost za delo, za življenje? Premisli dobro, poglej svojo dušo v čistem ogledalu, brezobzirno si razodeni izvor in smoter svojega duševnega nehanja in spoznal boš, da nimaš doma. Tvoja rojstna hiša, dragi moj, je podobna ciganskemu vozu, ki roma od kraja do kraja.

Ker nimaš studenca, ki bi ti dajal ponosa in ljubezni in moči, zato tudi nimaš nikogar, da bi mu bil hvaležen. Kakor je vse tvoje nehanje tuje, tako je tudi brezpomembno. Kdor ti ničesar ne daje, bi bilo neumno, da bi mu ti kaj dajal.

In nemogoče je, da bi mu dajal. Zakaj darovanja ni na svetu, vse je samo vračanje.

Kar si bil nabral drugod, vrni spet tistim, ki so ti bili dali; pojdi in išči jih, če jim je do povračila.»

*

Jaz pa sem šel in sem romal po cesti poln veselja in mladosti, jaz ubogi Saïdja.

Slišal sem njegove besede in slišal sem, kako je stokalo v njih, dà, videl sem, kako je bila vzvela vsaka njih iz gorke srčne krvi. Sram ga je bilo siromašne matere in bîl se je po licih, zato ker ga je bilo sram . . .

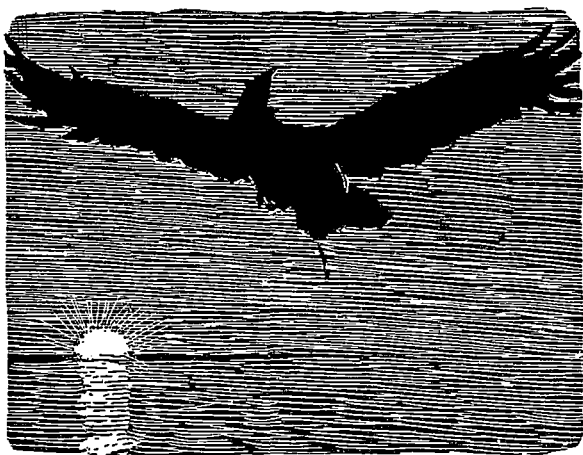
Večer je bil jasen in po vrtovih je zelenelo. In zašumelo je od Javornika in od Raskovca gor, slišal sem v vetru zamolklo petje zvonov farne cerkve sv. Pavla. Tako mi je prinašal veter pozdrave od uboge matere, ki je bil sin pozabil nanjo, zato ker mu ni mogla dati ničesar.

Težko in čudovito sladko mi je bilo. Hodil sem po široki cesti, cesti narodov, in tam so stali visoki domovi. Hodil sem, neznanec brez doma, moje srce pa se je stiskalo in širilo od velike, bolečine in radosti polne ljubezni do matere, ki nima doma; ne dal bi bil te ljubezni za vse bogastvo domov, ki so stali tam ob cesti tako bahato: «Glej, berač si in tvoja suknja je zakrpana in tvoje bose noge so vse razbolene in oprasene od nestalnega romanja!»

Ej, mati, majka, življenje moje, vseh mojih misli, vsega mojega nehanja začetek in cilj! Kako so žuljeve in zgrbljene tvoje uboge svete roke, — blagoslovi me, sina, z ubogimi svetimi rokami! Tvoje

čelo je polno skrbi in trpljenja, s trnjem je kronano namesto z diademom, — nagni k meni, sinu, svoje ljubljeno, s trnjem kronano čelo, ozri se na ponižni dar, ki ti ga prinašam, siromašne matere siromašen sin, ozri se na moje srce in sprejmi ga!

Romal sem po široki cesti, mimo visokih domov in sem bil vesel in ponosen, zakaj ni je bolj sladke in rodovitne ljubezni od ljubezni sinov, ki nimajo od svoje matere drugega, nego to sladko in rodovitno ljubezen, vredno prostranega doma in vse te široke in ponosne ceste.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

**Kot darila trajne vrednosti priporoča
nastopna literarna dela svoje zaloge:**

Aškerc A., *Balade in romance.* 8°, 155 strani,
druga izdaja, 2 K. Elegantno vezane 4 K.

— *Lirske in epske poezije.* 8°, 160 strani, 2 K
60 h. Elegantno vezane 4 K.

— *Nove poezije.* 8°, 222 strani, 3 K. Elegantno
vezane 4 K.

— *Izmajlov @ Red sv. Jurja @ Tufka.* Tri
drame. 8°, 113 strani, broširane 2 K.

Baumbach R., *Zlatorog.* Planinska pravljica,
poslovenil A. Funtek. 8°, 95 strani. Ele-
gantno vezan 4 K.

Bedének Jakob, *Od pluga do krone.* Zgodo-
vinski roman iz minulega stoletja. 8°, 270 str.,
2 K; v platno vezan 3 K.

Brezovnik Anton, *Šaljivi Slovenec.* Zbirka
najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Druga,
povsem predelana in za polovico pomnožena
izdaja. 8°, 308 strani, 1 K 50 h.

— *Zvončki.* Zbirka pesni za slovensko mladino.
8°, 356 strani, vezan 1 K 50 h.

Dimnik Jak., *Avstrijski junaki.* 8°, 126 strani,
s 17 podobami. Elegantno vezani 1 K 80 h.

Funtek Anton, *Godec.* Poleg narodne pravljice
o Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani, elegantno
vezan 2 K 50 h.

Gregorčič Sim., *Poezije I.* Druga, pomnožena
izdaja. 8°, 160 strani, elegantno vezane 3 K.

Založba Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

~~~~~ v Ljubljani ~~~~~

Haymerle dr. Francišek, vitez, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*, preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani, vezani 1 K.

Kosi Anton, *Zlate jagode*. Zbirka basni za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. 8°, 148 strani, vezane 1 K.

Levstikovi zbrani spisi, uredil Francišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.

Majar H., *Odkritje Amerike*. Poučno zabavna knjiga v treh delih: I. Kolumbus, II. Kortes, III. Pisar. 8°, 440 strani, vezana 2 K.

Prešeren dr. France, *Poezije*. Druga, ilustrirana izdaja. 4°, 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.

— *Poezije*. Ljudska izdaja. 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.

Scheinigg J., *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani, 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.

Stritar Josip, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.

Tavčar dr. Ivan, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.